

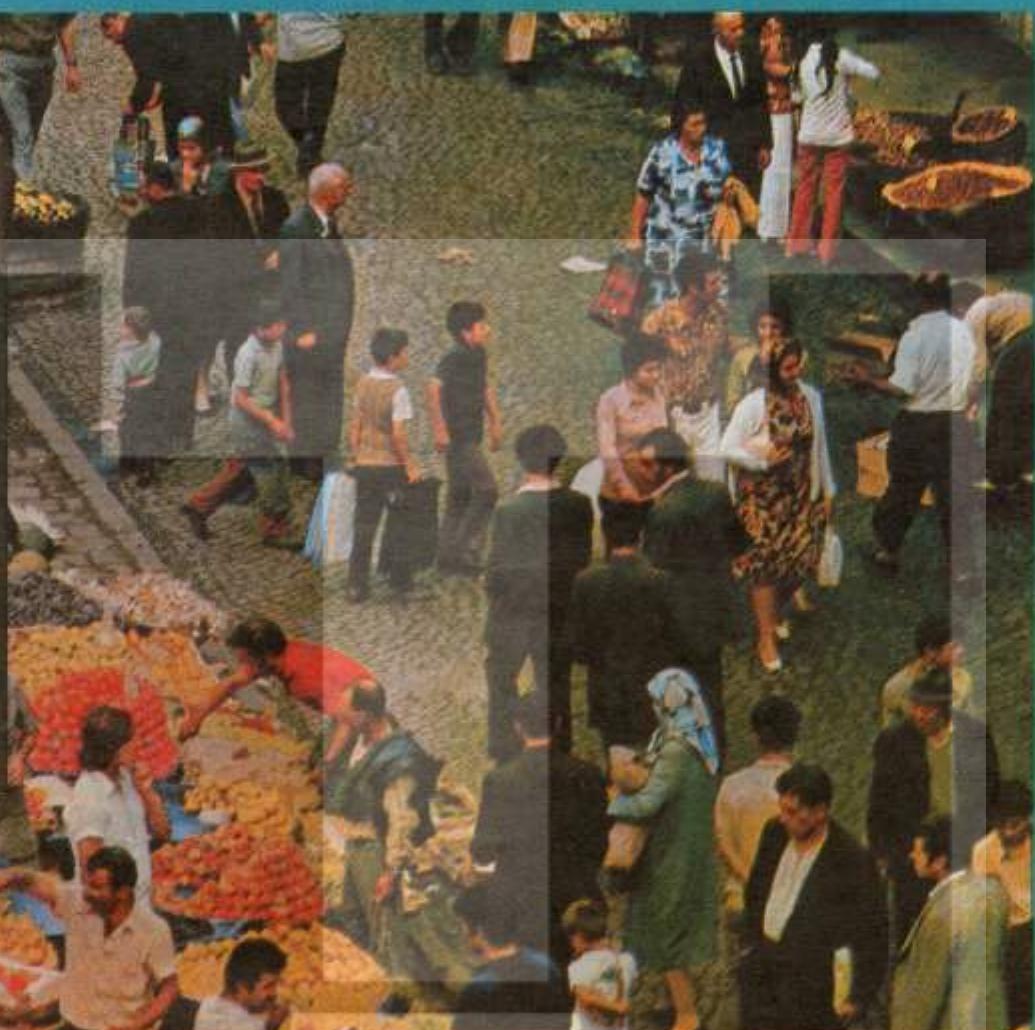
EKONOMİ VE
POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ■ SUBAT 1988 ■

SAYI: 15 FİYATI: 1000 TL (KDV DA)

Bır zorunluluk mu, bir kurtuluş, bir sığınak mı, bir sürgün mü yoksa bir protesto yeri mi sokak? Herkese göre başka birşey mi yoksa? Neden bunca insan büyük kentlerin sokaklarında bir yaşam formülü, sorunlarına bir çözüm arıyor?

UMUDUNUZ HÄLÄ
SOSYAL
DEMOKRASI
Mİ?

DEMOKRASİMİZE
MAKYAJ

ARIF SAĞ: SAZ VE SİYASET

Türkiye'nin geçen yıl Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanıması ve bu yıl "İskenceye Karşı Sözleşme"yi imzalayan Avrupa ülkeleri arasına katılması, Avrupa Topluluğu karşısında allanıp pullanarak bir tür "demokrasi makyajı" ile çıkışının ötesinde pek bir anlam taşımaz. Taşısındı, yıllardan beri işkence iddialarına kulaklılarını tıkayan eski İçişleri Bakanı, yeni T.B.M.M. Başkanı olmazdı.

- 3 DEMOKRASI MAKYAJI
EMİL GALİP SANDALCI
- 4 "İŞKENCEDEN GEÇTİK
İŞKENCEYE TANIK OLDUK"
SHP MİLLETVEKİLLERİ İLE SÖYLEŞİ
MUSA AYDOĞAN
- 6 UMUDUNUZ HÄLÄ SOSYAL
DEMOKRASİ MI?
SABAHATTİN KERİM
- 8 ARIF SAĞ İLE SAZ VE SÝYASET
ELIF GÜNEY
- 10 ADALET NEREDE?
ERGİN CINMEN, TURGUT KAZAN,
KÖKSAL BAYRAKTAR ÇETİN OZEK
- 12 ASHAB-I KEHF
TAMER KAYAŞ VE ZİYA YILMAZ
ILE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI
- 14 MAYMUN KADROSUNDAKI ASLAN
PROF. DR. ALPASLAN İSKİLI
► ÖĞRETMENLER GOREV BAŞINA
GÜLTEKİN GAZIOĞLU
- 17 YÖK HOLDİNG
DR. TAHİR HATİPOĞLU
- 18 YUKARIÐAN DEMOKRASİ
BEKLENTİLERİ
SUREYYA ÖRGÜN
- 19 HAÞTILÝLER SECİMÎ BOYKOT ETTİ
- 20 SOKAK
OYA BAYDAR
- 22 HAMIT DEDE
MEHMET SALIM
- 23 ÇOCUK MAHKEMELERİ AÇILIRKEN
DOÇ. DR. HALUK YAVUZER
- 24 DEVLET BANKALARI DA BATAR
MEHMET AKDAĞ
- 25 PERESTROYKANIN
DÜSUNDÜRDÜKLERİ
AHMET KAÇMAZ
- 28 RUHR HAVZASI AYAKTA
AYSE SARI
- 29 İSRÄYL YALNIZ KALIYOR
- 30 TÜRKİYE EKONOMİSİNDE
1987 VE 1988
ÖZTİN AKGÜC
- 32 PARAMIZ KONVERTİBL
OLABILİR MI?
SADUN AREN
- 33 21. YILINDA DİSK GERÇEĞİ
YAŞAR YİĞİT
- 34 TÜRK-İS VE GENEL GREV
YILDIRIM KOÇ
- 36 MARJİNALLIKten KORKMALI MI?
GENÇAY GÜRSOY
- 37 LODOSÇULUK T.A.S.
SAKIR ÖZDEN
- 38 İSKENDER'İN KILICI
HALIM TOGAN
- 39 KİTAPLAR

METEOROLOJİ

Konsey üyeleri ve Genel Kurmay Başkanı demokrasilerde ana muhalefet partisinin önüne geçemezler. Genel Kurmay, başbakanı bağıdır. Meteoroloji Genel Müdürü de başbakanı bağıdır. O da ana muhalefet partiinden önce mi olsun?"

Bu sözler Fikri Sağlar'a aitt. Yani Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Genel Sekreterine. Cumhurbaşkanlığı'nın açıklamasına, SHP içinden ve dışından eleştirilmesine, hatta "hafiflik"le suçlanmasına, Genel Sekreterlik görevinden alınmasının söz konusu edilmesine neden olan bu sözlerde böylesine dehşetengiz olan ne?

Türkçe bilgisinin sınırları içinde kalarak Sağlar'ın demecinin anlamı söyle özetlenebilir: Gerek Genel Kurmay Başkanı gerekse Meteoroloji Genel Müdürü birer kamu görevlisidir. Ve bunların protokoldeki yeri ulusal irade temsilcilerinin ikincisi durumundaki ana muhalefet parti genel başkanından sonra gelmelidir.

Bu sözlerde yanlış olan ne var? Sağlar, Genel Kurmay Başkanı ile meteoroloji genel müdürlünün yanına durmasının avunmuyor. Her ikisinin ortak vasıfı olan kamu görevliliğine dikkat çekiyor. Cumhurbaşkanlığı bildirisindeki cevaba bakalım dir de:

"Devlet protokolünde Genel Kurmay Başkanı'nın yerile, Başbakanlığa bağlı bir genel müdürenin yeri arasında fark bulunmaması gerektiğini savunan..."

Sağlar böyle mi diyor? Belki de biz Türkçe'yi iyi anlayamıyoruz.

Şimdi işin özüne gelelim. Sağlar'ın bu özü yakalayıp yakalamadığım bilmiyoruz. Ama onun demecine tepki duyanlar, hiç şüphesiz "özü" farkettikleri için böyle yapıyorlar. Bu öz şu: Türkiye'de Genel Kurmay başkanları TC Anayasası'nı çiğneyerek idareye el koymuyorlar, ama meteoroloji genel müdürleri böyle bir şey yapmıyor. Oysa anayasa kapsamında har iki makamın da yeri bir. İkisi de kamu görevlisi.

Parlementoyu oylarıyla oluşturan, bütçeye vergilerle kaynak yaratan TC yurttaşları değil mi? Onların siyasi iradesi, onların verdiği vergilerle maaşlandırılmış uniformalı devlet memurlarınca hiç sayılmıyor mu?

Bu hiç sayıma olgusunun temellerinden biri de, generallerin kendilerine, orduyu yönetmeden ayrı olarak ülkeyi yönetme misyonunu da biçimleri değil mi? VE demokrasi isteyenlerin yapacakları işlerden biri de kendinde gördüğü siyasi misyon bakımından genel kurmay başkanları ile meteoroloji genel müdürlерini aynı düzeye getirmeye çalışmak değil mi?

Demece tepki duyanlar işte tam da buna, müdahelecilikte mücadele edilmesine tepki gösteriyorlar. Devlet partisi CHP'nin gençlerini önemli ölçüde devralmış olan SHP içinde de 12 Eylül'ü zorunlu görevlerin bulunduğu biliniyor. Onların tekileri de anlaşılabılır. Ama Sağlar'ın "hafiflikle" suçlamak, generallerin politik kararlaryla özgürlükleri elliinden alınmış olanlara hiç düşmez.

Yeni yıl dolayısıyla pek çok okurumuzdan kutlama kartları aldı. E tipi ve özel tip cezaevlerinden, bölge cezaevlerinden, askeri ceza ve tutuklevlerinden gelen kutlamalar bunların arasında önemli bir yer tutuyordu. GÖRÜŞ'te çalışan herkesi çok duygulandıran tüm bu kutlamalar için teşekkür ediyoruz ve Metris'ten Halil Çaylı'nın sözcükleriyle noktalamak istiyoruz yazımızı.

Merhaba...

Yeni yıla, maviilkere ve bütün güzelliklere....

Ve size, tüm kır çiçeklerine, iyiden güzelden yana olan her şeye.

Ve Güneş... Yaşanması bir dünyaya ve kavgaya.

Ve kardeşeye hayatı ve çabaya. Kocaman bir MERHABA...

GÖRÜŞ 1987 cildi çıktı. Aralık 1986 - Aralık 1987 tarihli on üç sayı kapsayan 1. cilt, isteyenlere 10.000,-TL bedelle ödeme olarak gönderilecek.

Kapak fotoğrafı: Sami Güner

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüs
AYLIK DERGİ ■ SUBAT 1988 ■

► Sahibi: Şakir Çelikyapı ► Yazi İşleri Müdürü: Burhanettin Kök ► Yazışma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Çagatay-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 1000,-TL Yurt dışı 4 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 9000,-TL Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi ► Ofset Hazırlık: SOS ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

DEMOKRASİMİZE MAKYAJ

Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanımı ve "İskenceye Karşı Sözleşme"yi imzalayan Avrupa ülkeleri arasına katılması, AT karşısına allanıp pullanarak bir tür "demokrasi makyajı" ile çıkışının ötesinde, pek bir anlam taşımaz.

Yazan: Emil Galip Sandalci

onunda balık kavaya çıktı. "İskenceye Karşı Sözleşme"yi imzaladık. Hem de bir hanım büyükçimizin eliyle. Böylece, hem çağdaş bir görüntü sergiledik hem de 21 Avrupa ülkesi arasında 20. imzayı atarak - 21. ve sonuncu İrlanda'yı geçip - sonda ikinci olduk. Ve... dakika yitirmeden şisinmeye başladık. Yıllardır tek kez iskence sözüğu geçirmemeyen radyo ve televizyonlarımızın tüm haber bültenlerinde "Sözleşme"yi imzaladığımız haber - tekrar tekrar verilerek - neredeyse müjdelendi.

Acedir, olmaz olsundur ama biz böyleyizdir: Lüksemburg'a bir gol atmanın, Orovizyon Şarkı Yarışması'nda sonuncu olmamamın, Yunanistan'dan yarın metre öleye iseyebilmenin ve en son İskenceye Karşı Sözleşme'yı imzalayabilmenin şisimme zavallılığında...

Dayanaksız, desteksiz, boş böbürlümelerin gölgesinde olmayaçak rezillikleri, yanlışlıklarını örtmeye çabalamanın, gerçeklerden kaçmanın doğal sonucudur bu.

Bir ülkede iskence yurt çapında kurulması tıpkı bir devlet politikası, bir devlet terörün büçümüne sokulacak ve neredeyse 20 yıla yakın bir süre yüzbinlerce vatandaş iskence çarkından geçirilecek... ama gene de "İskence mi? ne münasebet?" denilecek.

Denilecek ve ne var ki... tüm Hunlar, Avarlar, Hazarlar, düşsel bayrakları ile on altı Türk Devleti vb...vb... iskence olgusunu örtmeye yetmeyecek.

Olumlu ama...

Kuşkusuz "İskenceye Karşı Sözleşme"yi imzalamamız bir olumlu adımındır.

Ancak, iskence denen insanlık suçu ülkemizin alınma - ne yazık ki iskence kurbanlarını da kapsıyarak - kapkara bir utanç lekesi olarak yapıtırlımustur. Söz konusu lekenin temizlenmesi bir imza ile geçistilecek türden de değildir.

Türkiye bugüne dek insan hak ve özgürlüklerini konu edinen ne kadar uluslararası sözleşme vb... varsa hemen hepsini - en son Helsinki Belgesi - imzalamıştır.

Ve de... inam bildiğini okumustur.

Bu satırların yazılma 12 Eylül öncesi bir sıklıkla komutam "Edebiyat hocamız olsaydım size stıfır verirdim. Yazlarınızda mülevvel kelimeler kullanıyorsunuz" diye eleştiriken deðindigi sözcük ve cümle - iskencede ölen bir gence verilen ölüm raporunun gerçeði yansıtmadığını vurgulayan - bir köþe yazısında "Hipokrat yemimin boþa sardı..." biçiminde yer almıştı. Komutan bu tür söyleklere sevmemekte haklı olabilirdi. Ne ki, sözü geçen yazı aynı konuda yazılıan on yazının sonucusuydu ve kendisi ni göründürde sadece bir "boþ" sözcüğü tedirgin etmişti. Oysa, bir insan iskencede ölmüşti ve bu arada - tüm soruların kendi bilgisi dahilinde yapılan - sıkıyönetim bassavcısı karışında duruyordu.

Ve... ne acıdır ki, bu konuşmanın üzerinden bir yıl geçmeden, bazı tutukevlerinde tutuklulara insan pıslığı yalanıldı.

İmza yeterli mi?

Türkiye'nin geçen yıl Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanımı ve bu yıl "İskenceye Karşı Sözleşme"yi imzalayan Avrupa ülkeleri arasına katılmış, Avrupa Topluluğu karşısına allanıp pullanarak bir tür "demokrasi makyajı" ile çıkışının ötesinde pek bir anlam taşımaz.

Taşısaydı, yıllarda beri iskence iddialarına kutaklarını tıkanan eski İçişleri Bakanı yeni T.B.M.M. Başkanı olmazdı; genel seçim oncesinin ve sonrasında aynı Adalet Bakanı, genel af ve ölüm cezaları konularını tutukevlerinin rezil koşullarını bir kenara bırakıp, basın özgürlüğünü budama yasaları hazırlamakla uğraşmaz; Devlet Başkanı akınsı estikte, adalet ve güvenlik makamlarını koşullandıracı meydan konuşmaları yapmaz; "Türk polisi iskence yapmaz" yoluñ vecizeler üreten eski Emniyet Genel Müdürü başkente vali atanmaz; yeni İçişleri Bakanı ile gazeteciler arasında böyle bir konuşma geçmezdi:

"Gazeteci - İskence iddiaları konusunda neler yapmayı düşünüyorumuz?

Bakan - İskence iddiasında bulunanların bunu delillendirmesi gerekir, delillendirirlerse, o zaman gereken yapılır.

Gazeteci - Delillendirmek derken neyi kaslıyoruz?

Bakan - Bunu siz bilirsiniz. Bir olayın nasıl delillendirileceği belli dir.

Gazeteci - Örneğin gazetelerde yer alan iskence iddialarına ilişkin haberler, sizin tanımıza göre delil oluyor mu?

Bakan - Hayır, onlar değil. Zaten bu konuda, savcılık gerekeni yapıyor.

Gazeteci - Bazı milletvekilleri iskence gördüklerini açıkladılar. Bu konuda bir girişimini olacak mı?

Bakan - Bu konuda bana intikal eden bir sey yok." (Cumhuriyet, 16 Ocak, 1988)

Sözün kısası; akıl almaz bir ikiyüzlülük, vurdumduymazlık ve utanmazlıkla en büyük yalantı yazıyoruz: Yüzbinlerce tanrı ve kurbanı ortaklı dolaþırken; binlerce bugün ayın halu sürdürürken, milyonlarca suskun seyreden iskenceyi yaşıyor ve yok sayılıyoruz.

Derler ki: "Sözleşme" geregi Avrupalılar habersiz gelip iskenceyi araþıracaklar.

Araştırsınlar, bulsunlar, ne yazar?

Biz görmesini bilmedikçe,

A. Dilekçeli, A. Hacibeyli, M. A. Arslan, H. Çelik, S. Duman, D. Kavurcu, M. Uzunçayırçıkçı adayları

İllustrasyon: Ugurcan Ataoğlu

Milletvekilleri:

“İŞKENCEDEN GEÇTİK İŞKENCEYE TANIK OLDUK!”

“12 Eylül’ün her şeyi planlıydı. İşkencenin kurumlaşması bile. Çünkü solu ve demokrasi güçlerini sindirmenin en etkin yolu buydu onlar için.”

ükümet programının Meclis'te tartışıması sırasında işkence bir kez daha gündeme geldi.

Türkiye'de işkencenin varlığını kabul etmek istemeyen Sayın Özal, gündeme getirdiği ornecik tersini kanıtlamaya uğraştı. Başbakan ve İçişleri Bakanı, işkence konusu ortaya atıldığında kanıt istiyorlar. Bir yandan da, işkence görmüş milletvekillerinin Meclis'te konuşmaları engelleniyor. Aşağıda, “Türkiye'de işkence yoktur” diyenlere, üç SHP milletvekilinin tanıklıklarını sunuyoruz.

SHP Kars Milletvekili Mahmut Alniak: İşkenceyi kurumlaştırdılar

► Sayın Mahmut Alnak, 12 Eylül'den sonra Türkiye'de iki yüz bini aşkın insan gözaltına alındı, tutuklandı. Bunların hemen hepsi işkence gördü. Ve iki yüz elliye yakın insan işkencede yaşamını yitirirken, binlercesi de sakat kaldı... Bugün parlamento üyesi olan siz diün bu acıları yaşamış bir insansınız. Olayı kısaca özetter misiniz bize, hangi gerekçeye tutuklandınız ve ne tür işkence gördünüz?

12 Eylül'den sonra hiçbir neden gösterilmeksızın, Genel Kurmay'ın emriyle gözaltına alındım. Toplam yitimi kişiydi. Gözlerimiz bağlı, beş gün boyunca aralıksız dövdüler, copladılar ve falakaya yatarlardı. Haksızlık ve küfür de hiç eksik olmadı. Beşinci günün sonunda gözetim evine gönderdiler ve otuz beş gün sonra da serbest bırakıltılar. Bu gözdağıyla yetinmediler, bir süre sonra, gözaltına aldığıları zanlıların birinden işkenceye aleyhinde ifade alıp, yeniden gözaltına aldılar. Çünkü 12 Eylül öncesinde Kars'ta işkenceyle öldürülün Oruç Korkmaz'ın davasını üstlenmiştim ve mahkeme sonunda işkenceci polisler tutuklanmıştı. Ayrıca siyasi davaları almam ve demokrat bir insan olmadan dolayı da büyük bir kin duyuyorlardı bana.

▼ Alniak. “İşkenceden bel kemigim kırıldı.”

Nitekim böylesi bir tertiple tutuklanıp Erzurum'a gönderildim. Ve otuz beş gün boyunca gördüğüm işkenceler sonucu bel kemigim kırıldı. Halen de kırık olmasına rağmen, mahkemeye verdığım halde işkenceler beraat ettiler. Çünkü “Adli Tip” baskılardan korkup, kırıga ilişkin bir tarih saptamaktan kaçındı. Oysa ki, cezaevindeki tutukluların tümü ve ziyaretme gelen avukat arkadaşları tanıktı bu olaya...

► Kuşkusuz önce de vardı, ama özellikle 12 Eylül'le birlikte işkencenin yoğunlaşmasını neye bağlıorsunuz?

Seksen öncesinde, ekonomik ve demokratik hakların korunması, hatta daha da genişletilmesi doğrultusunda büyük bir halk muhalefeti vardı. Bu durum egemen sınıfların çıkarına ters düşüyordu. Başta sağ bir hükümet olmasına karşın, var olan sisteme halkın bu yükselen mücadelesi durdurulamadı. Tek çözüm diktanın gelmesiydi. Nitekim anarşî ve terör olayları bahane edilerek askeri darbe yapıldı. Ve ne hikmetse, sanki buçakla kesmiş gibi bir gecede durdu anarşî. Oysa ki 12 Eylül öncesinde de sikiyönetim vardı Türkiye'de. Asker aynı asker, polis aynı polis, sikiyönetim komutanları aynı insanlardı...

► Yani senaryonun önceden yazılıdığını söyleyorsunuz...

Evet, kendilerine zemin hazırlamak için, bilinçli olarak önlemedi terörü. Ve bunun fakturası demokrasi güçlerine yıkıp, halkın muhalefetini önlemek için de işkenceyi iyice kurumlaştıracaklarını yaygınlaştırdılar.

► Peki şunu anlı durumu nasıl değerlendirdiyorsunuz? İşkence konusunda somut bir görüşme var mı size?

Meclis'te muhalefetin ve kamuoyunda bazı demokratik kuruluşların çabalarıyla az da olsa bir ilerleme kaydedildi işkence olayında. Ama bu çalışmalar yetersiz tabii.

► Peki işkencenin tümden kaldırılması için neler yapılmalıdır? Hem bir parlementer hem de bir hukukçu olarak çıkarılması gereken yasalar nelerdir sizce?

Avukatların gözaltına alınan müvekkilleriyle her zaman görüşmeleri sağlanmalı; ve tutuklu da olsa, gerektiğinde sağlık kontrollünden geçirilmeli. Hüküm, acele durumlarda da savcı kararı olmadan, zanlıların gözaltına alınmaları önlenmelidir. Hazırlık soruşturmaları yalnızca sayıclar tarafından yapılmalı; kolluk sadece zanlıları yakalama ve göz-

altında tutma ile görevlendirilmeli, ifade almaları yasaklanmalıdır. Savcılara, zanlıların ifadelerini adliye odalarında alma zorluluğu getirilmeli. Adliye getirilen zanlıların korunması polis ve jandarma değil, savcuya bağlı olan adliye personeli üstlenmelidir. Dayak ve işkence suçundan dolayı haklarında kamu davası açılan görevliler mahkeme sonucuna kadar görevden el çektilirmeli ve aklanana kadar da hiç maaş ödenmemeli. Dayak ve işkenceye yönelik 243. ve devamı maddelerde öngördürilen cezalar artırılmalı; ceza oranı ne olursa olsun huküm giyen görevliler ömrü boyu kamu hizmetlerinden yasaklanmalıdır. Ve bu tür olaylarda ihmali görülen amirlerin de cezaları artırılmalı. Tutuklu ve hükümlülerin her ne sebeple olursa olsun polis tarafından cezaevinde geri alınmaları yasaklanmalıdır...

Yukarıda sözünü ettığım yasal yaptırımlara ilişkin çalışmalarımız sürüyor. Yakında Meclis'e getireceğiz bu konuyu ama yasa kabul edilse bile tek başma yeterli değildir. Etkin bir çalışma yaparak, işkenceye karşı duyarlı bir kamuoyunun oluşturulması gereklidir. Çünkü halk sahip çıkmazsa, yasalar kâğıt üzerinde kahr, pek bir işlerlik kazanamaz.

SHP İzmir Milletvekili Kemal Anadol: 12 Eylül’ün her şeyi planlıydı

► Sayın Kemal Anadol, siz de 12 Eylül döneminde tutuklanan parlementerlerden birisiniz. Ayrıca 12 Eylül öncesi de parlamento üyesiydiniz. “Barış Derneği” davasından uzun bir süre cezaevinde yattınız...

Evet ama ben arkadaşlarım kadar fiziki işkence görmedim. Çünkü 1. Şube'ye düşmedim ben. Tutuklanacağımıza öğrenince evi terkettim. Sonra İstanbul'a girdi, gazetecilerle birlikte sikiyönetim savcısı Süleyman Takkeci'ye teslim oldum. Oradan cezaevine gönderdiler. Tabii işkence yalnızca siyasi polise yapılmıyordu, cezaevinde de vardı. Ama arkadaşlarımın gördüğü onca işkencenin yanında benimkinin sözü edilemez pek. Zaten orada yaşadığım ve tanık olduğum olayları yazdım, yatkında kitap halinde yayınlanacak.

► Kuşkusuz daha önce de vardı ama 12 Eylül'le birlikte işkenceye yoğun bir artış oldu. Sizce bunun nedenleri nedir?

Bunun nedenleri çok eskiye dayanır, 12

▲ Kemal Anadol

Mart'a, hatta daha da ileriye. Türkiye'de hem emekçi halk yiğinları hem de egemen sınıflar 1960'lardan sonra giderek örgütlenmeye başlıyor. 12 Mart'ta emekçilerin örgütlenmesi bir kesintiye uğradı. Ama bu yetmedi. Çünkü sermaye sınıfı özellikle 74'lerden sonra birçok alanda zorlanmaya başladı. Örneğin sendikaların giderek güç kazanması, demokratik kitle örgütlerinin varlığını duyurmakla, kısaca halkın giderek politize olması işlerine gelmiyor. Bu durum önlenemeliydi. Tabii mevcut parlamenter sistemle önlenemeyeceği için de bir diktat rejimine gerekşim vardı. Nitekim can güvenliği gereklisiyle askeriye yönetimine el koydu. Oysa ki ihtilal olmadan da can güvenliği kolaylıkla sağlanabilirdi, tipki 12 Eylül'ün ertesi günü gibi. Çünkü polis, jandarma ellerindeydi o zaman. Yine ülkede sıkıyönetim vardı. Komutanlar yine aynı komutanlardı, değişen hiçbir şey yoktu. Yani,

► **Önceden yazılım olmuş senaryo uygulanmış diyoruz...**

Evet, özellikle bu konunun altını çizmek istiyorum. 12 Eylül'ün her şeyi planlıydı. İşkencenin kurulması bile. Çünkü solu ve demokrasi güçlerini sindirmenin en etkin yolu buydu onlar için.

► **Peki şu anki durumu nasıl değerlendirdiğiniz? İşkence konusunda olumlu anlamda somut bir gelişme var mı sizce?**

Türkiye'de işkencenin varlığını hiç kimse inkâr edemez. Devletin resmi kurumlarında dile getirildi bu. Şimdiye işkence olaylarına ilişkin Meclis içinde ve dışında çeşitli çalışmalar yapılıyor. Örneğin ben Meclis'te, hükümete Strasbourg'a işkenceyle ilgili sözleşmenin Türkiye tarafından imzalanmasına ilişkin sorular yönelttim. Zorlama sonucu da olsa hükümet sonuçta bu sözleşmeyi imzalamak zorunda kaldı. Kuşkusuz bu olumlu bir gelişmedir. Çünkü gerektiğinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na oluşturulan bir heyet cezaevleri ve emniyyette inceleme yapabilecektir. Diyeceksiniz ki hükümet art niyetli davranışına ne olacak? İşte o an parlamenteler olarak biz bu işin peşine düşeriz. Çünkü biz hem parlamenteler hem de birey olarak yapmamız gereken bir görevdir. Tabii basının ve kamuoyunun da görevidir bu.

► **Bu konuda kamuoyuna düşen görevler nedir sizce?**

İşkencenin önlenmesinde en büyük görev kamuoyuna düşüyor. Çünkü onlar sahip çıkmadıkça bu düşünceli yaşamı geçirmek oldukça zordur. Bunu geçmişte yaşadık biz. Örneğin Barış Derneği davasında Orhan Apaydın'ın sorgulaması yapılrken, başkanı olduğu İstanbul Barosu'ndan bir tek avukat gelmedi duruşmaya, oysa ki yedi bin üyesi var-

dı baronun ve Türkiye'nin en ileri kurumlarından biri olarak biliniyordu. Öte yandan Erdal Atabek, Türk Tabipler Birliği'nin tam 16 yıl hiç araklısız başkanlığını yapmış bir insanı. Ama maalesel oradan da hiç kimse gelmedi. DISK davası vb. örnekleri çoğaltabiliriz. Ben birtakım kişi ve kuruluşları suçlamak için söylemiyorum bunları ama yaşanan acı bir gerçektir bunlar. Dolayısıyla işkence olaylarında toplumu duyarlı kılmak zorundayız. Bana dokunmayı yılanın bin yıl yaşasın diye düşünmemeli insanlar. Çünkü o yılan bir gün sokacak insan bulamadı mı mutlaka ona yenecektir. Üstelik bu konu insan olan herkesin duyarlı olması gereken bir konu.

SHP İçel Milletvekili Ekin Dikmen: İskence bilinçli ve amaçlı devlet politikasıdır

► **Sayın Dikmen, 12 Eylül döneminde işkence gören ve tutuklanan parlamentörlerden biri de sizsiniz. Bu olayı kısaca özetter misiniz?**

Ben 12 Eylül'den önce DISK'e bağlı sendikaların avukathmasını yapıyordum. Dolayısıyla bana da bir suç yüklemeleri kaçınılmazdı. Ellerinde bir delil olmayınca, coğuna yaptıkları gibi, düzmece ifadeleri gerekçe gösterip, gözaltına aldılar. Sonradan öğrendiğime göre, gözaltına alınan arkadaşlardan biri yoğun işkenceler sonucu benim adımı da vermiş...

► **Ne diye vermiş sizin adınızı?**

TKP üyesidir diye... Bir gece evime baskın yaptılar. Kitapları çuvallara doldurup, daha giymememe bile zaman tanımından aşırı topar emniyyete götürdüler beni. Ve içeri girmez küfür ve dayak faslı başladı. Tam 17 gün gözlerim bağlı kaldım. Bu yüzden başımın arkasında ur şeklinde iki tane çıktıktı oluştu. Emniyyette kaldığım kırk gün boyunca şunu izlenimi edindim: İşkence hiç gizlenilmeyen, tersine açıktan açık yapılan bilinçli ve amaçlı bir devlet politikasıydı. Çünkü kendim bir yana, moralimi çökertmek için en az kırk elli insan seyyerti diler bana işkence yaparlarken. Ben kendime yapılanları unutsam bile, bunları unutamam omur boyu.

► **Cezaevinde ne kadar kaldınız?**

14 ay kaldım. 14 ay boyunca hiç mahkemeye çıkmadılar. Çıktaları hemen tahliye olacağımızı biliyorlardı çünkü. Askeri mahkeme de olsa işkencenin alınmış düzmece bir ifade dışında hiçbir kanıt olmamıştı bizi beraat ettirmek zorundaydı. Nitekim mahkemeye çıkışınca her duruşmada yirmi otuz serbest bırakıldı.

► **Cezaevinde de çeşitli işkencelere tanık oldunuz tabii...**

Evet, işkence cezaevinde de sürdürdü. Bu işkenceler anlatmakla bitmez. Ama bir olayı hiç unutamam. 1983'ün 1 Mayıs'ında bir kaç arkadaş "Yaşasın 1 Mayıs" diye bağırmıştı. Bunun üzerine koğuşlardaki bütün turukulları salona çıkardılar. Yetmiş seksen tane jandarma ve bir o kadar da gardıyan ellerde coplar, süpürge sapları ve tahta parçalarıyla geldiler. İnanın tam dört saat, hiç araklısız sıra dayagından geçirdiler tutukluları. Hem de öyle yuruyorlardı ki kasına, gözüne, başı-

▲ Dikmen. Arkadaşımız
Musa Aydoğan'a,
işkenceleri ömrü boyunca
unutamayacağını söyledi.

na... ölü mü, ölmeyecek mi, hiç düşünmeksizin neresine gelirse gelsin... Üstelik bununla da yetinmediler, içlerinden yaklaşık yüz kişiyi hücrelere kapatıp orda devam ettiler işkenceye. On beş yirmi gün sonra koğuslara geri gönderildiklerinde tanımamayacak haldeydi.

► **Peki 12 Eylül'de birlikte işkencenin bu denli yoğunlaşmasının nedeni neydi sizce? Ve bugünkü durum nasıl? Az da olsa olumlu bir gelişmeden söz edilebilir mi?**

12 Eylül, 24 Ocak kararlarını uygulamak için geldi. Çünkü bir diktat rejimi olmadan bu kararların uygulanması olağansızdı. Nitekim darbeyle birlikte DISK, demokratik kitle örgütleri vb. ilerici devrimci kuruluşlar kaptırıldı. Yöneticileri tutuklandı. Yani doğabilecek halk muhalefetini önleme ve özellikle de solu ezmek için, zaten var olan işkenceyi daha bir kurumlattırıp resmi devlet politikası haline getirdiler. Aynı şeyle bugün için de geçerli. İşkence yine devam ediyor. Yalnızca gözaltına alınanların sayısında bir azalma olduğunu, daha doğrusu içeriye alınmak adam kalmadığı için böyle bir izlenim yaratıyor kamuoyunda. Yoksa işkence yine resmi bir devlet politikası olarak devam ediyor. Ve bunu Devlet Başkanı, Başbakan dahil herkes biliyor.

► **Peki bunun önlenmesi için neler yapılmalıdır? Bu konuda özellikle parlamento ve SHP'ye düşen görevler nelerdir?**

Bu öncelikle bir eğitim sorunu. Çünkü insanlarımız demokrasije inanmış, çağdaş ve özgür duşunceli bireyler olarak değil, "kul" mantığıyla yetiştirmeye çalışılıyor. Dolayısıyla toplum demokratik hak ve özgürlüklerin bilincine varma gerekçiliktedir. Biz parlamentoda eğitim politikasının değiştirilmesi ve insan haklarının işlerlik kazanması için yoğun bir çaba harcamak zorundayız. Demokratik kitle örgütleriyle yiğinları yanımıza alarak çeşitli yasal çalemler yapmalıyız. Ancak o zaman başarıya ulaşılır, yoksa salt Meclis'te yapılan muhalefet çok yetersiz kalır.

► **Tabii kamuoyuna da önemli görevler düşüyor bu konuda...**

Evet, kamuoyunun desteği çok önemli. Bunu için önce halkın politikanın içine çekmek gerek. Bu da 12 Eylül'den beri sürelen korku atmosferinin dağıtılmayıla gerçekleşebilir ancak. Biz parlamentoda, siz başında, bir başkanı başka yerde... Demokrasije inanmış herkese büyük görevler düşüyor bu konuda.

UMUDUNUZ HÂLÂ SOSYAL DEMOKRASI Mİ?

Seçimlerin hemen arkasından bastırılan gaddar zamlara karşı herkes veryansın etti.

SHP açtı ağını yumdu gözünü. Toplantılar, yürüyüşler yapılacak, işin ardi bırakılmayacaktı.

Sonuç ne oldu? Kocaman bir hiç. SHP yiğnlara gidecek cesareti bulamadı.

kalmış yeni TBMM aldı. Böylece milletin iradesi gerçekleşti ve yeniden "demokrasiye dönülmüş" oldu!

"Demokrasiye dönündü" de, kabinenin kuruluşu oldukça ilginç bir süreç izledi. Kabine, Evren ile Özal arasındaki uzun "istişareler" sonucu kuruldu. Evren "tarafsız cumhurbaşkanı" değil, sanki ANAP'ın manevi genel başkanı gibiydi. Sonuçta Evren için makul ve makbul bir hükümet ortaya çıktı. Bu yüzden mevcut hükümete "Özal hükümeti" yerine Evren-Özal hükümeti denmesinin daha yerinde olacağı kanısındayım.

Aşında olup bitenlerin yadrigıcı bir yanı yok. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında işbirliği bugün de yürürlükte. Özal ekonomiyi ve onunla yakından ilgili diğer alanları tedbirle yükümlü. Buna karşılık, özellikle asayıf ve bir ölçüde dış politika, bu konularda bir hayli hassas ve meraklı olanların deruhesinde kalmaya devam ediyor. Bu "merak ve hassasiyet" üstelik devamlı hatırlatılıyor. Örneğin "Özal"ın cumhurbaşkanlığı tartışmalarına ilişkin olarak "Kösk"ün nabzını elinde tutan sivil ve askeri yöneticiler" futursuzca "Sorun cumhurbaşkanının asker veya sivil kökeni olması değil, bir takım dengeleme dikkate alınmasıdır. Böyle konularda bir tarafta pas geçip 'Benim elimde istediğim git var, istedigimi yaparım' yaklaşımı her şeyi çözmeye yetmez." (Milliyet, 7 Ocak 1988, siyahlar benim, S.K.) diyerek mevcut işbirliğine halel getirebilecek girişimlere önceden dikkat çekiyorlar. Böyle olunca da "İçişleri Bakanlığı'nda yapılan üst kademe tayinlerinde Evren'in onayının alınmasının (Yavuz Dönat, Tercüman, 7 Ocak 1988) şanslıacak bir yanı

kalmıyor. Kısacası seçimler yapıldı, yeni TBMM oluştu ama yönetim cephesinde yeni bir şey yok. 12 Eylül 1980 sonrasında kurulan ve zaman içinde konsolidé edilen rejim, ufak tefek rötuşlarla, özünde bir değişiklikle uğramaksızın sürüp gidiyor. Diğer bir deyişle, 12 Eylül 1980 sonrasında seçimlere kadar gelen yönetmeler ne kadar demokratik ise şu andaki rejim de o kadar demokratiktir.

"Vur deyince öldürmek" mi bu? Sanıyorum. En azından bugün yönetimde bulunanların, en başta Evren ile Özal'ın bu tespitle "hemfikir" oldukları tahmin ediyorum. Çünkü 12 Eylül 1980'den bu yana Türkiye'yi onlar yönetiyorlar. Ve kendi yönetimlerinin de, olabilecek yönetmeler arasında en mükemmel olduğuna inanıyorlar. Dolayısıyla onlara göre "rejimin özünde bir değişiklik olmadığı" belirlemesinin yerinde ve doğru olması çok normal. Zaten onlar için demokrasi demek sadece yönetenler için özgürlük demek. Ve Türkiye'yi namütenahî bir "özgürlüğe" sahip olarak -isterseniz kendibildiklerince, keyifleri nasıl isterse oyle- yennetikleri için, mevcut rejimin karakterine ve demokrasiye ilişkin görüşler ve tartışmalar onları hiç ilgilendirmiyor.

Öyle de, 12 Eylül darbesiyle birlikte demokrasının askiya alındığını söyleyenler 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri garantilemeyeceğini, onların kullanımını fililen yasakladığını ileri sürener, demokrasi için çaba gösterdiklerini iddia edenlere ne oluyor? Örneğin Erdal İnönü, partisinin 23 Aralık 1987 gunku Merkez Yürütme Kurulu toplantısında "Türkiye'de artık geçiş döneminin bahsedilemeyeceğini" söyleyerek "herkesin demokrasının varlığını kabul etmesi" gerektiğini vurguladı. (Cumhuriyet, 24 Aralık 1987)

Bir hatırlatma

E. İnönü tecrübeli bir politikacı değil belki, ama hayat tecrübesi olan bir insan. Özellikle de herkesin hatırladığı ODTÜ rektörlüğü tecrübesi var. Şimdi böyle tecrübeleri olan bir kimse nasıl olur da, 1960'lı yılların ikinci yarısındaki düzende şu andaki rejimi aynı kategoriye sokabilir? Evet, o dönemdeki rejim de pek matrah değildi ama, bir kısmı demokratik haklar geçerliydi ve iyi kötü kullanılıyordu. Grev yapılabiliyordu, yığınca boylu dernekler kurulabiliyordu, "sokaklar

aşınmasa" da yürünebiliyordu, toplantı yapmak için bildirim yetiyordu, afiş yapıştırılıyordu, bildiri dağıtılyordu, polis öğretim kurumlarının kapısından içeri adım atamıyordu, insanlar günler boyu gözaltında tutulup işkenceye yarıştılamıyordu, o zamanki TIP seçimlere katılıp parlamentoda temsil edilebiliyordu vs. ... Bugün bunların hangisi var?

Bu nostalji değil, sadece E. İnönü'ye ufak bir hatırlatma. Zaten 12 Eylül darbesi öncesindeki alabildiğine kısıtlı demokrasiye hasret çeken de yok. Hedefimiz demokratik hak ve özgürlüklerin eksiksiz bir bütün olarak elde edilmesi.

Evet, meseleninbam teli de bu: **Sosyal demokratik hak ve özgürlükler**. Ve soyut demokrasi edebiyatı yapılrken en çok gözden kaçan -ve kaçırılan- nokta da bu!

Şimdi duşunuşsun, bir E. İnönü, hem de sadece demokrat değil "sosyal demokrat" E. İnönü, yukarıda rastgele saydığım demokratik hak ve özgürlüklerin bir tekinin bile geçerli olmadığı bir rejimi, elini vicdanına koymaksızın nasıl olur da demokrasi olarak nitelenebilir?

Depolitizasyon örneği

E. İnönü'nün dedikleri ashında Türkiye toplumunun son 7 kusur yılda getirildiği yerde de "işik" tutuyor. Nasıl insanımız bu süre içinde daha fukaralaşmaya, gecinmek için daha azla yetinmeye alıştırlıarsa, seslerinin daha da kısıtılmasına, temel hak ve özgürlüklerden mahrum edilmelerine, yani politikada da daha azla yetinmeye alıştırlıarsa. E. İnönü'nün sözleri depolitizasyon dediğimiz bu olayın tipik Örneği. Milyonlarca çalışan insana, demokratik hak ve özgürlüklerin en doğal olanları dahi yasaklanmışken, örneğin öğretmenler, değil sendika bir dernek kurmak hakkından bile yoksunlarken, sosyal demokrat bir partinin en yetkili kişisinin mevcut rejime "demokrasi" diyebilmesi, onun da aynı depolitizasyondan payını almış olduğunu gösterir. Üstelik SHP'nin iyi kötü bir takım demokratik talepleri var. Şimdi sıradan yurttas E. İnönü'ye "taleplerinin hangisi gerçekleşti ki, sen demokrasiden bahsediyorsun?" diye soracak olsa E. İnönü'nün verecek ne gibi bir cevabı olabilir?

Ama görüyoruz bu soru sorulmuyor? En azından sosyal demokratları sarsacak ölçüde yığınca etkinlikte sorulmuyor. Onun için de

Sıradan yurttas, Erdal İnönü'ye "taleplerinin hangisi gerçekleşti ki demokrasiden bahsediyorsun?" diye soracak olsa, İnönü'nün verecek ne gibi bir cevabı olabilir?

E. İnönü ve benzerleri demokrasi konusunda futursuzca konuşabiliyorlar.

Evet, sadece siyah ya da beyaz yok. Arada grının çeşitli tonları da var. Süreç içinde mevcut rejim, özünü korumakla birlikte yeni emniyet sübapları açıyor, makyaj tazeliyor, kendini "Bati"ya daha iyi reklam edebilmek için vitrinini süslüyor vs. Bunlardan da ufak tefek soluklanma imkânları çıkıyor. Ama demokrasi bir demokratik hak ve özgürlükler manzumesi ise, böylesi gelişmelerin rejimin özünde nitel bir değişikliğe yol açacak niceğe ulaştığım hiç kimse iddia edemez.

Üstelik demokrasiye boylesi bir birikim süreciyle varılacaksa o noktaya daha çok var. En azından 1982 Anayasası değişmedikçe, 12 Eylül rejiminin getirdiği "hukuki" düzenlemeler tümüyle iptal edilmektedir, kısacası insanımız istedikleri gibi örgütlenme ve kendi meselelerini her imkândan yararlanarak ifade etme haklarını elde etmediğe ve bu hakları fiilen kullanır hale gelmedikçe Türkiye'de demokrasi olmayacağındır.

"Sosyal demokrasinin demokrasisi bu kadar oluyor, biz kendi işimize bakalım" diye konuya geçtiğimizde, "Çünkü bugün bizim en önemli meselemiz demokratik hak ve özgürlüklerdir, bunların kazanılıp yiğinlara maledimesidir. Bunun için kategorik olarak demokrasi saflarında yer alan herkesin tutumu bizi ilgilendirir. Üstelik sosyal demokrasi, %30'u aşkın oy potansiyeliyle demokrasi mücadeleinde istense de istenmese de kendini kaale alır."

Sosyal demokrat potansiyel

"Bizim istediğimiz sosyalist demokrasi; sosyal demokratlar ise burjuva demokrasisinin sınırlarını aşamıyorlar; bize mi kaldı onları daha tutarlı demokrat olmaya yönlendirmek?"

Elbette bize kaldı. Sosyalist demokrasiye hemen yarın varacak olsak ne âlâ! Ama önce mevcut otoriter rejimden, 12 Eylül'ün devamından kurtulmak gerekiyor. Bunun da carisi demokrasi mücadeleinin canlandırılması ve güçlendirilmesidir; demokratik hak ve özgürlükler uğruna mücadele verebilecek herkesin -bu arada sosyal demokratların- çabasının olabildiğince seferber edilmesidir.

Açık ki, bunlar lafta, sözde kalan uyarıları yürümez. İşte görüyoruz, seçimlerin heinen arkasından bastırılan gaddar zamlara karşı herkes veryansın etti. SHP açtı ağzını yundu gözünü. Toplantılar, yürüyüşler vs. yapılacak, meselenin ardi bırakılmayacaktı. Ama sonu ne oldu? Kocaman bir hiç. Üstelik yiğinlarda harekete geçmek için çok elverişli bir potansiyel olmuştu. Ama SHP boylesine haklı bir konuda bile yiğinlara gidecek cesareti bulamadı. Belki cesareti vardı da bilerek böyle davrandı. Sonuç değişmez, demokratik hak ve özgürlükler mücadelede önemli kazanımlar sağlayacak bir fırsat heba edilmiş oldu.

SHP yetkilileri "politikanın sokağa dökülmesini" istemiyorlar ve parlamentodaki muhalefetle sonuç alacaklarını samiylorsa fena halde yanılıyorlar. Mevcut kompozisyonuyla TBMM Özal'ın kapalı av sahasıdır. Özal TBMM'yi istediği gibi kullanmaya bugün dünden daha fazla muktedirdir. Faaliyetini esas olarak parlamentoyle sınırlayan bir

muhalefet, ilerde muhalefet olma şansını bile elinden kaçıracaktır.

Üstelik demokrasi mücadelende sokağın ne kadar tayin edici rolü olduğunu çarpıcı örneklerini yaşadık son günlerde. İşte Güney Kore, işte Bangladeş. Her iki ülkede de muhalefet güçleri demokrasi mücadelede yiğinlara güvendiler, onları mücadeleye seferber ettiler. Milyonlar aktif olarak mücadelede katıldıkları için de her iki ülkede demokratik hak ve özgürlükler alanında önemli kazanımlar sağlandı. Gerçi Bangladeş'te Erşad yönetimi hâlâ direniyor ama devamlı geriliyor ve muhalefetle uzlaşma yolları arıyor. Ancak kitle öylesine canlı ve istekli ki diktatörlük artık bildiğini okuyamıyor. Ve en anlamlı bütün dünyada demokrasiden yana olanlar, her iki ülkedeki demokrasi güçlerinin başarılarını sempatiyle izleyenler. Yiğinların sokağa dökülmesinden endişe duyan tek bir demokrat yok. Aksine herkes demokratik kazanımların, yiğinların bileğinin hakkıyla elde edilmesini demokrasi doğrultusunda, olumlu bir gelişme olarak değerlendirdiyor. Kısacası G. Kore ve Bangladeş örneklerinin bir kez daha kanıtlandığı gerçek, demokratik haklar ve özgürlüklerin, bizzat onlara sahip olması gerekenler, yanı çalışan kitleler tarafından kazanılabileceğidir. Bize sosyal demokrasi bu gerçeği görmemiği ve kabul etmediği sürece demokrasi mücadelede yava kalmağa mahkûmdur.

Başı kim çekecek?

Bu durumda sosyal demokrasının yapamadığımı gerçekleştirmek -hep bilindiği gibi- sola düşer. Evet, demokrasi mücadeleinin yiğinşallaştırılmasında solun önuncü dünya kadar handikap yiğidi bir gerçektir. Ama demokrasi mücadele kitlesel yaygınlık kazanıksa, bu konuda solcuların başı çekmelerinden başka çare de yoktur. Madem ki, verili şartlarda içinin, emekçinin, sokaktaki yurttan sıkıntısını dile getirmesi, hakkını araması, ekmeğinden de daha önem kazanmıştır, -çünkü yeterince ekmeğin elde etmenin yolu buradan geçiyor- emekçinin davasını gündenlerin de olanca gücleriyle demokrasi mücadelene asılmalardan başka çare yoktur.

Bu noktada solcuların mevcut imkânları yeterince değerlendirip değerlendiremedikleri bir kere daha sorgulanmalıdır. Her vesilesi geldiğince belirttim, demokrasi mücadeleinin ivme kazanmasında yasal siyaset sahnesinden yararlanmanın günümüzde inkâr edilemeyecek yeri ve önemini var. Bunun da sonmutu **sol bir parti**.

Artık seçimler geride kaldı. Ve sosyal demokrasının, kendisi için olabilecek en elverişli şartlarda bile -Özal'ın fukaralaştırdığı milyonların memnunietsizliği, Demirel'in ciddi bir alternatif olamaması, solun seçimlere katılıması engellendiği için sol oy potansiyelinin sosyal demokratlara teveccüh etmesi vb.- seçmenin ancak üçte birinin onayını alabildiği görüldü. Kısacası siyasi arenada sosyal demokrasiye bel bağlamının abesliği ve demokrasi konusunda **buradan sonuca gitme**nin imkânsızlığı kesinlikle anlaşıldı.

Anlaşılmadıysa anlaşılması lazım. Bu noktada "Ne var, Özal % 36 oyla üçte iki çoğuluğu sağladı, sosyal demokratların oyu da tek bir partide birleştiği taktirde bu sefer onlar

İllüstrasyon: Ugurcan Ataoğlu

Arif Sağ ile...

SAZ VE SİYASET

Türkiye'de birtakım özgürlüklerden bahsedilir ama sayfanın arkasını çevirdiğin zaman o baştaki kınağı, boyalı özgürlük laflarını sıfır indiren başka bir sayfa ile karşılaşırınız.

İncelekle Arif Sağ kim?

1945 yılında Erzurum'un Aşkale kazasının Dalli köyünde doğdum. İlkokula gitmeden önce her köy çocuğunun yaptığı gibi evin koyunlarını, kuzularını gütmeye başladım. O zamanlar küçük dilli kavallar vardı, ona heves saldım. Sonra daha uzun bir kaval vardı, çoba-

ban kaval dediğimiz kaval, omu çaldım. Ve bu arada bunnar bana bir oyuncakmış gibi gelmeyce başladı. Sonra bağlamaya heves saldım. İlkokul bir ya da iki sıralarında bağlamayı söktüm, yani bayağı calmaya başladım. Daha sonra Erzincan'a gittik. Erzincan'da da baham bir bağlama aldı bana. O bağlamayla epey boguştuğumu hatırlıyorum. Daha sonra ilkokul üçüncü sınıfı bitir-

diğim sıralarda artık sizimi dinletir hale gelmiştim. Bir yerde bir toplantı olduğu zaman beni götürürlerdi. Bana çaldırıp söyletilerlerdi. Böyle durumlarda kendimi çok önemli bir adam gibi gördüm. İlkokul bitene kadar böyle sürdürdüm sizimle ve türkülerle ilişkilerimi. O dönem gramofonun yeni yeni yayınlaşmaya başladığı dönemler. Babamın da müziğe karşı bir hayli ilgisi vardı. Eve alınan gramofon, plaklar müziği benim bilinç altına epeyce yerleştirmiş. Örneğin otuz kırk yıl önce moda olmuş türküler şarkılar birdenbire akıma getiriyordu.

İstanbul'a gelme olmayı ağıbeyim aklıma sotku. Sürekli olarak "İstanbul'da filan adam söyle çalyor, filan adam söyle çalyor. Radyoda söyle çalyorlar, söyle çalyorlar" diyerek kafam İstanbul'a doğru celdi. Bu arada da gireceğim yeni okulun ilk sınavını kazandım, ama aklımda hep İstanbul vardı. Ikinci sınavı girdiğim zaman İstanbul'a gitme olayı da kafamda iyice netleşmişti artık. Sınavdaki bütün sorulara yanlış cevap verdim. Tek amacım Erzurum'da kalmayıp İstanbul'a gitmekti. Sınav kazanmadığım babam çok sinirlendirdi. "Git İstanbul'a. Amelle mi olursun, ne olursun bilmem" dedi. Böylece kalkıp İstanbul'a geldim. Bu anlattığım

yıllar 1960-61 yılları. O zamanlar Cumhuriyet gazetesinin hemen karşısında eski bir bina vardı...

► **Aksaray Musiki Cemiyeti'nin çalışma yaptığı binayı kastediyorsanız çoktan yıkıldı o bina. Şimdi sadece bir duvarı ayakta.**

Evet. Ben İstanbul'a gelir gelmez ağıbeyim beni bir matbaaya çırak olarak sotku. Nebioğlu Matbaası diye bir yerde çalışmaya başladım. Matbeada o zamanlar "Bütün Dünya" adında bir dergi yayımlıyordu. Ben tipocu olarak çalışmaya başladım. Önce kağıt sallayıcısı oldum. Nebioğlu daha sonra ofset'e geçti. Bir ya da iki yıl orada çalışmaktan sonra Milli Eğitim Basımevi'ne geçtim. Dört ya da beş yıl kadar da orada çalıştım.

► **Peki profesyonel müzik yaşamınız nasıl başladı?**

1966 yılında İstanbul Radyosu'nda bir sınav açıldı. Ben de bu sınava girdim ve kazandım. Üç yıl boyunca radyoda görev yaptım. Ama giderek radyodaki müzik anlayışım da beğenmemeye başlamıştım. Şimdi neden beğenmediğimi pek çıkaramıyorum ama, gençliğimin bir sonucu olarak böyle bir davranışma girdiğimi sanıyorum. Sonuç olarak radyoda ayrıntıdım.

Radyodan ayrılmamla başlayıp 1975 yılına kadar aşağı yukarı yedi yıl boyunca Türk halk müziğine ihanet edercesine Arabesk müziğe hizmet verdim. Bu arada da kafamda hep "Acaba yanlış mı yapıyorum?" "Böyle mi olmalı?" gibi sorularla doluşuyordum. 1974 yılında doldurduğum son arabesk plakından sonra bu işi birdenbire kesip attım. 1980 yılına kadar olan altı yıl içinde de ne bant doldurdu ne plak yaptım. Yani kısacası bu işlerle ilişkimi tamamıyla kestim. Çünkü yanlış yaptığımı sandığım bu yedi yıl silmek istiyordum. Yani o yedi yıl ihanet etmiş adamı silmek, başka bir adam yaratmak istiyordum. Şimdi kendime baktığım zaman bu adamı yarattığımı sanıyorum. Başarılı mıym, başarısız mıym onu bilmem ama kendi istediğim oldum sanırıム.

► **Bu arada sizin konservatuvara hocalık yaptığınız dönemi atladık.**

Evet gene biraz geçmiye dönmemiz gerekiyor. 1975 yılında İstanbul Devlet Konservatuvarı kuruldu. Beni oraya Öğretim Üyesi olarak istediler, ben de gittim. Arabesk yaptığım dönemde plaklarının çok satmasından dolayı çok şımarık bir adam olarak, gayet ciddi bir işe sıvandım ve hemen de uyum sağladım. Büyük paralar kazanmaya alışmış biri olarak o günün şartlarında bile çok cüzi bir parayla yedi yıl boyunca konservatuvara ders verdim.

► **Saz eğitimi vermek için bir dershane açma fikri konservatuvara iken mi kafamızda oluşmaya başladı?**

İlk dershane açma fikri 1982 yılı başlarında aklıma geldi. Önce şimdiki bulunduğu binada küçük bir atelye kurduk ve saz yapmaya başladık. Gide gide işler büyümeye başladık. Sonra yandaki daireyi alındı. Boş durmaksızın buraya gelen bir iki talebemizle uğraşırız derken, kısa sürelerle beş katlı apartmanın tüm dairelerini kiraladık ama gördüğünüz gibi bugün o da yetmiyor. Çünkü burada şu anda yedi yüzün üzerinde öğrenci ders görüyor.

► **Müzik alanında başarı grafiğini sürekli yükselterek bugün bulunduğu yere gelmişsiniz. Bu başarılı yükselişin daha çok uzun yıllar süreceğini biliyoruz. Ama bugün yaşamınızda bir de siyaset var. Yani "Siyaset günleri gelip yetti" sizin için. Neler yapmayı düşünüyorsunuz?**

Pir Sultan Abdal "Siyaset günleri gelip yetmeden" derken kendisi de siyaset yapmasına rağmen karşısındaki siyasetçileri kastediyordu bu sözüyle. Evet! Siyaset günleri gelip çattı gerçekten. Bilyorsunuz Türkiye'de birtakım özgürlüklerden bahsedilir ama sayfanın arkasını çevirdiğin zaman o baştaki kınağı, boyalı yazılmış özgürlük laflarının arkasından birdenbire o özgürlük laflarını kısıtlayan, tamamen sıfır indiren başka bir sayfa ile karşılaşırıム. Bu da genellikle Türkiye'de sol düşüncenin sanatçılardan çok sıkça uygulanan bir sistem. Adam solcusuya, hep kontrol altındadır. Hep denetim altındadır. Ama sol düşündede değilse denetim diye bir olay yoktur. İstediğini okuyabilirsin, istedığını yazabilirsin, istedığını ezipbilirsin sana ne kimse bir soru sorar ne denetler ne şu yapar ne bu yapar, sen bir hır adarsın. Nitekim Türkiye'de örnekleri görülmüşdür, polis tokatlayan sanatçılar, polislerle kavga eden sanatçılar şunlar bunlar bir sürü olaylar olmuştur, iki gün yattı, 3. gün bakan emretmiştir, "çikarın o adamı" demiştir. Bunun gibi bir sürü hadise vardır. Ama aynı hareket bir sol düşünceli sanatçı tarafından yapıldığı zaman, bir daha onun hapisten çıkışması mümkün değildir. Bu olaylar beni daha etkili mücadele etmem için bir yerlere zorladı. Belki bu işi beceremeyebilirim. Bu da benim için önemli değil. Önemli olan burada adım atılmasıdır. Bugün bu görevi ben üstlenmemiştir, yarın da derim ki "Arkadaş ben bu görevi üstlendim ama götüremiyorum. Lütfen başka bir sanatçı arkadaşım bu görevi talip olsun. Gelsin bu işi belli bir siyasi pota içerisinde bizim sana-

tımızın yerini belirleyip mücadeleşini sürdür-

İlkokul üçüncü sınıfı bitirdiğim sıralarda artık sizimi dinletir hale gelmiştim. Bir yerde toplantı olduğu zaman beni götürürlerdi. Bir yerde bir toplantı olduğu zaman beni götürürlerdi. Bana çaldırıp söyletilerlerdi. Böyle durumlarda kendimi çok önemli bir adam gibi gördüm. İlkokul bitene kadar böyle sürdürdüm sizimle ve türkülerle ilişkilerimi. O dönemde gramofonun yeni yeni yayınlaşmaya başladığı dönemler. Babamın da müziğe karşı bir hayli ilgisi vardı. Eve alınan gramofon, plaklar müziği benim bilinç altına epeyce yerleştirmiştir. Örneğin otuz kırk yıl önce moda olmuş türküler şarkılar birdenbire akıma getiriyordu.

İstanbul'a gelme olmayı ağıbeyim aklıma sotku. Sürekli olarak "İstanbul'da filan adam söyle çalyor, filan adam söyle çalyor. Radyoda söyle çalyorlar, söyle çalyorlar" diyerek kafam İstanbul'a doğru celdi. Bu arada da gireceğim yeni okulun ilk sınavını kazandım, ama aklımda hep İstanbul vardı. Ikinci sınavı girdiğim zaman İstanbul'a gitme olayı da kafamda iyice netleşmişti artık. Sınavdaki bütün sorulara yanlış cevap verdim. Tek amacım Erzurum'da kalmayıp İstanbul'a gitmekti. Sınav kazanmadığım babam çok sinirlendirdi. "Git İstanbul'a. Amelle mi olursun, ne olursun bilmem" dedi. Böylece kalkıp İstanbul'a geldim. Bu anlattığım

sün." Çünkü bizim yapımızdaki insanlar için "yok arkadaş ben mebus oldum, hayatım boyunca da bırakmam" diye bir konu yoktur. Nitekim ben Devlet Konservatuvarı'nda 1982 veya 83 yıllarında tamam dedim, konservatuvar talebeleri artık mezunlarını verdi. Bu mezun olmuş çocukların artık burada ders verecek niteliktedir. Kusura baksın, ben yemini artık onlara terk ediyorum. Ben burada durduğum müddetçe bu çocukların burada ders vermemeyeceğiz. Hadi bana cyallah. Bu işin daha beceriklileri, daha kültürleri yetişti. Bu yolu tabii ki siyasi hayatımızda da yapacağız. Meclis'te ölmek niyetinde değilim.

► **Türkiye'de solcu sanatçı yoğun bir de netim ve baskı altındadır. Yalnızca sanatçı değil, genelde sol düşünceye karşı bir baskı söz konusu. Gazetelere yansyan bir röportajınız sırasında bu tür baskı ve işkence karşısında nasıl bir tavır göstereceğiniz soruldugunda sizin aklı meydanlara çıkar ve anlatırız demsiniz. Bunu biraz aclar musunuz?**

Meclis açıldı açılmalı işkence konusunu arkadaşlarımız gündeme getiriyorlar ve iktidar partisi maalesof tüm yalanlarını sürdürerek Türkiye'de işkence olmadığını savunuyor. Sayın Özal'a peki farz edelim ki Türkiye'de iş-

kence yok, o zaman halka şu laftı anons edin diyoruz: "İşkence insanlık suçudur" deyive rin diyoruz. Dediirttiremiyoruz. Bu laftı demiyor. Peki hem bu laftı demiyorsun hem de işkence yok diyorsun. Bu laftı demedigin muddetçe işkenceye çanak tutmuş olmuyor musun? Biz israf ediyoruz var diye, Başbakan "yok" diyor, ama Dışişleri Bakanı "evet, işkence vakalarına rastlanmıştır, işkence yapan emniyet mensuplarının birçoğu soruşturmayı alımıstır, cezaları verilecektir", diyor. Hükümet kendi arasında çelişkili. Ondan sonra obür tarafta kalktıysınız bir yerde bir emniyet mensubuna soruyorsunuz, diyorsunuz ki "bu böyle mi?" Diyor ki "efendim çay mı ismarıyalım?" Adam suçunu söylemiyor! Şimdi kanun böyle midir? Adamın suçunu öğrenebilmek için işkenceyle söyletmek mi gerekiyor? Bunu yaparken suç işlenmemiştir mu? Sen suç işlemış oluyorsun. İyi bir kanun adamısan bul suçlarını çık aradan. Sen suçunu bulamıyorsun, işkenceyle adama söyleteceksin. Bu da yetmiyormuş gibi adama diyorsun ki obür suçuları da söyle. Sen bul.

Bunları yapıyorlar, biz arkadaşlarla birlikte bu tür uygulamalara belli bir tepki gösteriyoruz. Şimdi bunlar bizi dinler dinlemez, bilm

yorum. Bunlar 292 kişiler ya, onu büyük bir çoğunluk zannediyorlar. Halbuki tabanda çoğunluk değil azınlıklar. Eğer Meclis'te dinlemezlerse anlatacaklarını biz alırız sazımızı kahve kahve dolaşır söyleyiz. Onu söylemesini de biliriz. Ama biz diyoruz ki şu dönemde insanlık suçu işlenmesin. İnsanların düşüncelerine artık baskı yapılması, artık sanatın üzerindeki kara bulutlar kalksun, eleştiri müesseselerine hücumlar dursun. Şimdi diyor ki, 'yalana ceza'. İktidarın bir sürü mensupları yalan beyanda bulunuyorlar. Yalan söylüyorlar. Yalan rakamlar söylüyorlar. Bu da suç değil midir? Yani basına cezayı getiriyorsun, sen yalan söylediğinde sana ceza yok. Sana yasak yok.

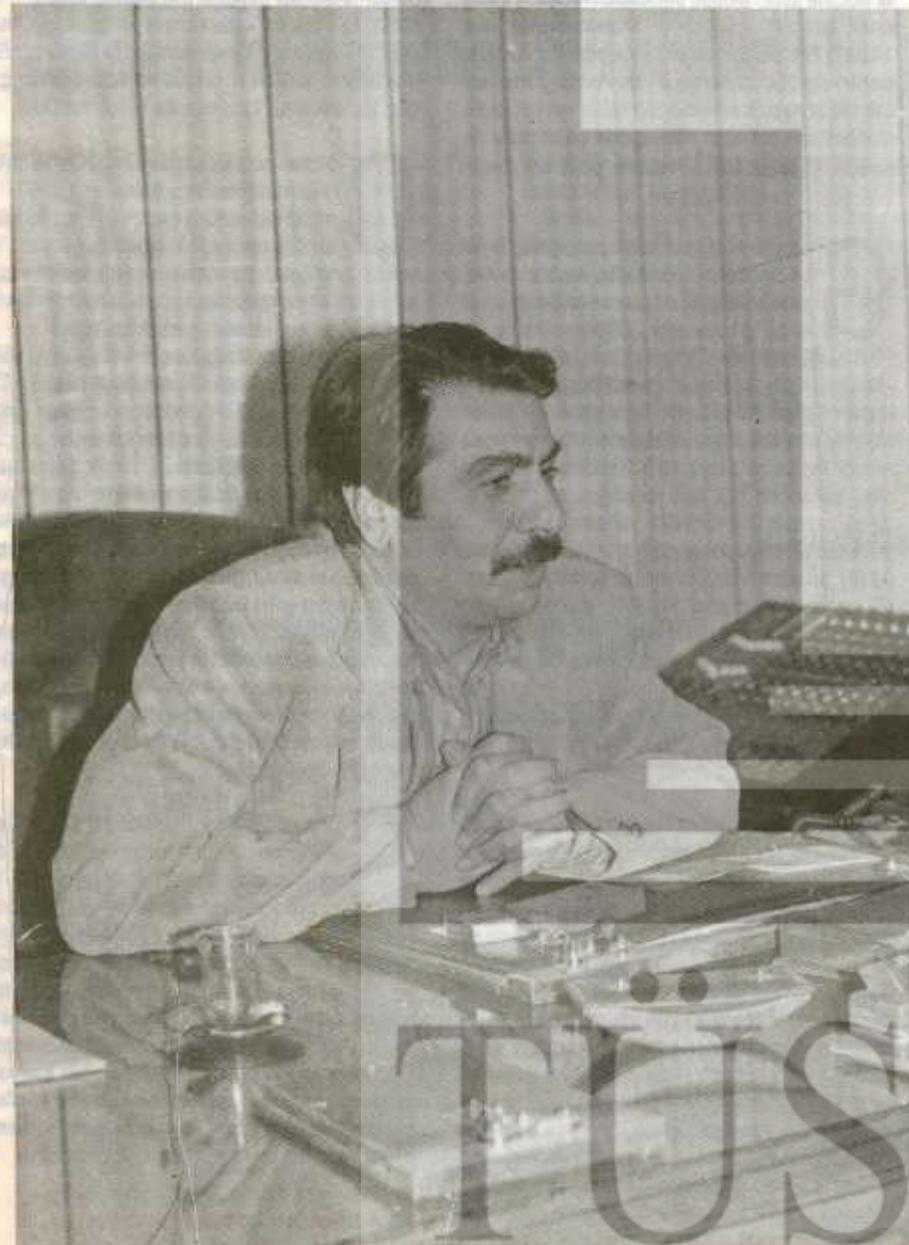
► **Siz, bir saz sanatçısı olarak milletvekili değil de sanatçı Arif Sag olarak televizyona çıkabilecek misiniz?**

Şu ana kadar TRT'den bana bir talep yok, benden de bir istek yok. Sanatçı, sanatçı olduğu için halkın karşısına çıkarılmalıdır. Siyasi tavrı bir engel olmamahdır. Ben müraaat ettiğim zaman veya benim adıma bir yapımcı müraaat edipde çevrildiği gün TRT'nin yanlış ortaya çıkacaktır. TRT herhalde böyle bir şey yapmayacaktır.

► **Hükümet kendine yakın sanatçılara bir takım kuruluşlar oluşturdu: Bir SESAM (Sinema Sanatçılıarı Derneği), diğeri İLESAM (Olim ve Sanat Sahipleri). Bunlar telif hakkı verilmeyen, yayın hakları yenilen sanatçılara haklarının korunması için kuruldu. Ancak birisi bu derneğe üye olmadığı zaman, onun hakkının korunup korunmamasıyla ilgilenmiyor. Üyesi olmak zorunda bırakıyor. Bu yönde bir örütlenme düşünüyor musunuz?**

Dünyanın her yerinde aynı konuya ilgili birçok kuruluş vardır. Yani sen benim sanatçı haklarını tekelleşirerek bir yere bağlayamazsan. O adam kurulan herhangi bir dernekle anlaşamıyor olabilir. Onun hakları korunamayacak mı? Devletin desteğiyle birçok kuruluş o hak verilmeli. Tek bir kuruluşu verilmesi, başka alanlardaki tekelleşmeye benzer bir durum yaratıyor. Türkiye'de nasıl insanlar差别يا pazara gidemez hale geldilerse, maaşlarıyla ev kiralalarını ödeymez hale geldilerse, sanatta da bana göre bir şey üretmek hayal oluyor. Bir toplum sanat alanında bir şey üretmemiye toplum olmaktan çıkar. Bir ulus kendi kültürünü üretmemiye ulus değildir. Sanata darbe vurduğu kadar vurulmuş. Ama, bundan sonra, iktidar "demokrasiyi kuruyoruz, çağ atıyoruz, ırmak, dere atıyoruz" diyorsa sanata düzgün bir gözle bakması gereklidir. Sanat başka bir şemdir. Sanat üretemediğim zaman histerin çıktı. Şimdi bir kanun çıkarılsa, resim çekmek yasak, müzik dinlemek yasak değilse ne olacağını düşünebiliyor musunuz? Ama kanun çıkarılmıyorlar, başka yollardan llenen yasaklıyorlar.

1975 yılına kadar yanı yedi yıl Türk halk müziğine ihanet edercesine arabesk müziğe hizmet verdim.

Adalet nerede?

Yargılamaların değişik zamanlarda ve değişik mahkemelerde yapılmasıyla, mevcut yasalar değişmeksiz saniğin değişik cezalara çarptırılması hukuk güvenliğine aykırıdır.

Gözaltına 12 Eylül 1980'den sonra alınan 250.000 kişiden 53 bini çok kötü koşullar altındaki ceza sürelerinin bitmesini bekliyorlar.

Bu onbinlerce insanın tamamına yakın bir bölümü, yalnızca işledikleri hükmünlünen suçun Türk Ceza Yasası'nda karşılığı olan cezayı değil, sırı Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yargılanmaları nedeniyle ek bir süreyle da cezaevinde geçiriyor, geçirecek. Bir başka deyişle onbinlerce insan halen anayasa'ya aykırı bir şekilde cezaevlerinde tutuluyor, tutulacak.

Olay şu: 1402 sayılı yasanın 17/1. maddesi Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yargılanan sanıklara ek bir ceza hükmü getirmektedir. Bu maddenin uygulanabilmesi için üç unsurun bir arada bulunması gerekmektedir. **Birincisi:** Suçun 1402/17/1. maddenin yasalaşma tarihi olan 19.9.1980 gününden, sıkıyönetim uygulamasının son bulduğu tarihe kadar geçen süre içinde işlenmesi; **İkincisi:** Bu suçun 1402/15 ve ek: 4. maddelerde belirtilen suçlardan olması. (Siyasi suçlar 'TCK 125-173, 311-315' ve devletin siyasi, ekonomik veya askeri güvenliğini bozacak şekilde yapılan kaçakçılık suçları); **Nihayet Üçüncüsü:** Bu suçu işleyen kişinin Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanıp asıl suçtan mahküm olmasıdır.

▼ Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Sıkıyönetim kaldırıktan sonra yargılananların cezaları daha az oluyor.

Işte bu üç unsur tamamlandığında, 1402/17/1. maddenin uygulanmasıyla, TCK'na göre saptanın ceza, üçte birden yarıya kadar artırılarak hükmünlüne olacaktır. Bu üç unsurdan biri eksik olduğunda, yalnızca TCK'daki karşılığı olan ceza verilecek, 1402/17/1. maddede yer alan ek ceza uygulanmayacaktır.

10. maddeye aykırı

Birinci Ordu Komutanlığı Sıkıyönetim 2 No'lu Askeri Mahkemesinin iki ayrı heyetinde, söz konusu hükmün Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesine aykırı olduğunu belirtti. **Mahkemeler ise:** 1402/17/1. maddedeki ek cezanın Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olduğunu, ancak söz konusu maddenin, Anayasa'nın geçici 15. maddesinde belirtilen süre içinde çıkışması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne göclemeyeceğini belirtti.

Gerçekten de aşağıda vereceğimiz örnek gözönüne alındığında, bu maddenin Anayasa'nın eşitlik ilkesine ne kadar aykırı olduğu görülecektir. Diyalim: (A) ve (B) 19.9.1980 tarihinden Sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihe kadar geçen bir süre içinde Sıkıyönetim Mahkemeleri görevine giren bir kişi işlesinler. (A) hemen teslim olsun veya yakalansın, (A)'nın yargılanacağı Mahkeme Sıkıyönetim Mahkemesi olacağın dan, asıl suçun TCK'daki karşılığına ek olarak bir de bu cezayı üçte birinden yansına katarki miktar 1402/17/1. maddeye göre artırılacaktır. Bu arada (B), sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra yakalansın, (B) suçun cinsine göre 1402/23. maddede gerekince genel yargıda veya Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanacak ve yalnızca TCK'da belirtilen cezaya mahküm olacaktır, 1402/17/1. maddede yalnızca Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde uygulanabileceğinden söz konusu artırım (B)'ye uygulanmayacağı.

Göründüğü gibi 1402/17/1. maddede Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesine aykırı olduğu gibi Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan ve değiştirilmesi teknili dahi edilememeyen 'Hukuk Devleti' ilkesine de aykırıdır. Hukuk Devleti, vatandaşın hukuk güvenliği sağlayan devlet demektir. Yargılamaların değişik zamanlarda ve değişik mahkemelerde yapılmasıyla, mevcut yasalar değişmeksiz saniğin değişik cezalara çarptırılması hukuk güvenliğine aykırıdır. 1402/17/1. maddede asıl olarak Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan 'Eşitlik' ilkesine de aykırıdır. Anayasa'nın söz konusu maddesinde de şöyle denmektedir: 'Devlet organları, idare makamları, bütün işlemlerinde kanunu önde eşitlik ilkesine göre hareket etmek zorundadırlar'. Yukarda-

ki örnekte de görüldüğü gibi, aynı anda suçu işleyen kişilerin değişik zamanlarda, değişik mahkemelerde aynı yasalar yürürlükteken değişik cezalara çarptırılmanın Anayasa'nın 10. maddesine de aykırıdır.

İş, yasama organına düşüyor

1402/17/1. maddenin Anayasa'ya aykırılığı son derece net olmasına rağmen Anayasa'nın geçici 15. maddesi nedeniyle iptali için Anayasa Mahkemesi'ne gidilemiyor. Bilindiği gibi halen yürürlükte olduğu tartışmalı olan geçici 15. madde, MGK. ve Danışma Meclisi'nin çıkarmış olduğu yasaların ve Kanun Hükümlünde Kararnameler'in iptali için Anayasa Mahkemesi'ni başvurulmasını tıpkı engellemektedir. 1402/17/1. maddede Anayasa'nın geçici 15. maddesi kapsamında bulunmaktadır.

O zaman ne yapılacaktır? Anayasa'ya aykırılığı mahkemelerce saptanan 1402/17/1. maddede Anayasa'ya aykırı olarak yürürlüğe kalacak mıdır? İnsanlar Anayasa'ya açıkça aykırı olan bu madde nedeniyle asıl cezayı üçte birinden yarısına katarki süreyle cezaevlerinde geçirmeye devam edecekler midir?

Konuya ilgilenen Nokta Dergisinin 22 Kasım 1987 sayılı sayısında görüşü sorulan Devlet Bakanı Bülent Akarcı, 1402/17/1. maddenin eşitlige aykırı olduğunu vurgulamış, yine aynı konuya ilgili olarak görüşü alınan Prof. Süli Dönmezler de bu maddenin eşitlige aykırı olduğunu belirtmiştir. Anlaşılan odur ki; 1402/17/1. maddede artık yürürlükten kaldırılmayı bekliyor. **Anayasa'ya aykırı olan bu maddenin kaldırıldığı:** TCK 2. maddede gerekince bu gün hükümleri infaz edilmekte olan Sıkıyönetim Mahkemesi hükümlüleri bu mahkemelerce hükmünlüne üçte bir veya yarıya kadar olan cezalarını çekmeyecekler, halen tutuklu olup tutukluluk süresi asıl cezayı dolduranlar tahliye edileceklere.

Sunu belirtelim ki, bu konuda hukuk devletini savunan tüm parlementerler ve demokrasi güçlerine düşen iki şey vardır. Birincisi konunun süratle meclis gündemine getirilmesi ve 1402/17/1. maddenin derhal kaldırılmasıdır. İkincisi ise, **bu anayasa'ya aykırı maddeyi ortadan kaldırıktan sonra** Özal'ın 'İşte siyasi hükümlülere kısmı af' demagojisini engellemektir. Çünkü söz konusu maddenin bir kanuna kaldırılması af olmayacağı, belki birterce kişinin Anayasa'ya aykırı olarak cezaevlerinde kalmasına son verecektir. ■

▲ Sıkıyonetim Mahkemeleri, Anayasa'ya aykırılığı sabit bir yasa hükmüne dayanarak yargılama yapmaktadır.

Hüküm ve uygulama insan haklarına aykırıdır

Sıkıyonetim Kanunu'ndaki bu hukum Ceza Hukuku'nun ilkelerine çok aykırı bir nitelik taşımaktadır. Şöyle ki, ceza fil-suç karşılığı, cezanın hafifliği ya da ağırlığı fil-suç ve bazı durumlarda da fail ve suçun işleniş biçimleri dikkate alınarak tayin edilir. Başka bir deyişle ceza müeyyidesi ile suç arasında daima bir denge bulunması gereklidir. Bu hukum bu basit ilkeyi ve belirlemeyi adeta ihlal etmektedir. Buna göre ceza, file, suça göre değiş karar veren mahkemeye göre ağırlaştırılmışmaktadır. Bu son derece ağır bir uygulama yaratmaktadır.

Ayrıca aynı hukum eşitlik kuralına da aykırıdır. Ceza kanunları herkes için eşit olarak uygulanır ve eşit uygulanması öngörlür. Oysa bu hukum ile bazı

kısiler için daha hafif bir uygulama, bazı kişiler için ise daha ağır bir uygulama öngörmektedir.

Bunun yanı sıra, söz konusu hukum ve uygulama insan haklarına da aykırıdır. Bugünün çağdaş toplumunda, cezalar insan onuruna yaraşır biçimde düzenlenmektedir. Farklılık bu tür hakları da zedelemektedir.

Konunun Anayasa Mahkemesi ne götürülememesi, geçerli bir mazeret teşkil etmemektedir. Bir yasa tasarrufu ile, yasa değişikliği ile pekala kanun değiştirilebilir ve söz konusu sakincalar ortadan kaldırılabilir.

Köksal Bayraktar

İnsanlarımız korkunc bir haksızlığı yaşamak zorunda kalıyor

Belli dönemde işlenen suçlar için 1402 Sayılı Yasa'nın 17/1. maddesi uyarınca Sıkıyonetim Mahkemeleri'nce verilecek cezaların artırılması gerekiyor. Ve bu durum, insan aklının alınamayacağı korkunç sonuçlar yaratıyor. Örneğin, sıkıyonetim güçlerinin çağrısına uyup teslim olmuş sanık, Sıkıyonetim Mahkemesi'nde yargılanıyor. Suçu sabit görülsürse 9 yıllık temel ceza (1/3'ten 1/2'ye kadar) artırılarak 12 yahut 13,5 yıla çıkarılıyor. Ama, çağrıya uymayıp kaçan suç ortağı, şimdi sıkıyonetim kalktıktan sonra yakalanır yahut teslim olursa, olağan mahkemedede yargılanıyor ve bu artırımdan kurtuluyor. Kısacası, aynı su-

çun bir faili 13,5 yıl, bir faili 9 yıl hapis cezası alıyor. Bu durumun haksız ve acımasız olduğu açıktır. Üstelik, son derece çarpık bir sonuç doğmaktadır. Devlet, teslim olan şanığa karşı, kaçan şanığı korumuş olmaktadır.

Söz konusu kural Anayasa'ya aykırıdır. Ne var ki, geçici 15. maddede yüzünden sonunu Anayasa Mahkemesi'ne götürme yolu işletilmiyor. Ve insanlarımız böylesine korkunç bir haksızlığı yaşamak zorunda kalıyor. Bu hepimiz için ayıptır. Bir an önce çözüm aranmalı, yasal düzenleme yapılmalıdır.

Turgut Kazan

Kaynağını yasalardan almayan bir yargı yetkisi

Sıkıyonetimin kaldırılması durumunda dahi, Sıkıyonetim Mahkemeleri'nin yargılama yetkisinin devamına olanak veren 1402 Sayılı Yasa'nın 23. maddesinin Anayasa'ya aykırılığı, tüm hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi de, 16.2.1972 gün ve 31/5 sayılı kararıyla, bu görüşü benimsemiştir. 1402 Sayılı Yasa'nın 23. maddesi, 19.9.1980 tarih ve 2301 sayılı Kanun'a değiştirilerek bugünkü şeklini almıştır. Demek oluyor ki, Sıkıyonetim Mahkemeleri'nin Sıkıyonetim bittikten sonra dahi görevde devamına olanak veren hükmün Anayasa'ya aykırılığı bilindiği halde kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın 1972 tarihindeki hükmü ile, 1982 Anayasası arasında Sıkıyonetim Mahkemeleri ile ilgili hükümler açısından bir farklılık yoktur. Bu nedenledir ki, 1972 yılındaki Anayasa Mahkemesi kararı bugün için dahi geçerlidir. Böylece, Sıkıyonetim Mahkemeleri, Anayasaya aykırılığı sabit bir yasa hükmüne dayanarak yargılama yapmaktadır. Diğer bir deyişle, kaynağını yasalardan almayan bir yargı yetkisi kullanılmaktadır. Belirttiğim durum, 1402 Sayılı Yasa'nın 17. maddesindeki ceza artırımı olması dahi, bir hukuk devleti anlayışıyla bağılmaz.

Bazı hukukçular, Sıkıyonetim Mahkemeleri'nde, Anayasa'nın, mahkemelerin görevine ilişkin hükmünün bir uygulama kuralı getirdiğini ve 1402 Sayılı Yasa'nın 23. maddesinin ortadan kaldırılmış bulunduğu, Sıkıyonetim Mahkemeleri'nin kendilerini görevsiz saymaları gerekeceğini haklı olarak ileri sürmüştürler. Na yazık ki bu görüş de kabul edilmemiştir.

1402 Sayılı Yasa'nın sıkıyonetim dönemi içerisinde işlenilen suçların cezasının artırılmasına yönelik hükmü ise, hukuk devleti ve eşitlik ilkesiyle olan gelişkili bütünlük kesinleştirilmektedir. 1402 Sayılı Yasa'nın 17. maddesi, ancak Sıkıyonetim Mahkemeleri'nce bakılan davalarda uygulanabilir. Başlıbasına bu hukum, esasen hukuk devleti ve eşitlik kavramları-

na aykırıdır. Zira, Sıkıyonetim Mahkemesi davayı sivil mahkemeye gönderme yetkisini kullandığında, 17. maddedeki ceza artırımı yapılamayacaktır. Bu durumda, aynı türden suç işleyen kişilerden, Sıkıyonetim Mahkemesi'ne yargılanan kişi daha ağır ceza ile cezalandırılacak ve böylece ceza miktarı keyfi, tesadüfi bir nitelik almış olacaktır. Bu durum, sadece bugün için değil, sıkıyonetimin bulunduğu dönem için de geçerlidir. Kaldı ki, belirttiğim hukum, yargılanan kaçanlara pirin sağlamış olmaktadır. Sıkıyonetim döneminde yakalanmayan, sıkıyonetim bittikten sonra hakkında dava açılan veya yargılanmasına başlanılan kişi sivil mahkemelerde yargılanmaktadır ve doğal olarak 1402 Sayılı Yasa'nın 17. maddesi uygulanamamaktadır. Böyle bir sonuç ne hukuk devleti kavramıyla, ne eşitlik ilkesiyle, ne de adalet duygusıyla bağıdır.

Sıkıyonetim Mahkemesi'nde yargılanan kişiye daha ağır ceza veriliyor ve böylece ceza miktarı keyfi bir nitelik alıyor.

Cetin Özek

“ASHAB-I KEHF”

“Ashab-i Kehf” günümüzde mağaralarda değil, zindanlarda. Uyumuyor kendi isteğiyle, uyutulmaya çalışıyor. Biz de sorduk: Nasıl şey bu işin “sonrası”? Uyumak mı bu?

Tüm dini tarihlerde, kutsal kitaplarda yer alan bir destandır, “ashab-i kehf” ya da “Eshabul Kehf”. “Mağara dostları” ya da “Mağara yârâni” anlamına gelir bu sözler. Hristiyan kültüründe de İslam kültüründe de yeri vardır. Ege’de, “Ephesus’un Yedi Uyuyanları” diye anlatılan destan da aynı kökendendir.

Kur'an-ı Kerim'de de Tevrat'ta da aynı biçimde anlatılır bu öykü. Putperest birkentte yaşayan yedi delikanlı, tek tanrıya inanmaktadır. Kentin putperestliği bir gün canlarına tak deyince, (kutsal kitaplara göre Allah'ın verdiği esinle) kendilerini bir mağaraya kapatırlar. Yanlarında bir de köpekleri vardır: Kitmîr. O mağarada tophuca uykuya dalırlar. Bir söylemeye göre, kentteki putperest derebeyi mağaranın ağını da ordurur. Tam 309 yıl orada uyurlar. Aynı söylemeye göre, bir sârû sahibi koyunlarını barındırmak için mağaranın ağını açtırdığında, hâlâ uyumaktadırlar. (Kutsal kitaplara göre Allah'ın emriyle) 309 yıl sonra uyanırlar. Aralarından biri ekmek için kente iner. Elindeki parayı gören ekmeğin onu kentin yöneticilerine gönderir. Anlaşılır ki, onlar uykudayken putlar kırılmış, tek tanrı din egemen olmuştur inançlara. Ödüllendirilirler, ermiş muamelesi görüler ve onca yıl uyumanın karşılığı büyük bir sevinç olur.

“Ashab-i Kehf” günümüzde mağaralarda değil, zindanlarda. Uyumuyor kendi isteğiyle, uyutulmaya çalışıyor. Biz de sorduk: Nasıl şey bu işin “sonrası”? Uyumak mı bu? Uyutulmak mı? Ya sonunda odul mü var? Demir parmaklık ardından gelenlerle söyleşilerimiz birkaç ay sürecek. ■

Tamer Kayaş: Depolitizasyon acı meyvaları vermiş

Tamer Kayaş, ne zaman cezaevine girdin, ne kadar kalmak zorundaydın?

Toplam 5 yıl 7 ay sürdü. “dTüşünce suçu” nedeniyle. Değişik cezaevlerinde bulundum.

► Bu süre içinde dış dünya ile bağlantılısını nasıl?

Gazeteleri ve diğer süreli yawnlardan bâzlarını izlemek, içeri alımında sakınca görülmeyen kitapları okumak mümkünü. Bazen radyo da dinleyebiliyorduk hatta televizyon izleyebiliyorduk. Yalnızca politikayı değil, ekonomiyi de izlemeye çalışıyordunuz. Ekonominin güncel boyutuna kendimi adapte etmeye öyle uğraşmışım ki, dışarı çıktığında birkaç bocalamaya karşın çok fazla şaşmadım. Asıl şasırdığım olay, halkın başına örülün “yeni ekonomik model” corabının insanları buntattığı boyuttu. Bu ekonomik modelin faturası

raza “ashab-i kehf” durumuyla çelişiyor galiba, değil mi?

► Çelişse de, sürdürüm bakalum, ne çekaçek...

Her anlamda bir şeyler yaşamaya çalışıyorum sizin içeriğe. Yalnızca politikayı değil, ekonomiyi de izlemeye çalışıyorum. Ekonominin güncel boyutuna kendimi adapte etmeye öyle uğraşmışım ki, dışarı çıktığında birkaç bocalamaya karşın çok fazla şaşmadım. Asıl şasırdığım olay, halkın başına örülün “yeni ekonomik model” corabının insanları buntattığı boyuttu. Bu ekonomik modelin faturası

min bu denli ağır ödendigini içeren kestirmek mümkün değildir. Herkes, gece-gündüz daha fazla nasıl para kazanacağımı düşünüyordu. Çok da büyük çaresizlik içinde...

► Ya politik ortam? O nasıl göründü gözne?

Depolitizasyon çabaları, yine içeren kestirilemeyecek boyutta meyvalarını vermiş. Aci ve zehirli meyvalar. Elbette bir kesimde bazı çabalalar görünüyor ama büyük bir kesim de suskun. Memnuniyetsizliğini bile dile getiremiyor. Bu da insanlar üstünde büyük “stress” yaratıyor. Etraf sınırlı insanlarla dolmuş.

Bana çarpıcı gelen bir başka şey de, cezaevinde çıktığında gördüğüm sıcaklığı. 1983-84 döneminde cezaevinde çanakların karşılaşıkları sıkıntılara karşılaşmayı bekliyordum. Beklediğim olumsuzlukta bir ortama dönmedigim için hem sevindim hem de şaşdım. Sanki dün ayrılmış gibi, sanki bunca yıl geçmemiş gibi, bir çok dostumla sıcak bir yakınlık kurabildik. Bunu da cezaevi koşullarının kamu oyunda gittikçe daha artan bir oranda izlenmesine bağladım. Buz nasıl içeren diş dünyayı algılamaya çalışırsak, birçok kişi de cezaevlerindeki insanların koşullarını anlamaya çalışmış. Tabii bu anlayış toplumun tüm kesitlerine yansımıyor ama yine de sevindiriciydi.

► Şimdi topluma ilişkilerinde ve kendi özeline, neler hissediyorsun?

Yaşamanın bir parçasını karabasınla geçirdim. Yıllar sürdürdü bu karabasan. Her seye karşın, uyanmış olmak çok güzel. Bir başka yataktaki uyanmış olsa da insan, yine güzel. ■

Tamer Kayaş

Ziya Yılmaz: Politika gündemden çıkmış

Ziya Yılmaz, ne zaman cezaevinde girdiniz ve ne zaman tahliye oldunuz?

27 Mayıs 1971 tarihinde tutuklandım. 26 Mart 1986'da, infaz kanununda yapılan değişiklik sonucu tahliye oldum. Yani 15 yila yakın cezaevinde kaldım.

► Cezaevi koşullarına mecbur olduğunuz tarihten sonra, dış dünya ile ilişkilerinizi nasıl sürdürdünüz?

İlk dönemlerde, cezaevi koşulları rahattı. İçeriye değişik yayınlar girebiliyordu. Bilgilemeyi özellikle iki kanalla yapabiliyorduk; Kitaplar, yayınlar ve radyo. O dönemde TV hiç yoktu. Sonra cezaevi değişti ve koşullar sıklışıtı. Bilgilenme kanallarımız kapandı. Resmi bir radyo vardı, istedikleri saatte açıyorlardı. 1975'e kadar sıkınlı bir dönem geçti. Bu tarihten sonra dışarıyla oian bağlantıımız genişledi. Ziyaretçi çevremiz genişledi, daha çok yayın izler olduk. 1979 yılına kadar bu rahatımız sürdü. Ondan sonra, bildiğiniz gibi kısıtlamalar arttı. 12 Eylül'den sonra ise durum daha da zorlaştı. Herhangi bir gazete okumak için bile mücadele vermemiz gereki. Haberleşme olanaklarının alabildiğine kısıtlı olduğu bir ortamda tahliye oldum.

► Peki, elinize geçen yayınlar, cezaevi dışındaki toplumun ipuçlarını verebiliyor muydu size?

Cezaevlerinde alım gücü oldukça sınırlıdır. Kalabalık olduğumuz için, dışında ayrı ayrı bireyler olarak elde edebileceğimiz yayınları, hep birlikte daha fazla sayıda bulabiliyorduk. Düşünsel olarak, toplumdaki her akının, her keşimin yaymalarını izleme olağlığı bulduğumuz oldu.

► Toplumdaki genel değişimini algılayabilemekte bu yaymaların yararı ne derecede?

Bunu tümüyle izlemek mümkün olmuyor. Özellikle 1975'ten sonra, toplumdaki derin çalkantıları ancak gazete manşetlerinden öğrenebiliyorduk. Tabii ki bu, insanların canlı olarak duyumsamalarından çok farklı bir olay. Olaylar oluyor ve toplum bu olayları nasıl algılıyor? Bu konuda, gelen ziyaretçilerle yaptığımız tartışmalarda, onların olaylara bakış ile bizim görüşümüz arasındaki farkı çok

özellikle açık olarak algılıyorduk.

► Nasıl bir farktı bu? Sizin cezaevi koşullarına girmeden önce içinde bulunduğunuz toplumla, çıktıktan sonra karşılaştığımız toplum arasında, ilk gözümüze çarpan önemli farklılıklar nelerdi?

Sırrı habervesme kaynaklarımıza rağmen, dışarıda toplumsal gelişmeyi takip etmeye çalışıyorduk. Tabii bunlara biraz da yorum katarak. Cezaevinde insanların düşüncesinin sınırlı olabileceği gerçekini, cezaevindeki insan duyuyor. Cezaevi koşulları insandan çok şeyler alıp götürüyor. Bunun bilincinde olmak, bize, toplumsal gelişmeyi daha da duyarlı şekilde izlememiz gerektiğini hatırlatıyordu. Biz de onu yapmaya çalışıyorduk. Ve ben, şahsen, dışarıya çıktığında toplumu fazla yadırgamayacağımı düşünüyordum ve kendimi buna hazırlamıştım. Oysa dışarı çıktığında, bu hazırlığın yeterli olmadığını gördüm. O konuda büyük bir değişimle karşılaştım.

► Ne gibi?

Toplumdaki değişim çok büyütü. Beni hayretler içinde bırakan bir olay vardı: İnsanları flu olarak hatırlıyorum. Hatırlamaya zorluyordum kendimi. Çok şeyi de hatırlayamadım. Toplumdaki çalışma bizde öyle bir izlenim bırakmış ki, sanki hıratlığımız insanları yerlerinde bulamayacağız... Dışarı çıkip da bulamayacağımı düşündüğüm insanlarla karşılaşlığında bir yandan sevinç, bir yandan hayret içindeydim. Nedenimi sonradan çok düşündüm. Bu, ayrişin, hasretin getirdiğinden çok farklı bir sevinçti. Bir sürü insanın yerinde bulamayacağım korkusu bilincaltıma yerleşmiş. Ölmüş olabilir... yok olmuştur belki. Sanki toplum bir iç harpten çıkışmışcasına bir korku. Cezaevinde böyle bir korkuya aklıma getirmemiş olmama karşın, dışarıda yaşadım. Öte yandan, cezaevine girmeden önceki toplum ve siyasi yaşamın etkisi altında olduğumu da farkettim. En azından, böyle bir topluma geri dönenin beklenisini yaşıyormuşum. Demokratik kitle örgütleri, vb... Ne demokratik kitle örgütü vardı ne de siyasi hareket o canlılığındaydı. Aradan onbeş yıl geçmiş olmasından ötürü, biraz daha ileri gitmiş bir toplumla karşılaşmayı umarken, ilk planda insanın demokratik bir hayatı soluyamayışından doğan, yadırgatıcı, üzücü bir durum çıktı karşıma. Bunun dışında, insanların maddi yaşamlarındaki değer ölçülerini değiştirmeye başlamış. Dışarıya çıktığında, günlük yaşamın ölçülerinin çok değişmiş olduğunu anladım. Cezaevine girmeden önce, benim için bir servet olan para, insanların bir günlük harcamaları için kullandıkları bir miktar dönüşmüştü.

► Cezaevine girdiginizde, yanı 1971'de ayık geliriniz nedir?

500 TL aylık gelirim vardı ve iyi bir paraydı. O zaman 100.000 liraya çok iyi bir cv alınırdı. Yeni koşullara alışmak benim için çok zor oldu ama sonunda alışık oldum.

► İnsan bir ortamın geçirdiği süreci, o ortamın içinde yaşarsa olan bireylerle karşı bir kanıksama mekanızması geliştirir mutlaka. Oysa siz bu şereci yaşamadığınız için de böyle bir mekanızma gelişmedi sizde. Çıkar çıkmaz, kanıksamış olmamak nedeniyle size çarpan toplumsal özellikler neler oldu? Siz gözlemlemeden topluma sinmiş, yeni neler vardı?

Benim için en çarpıcı, içime sindiremediğim konulardan biri şu: Dışarı çıktığım zaman, bizler, yine cezaevindeki ve daha önceki politik konuşma ıslubunu sürdürmek durumunda hissettiğimiz kendimizi. Bu tür konuşmaların, içinde bulunduğuımız dar ya da geniş topluluklar içinde terkedildiğini ve bizim konuşmalarımıza iştirak edilmediğini... bütün bunların zamanı olmadığını... hatta geçersiz olduğunu... günümüz koşullarında, farklı boyutlarda konuşmak gerektiğini... bütün bunları farkettim. Politikayı tamamen gündemden çıkartmak, bunun dışındaki güncel konuların söz etmek geceli olmuştu. İnsanlar gündemlerine politikanın tümüyle dışında, kendi sosyal yaşıtlarını güncel olarak almışlardı ve önnüze bunu bir gündem paketi olarak ikide bir dayıyorlardı. Özellikle ben çok şaşdım. Konuşmak istediğimiz konuları gündeme getirdiğimizde, tartışacak bir şey bulunmuyordu.

► Buna uyum sağlamaya mı çalışınız?

Hayır. Uyum sağlamak istemiyorum bu duruma. Uymamaya çalışacağım. İnsan, biraktığı gibi bir çevrede hayatını sürdürme isteğini içinden atamıyor. İnsanın onlu oğlunun ilişkileri sürültüyor ama bir süre sonra yaratılan bu ilişkilerin, güncel yaşamın çıkarları açısından ele alınarak ve o çarkın bir parçası olarak değerlendiren bir yaklaşım sonucu doğduğunu görüyorsunuz. O zaman da üzülerek bu ilişkilerden kopmak zorunda kahyorsunuz. Eskiden beri birçok kişiyle ilişkilerim vardı ve onlarla kurulmuş bu ilişkiler yarın ticari kurallar içindeki ilişkiler degildi.

► Elbette. Başka bağamlar da içeriyordu.

Bu bağamlardaki ilişkilerin canlanması istiyorduk. Ben şahsen öyle istiyordum. Bu istekle iş yapabilmenin yollarını da bulmuştuk. Bulmadığınız zaman, toplumda yerleşmiş olan bir yaşam biçimini ya da bir başka ticari ahlakın somut bir biçimde karınıza dikildiğini görüyorsunuz. Ve insan birdenbire ürküyor, olayı yeniden değerlendirmek zorunda kahyor. Dışarıya çıktığında herkes bana, "Ticareti gibi yapmak zorundayız." diyecek. Kapitalist üretim ilişkileri içinde olan bir toplumda yaşıyorsak, bu toplumda egemen olan üretim ilişkilerine uygun davranışmadıktan sonra ticaret yapılamaz, para kazanılamaz diye düşünülüyordu. Ben çok yadırgiyordum. Şüphesiz, ticaret, ticari kurallar içinde yapılabılır ama her şeyi ile hayatı buna indirgemeyi, ideolojik bir kopuş olarak görüyordum. İnsanın yaşamı salt bu kurallar içinde değerlendirildiğimiz zaman, bizim varlık nedenimiz ortadan kalkıyor. O zaman, gerçekten çok netaneli bir ortam içinde, iş ilişkileri içinde, insan ilişkileri ortasında olduğunu görüyorum. Bu sefer de bununla mücadele etmek zorunda kaldık. Hiç beklememiş bir çevrenin içine sizmiş bulduğum bu olayı.

► Ya buna uyabilecek misiniz?

Buna da uymamaya çalışacağım.

Bir sürü insanı yerinde bulamayacağım korkusu bilincaltıma yerleşmiş. Cezaevinde böyle bir korkuya aklıma getirmemiş olmama karşın, dışarıda yaşadım.

Memurların sendika hakkı üzerine

MAYMUN KADROSUNDAKİ ASLAN

Türkiye'de 12 Eylül sonrasında memurlarla diğer işçilerin arasındaki farkın azaldığı söylenebilir. Ancak bu, haklarda eşitlik değil, haklardan yoksun kalmada eşitliktir.

Ulkemizde memurların sendika hakkı, uzunca bir süredir gündemde bulunuyor. Anımsanacağı üzere, 1961 Anayasası sendika hakkını memurlar bakımından da tanımış. 1961 Anayasası, 46. maddesinde sendika hakkının "çalışanlar" için tammış olduğundan memurlar da bu hakkın kapsamında sayılıyordu. Ancak, Anayasa'da 1971 yılında 12 Mart örtülü askeri rejim döneminde yapılan değişiklikle sendika hakkı "işçiler" için tanınır hale gelince, memurlar bu hakkın kapsamı dışına çıkarıldı. Bunun sonucunda, 1965 tarihli ve 624

sayılı Deylet Personel Sendikaları Yasası'na göre kurulmuş olan TÖS, Tüm-Persen Kon gibi memur sendikaları kapattı.

Bu noktada ayrıca anımsanması gereklidir ki o tarihlerde kurulmuş olan memur sendikaları, 274 sayılı yasaya göre kurulmuş olan işçi sendikalarından farklı olarak, grev hakkından yoksun bulunuyorlardı. Bununla birlikte, bu sendikalar, tabii oldukları kısıtlı koşullara karşın, belli ölçüde de olsa birer demokratik kitle örgütü olarak işlev görürsevlerdi.

isci-memur ayrimi

Çalışanların bir bölümünün "memur" olmaları dolayısıyla sendika hakkından yoksun kalmaları, yakın geçmişte, işçi-memur ayırımı demilen sorunun alevlenmesinin başlıca nedeni olmuştur. Gerçekte ise memuru "İşçi"-nin dışında bir kategori saymanın sosyo-ekonomik gerçekler açısından herhangi bir davanağı bulunmamaktadır.

Bir başkasının içinde ücret (veya maaş) karşılığında bağımlı çalışma anlamında işçi, memurun karşıtı sayılamaz. Bu anlamba, "memur", geniş işçi tanımı çerçevesinde özel bir kategoriden başka bir şey değildir. Nitekim, sendika hakkını güvence altına alan başhecten uluslararası metinlerde bu hak işçilere tanınmış olmakla, aynı zamanda memurları da kapsamına almaktadır. Örneğin, 87 no.lu Uluslararası Çalışma Örgütleri Sözleşmesi açısından görülen budur.

Ülkemizde, sosyo-ekonomik gerçekleri hiç saymak pahasına bir kısım çalışanların memur statüsünde oldukları için sendika hakkından yoksun bırakılmaları karşısında aklı geçen söyle bir fikir vardı:

Vaktiyle bir hayvanat bahçesinde iki komşu kafesci birer aslan konmuş. Aslanlardan birine ertesi gün koca bir parça et verilirken, diğerine bir miktar muz getirilmiş. Bu böyle bir kaç gün devam etmiş. Sonuca kendisine muz getirilen aslaç dayanamamış.

Gültekin Gazioglu

Öğretmenler görev başına! ÖRGÜTLENMEYE DOĞRU

Bütün olumsuz koşullara rağmen, Türkiye öğretmenleri örgütlenmek zorundadır.

mezler; kendi insanlarımıza karşı da devletin yükümlülüklerini içerirler. Bu nedenle örgütlenme hakkını tanıyan anlaşma ve sözleşmelerin yürürlüğe konulmasını istemek ve savunmak bizlerin görevidir. Devlet ve hükümete, kağıt üzerinde kabul eder gördüğü hakları iç hukukta ve yaşamda işlerlige kavuşturmasının her vesile ile hatırlatmak en doğal yurttaşlık haklarındandır. Kaldı ki, bu hatırlatmaya gerek bile yoktur, devlet kendiliğinden, imzasına sadık kalarak, örgütlenme haklarını yaşama geçirilmelidir. Aksi halde, anlaşma ve sözleşmelerin bağlayıcılığının, devletin söz ve imzasının bir değeri kalmaz.

Devletin imzası ve sözünün geçersizliği, tümüyle o topluma itibar kaybettirir ve bir güven bulutumuna yol açar.

Öğretmenler açısından bakıldığında, bugün ülkemiz Türkiye'de, örgütlenme haklarının en asgari koşullarının bile bulunmadığı açıkça

görülür. 12 Mart müdahalesi sendika kurma, 12 Eylül darbesi ise dernek kurma hakkı da dahil, her türden örgütlenme hakkını alıp götürmüştür. Her iki müdahalede de zarar gören tek meslek grubu, hiç kuşkusuz sadece öğretmenler degildir. Tüm çalışan sınıfı, zümre ve kesimlerin örgütleri, iki askeri darbeden de olumsuz etkilenmişlerdir. Her iki askeri darbeden de işveren örgütleri durumlarını güçlendirmek ekmemelerdi.

Durum bu olunca, insanın aklına bir soru takılıyor: Acaba devlet, taahhüt etmesine karşın, çalışanların ve bu arada öğretmenlerin örgütlenmesine karşı mıdır? Bu sorunun cevabı kuşkusuz "evet, böyledir" biçiminde olabilir. Eğer böyle olmasaydı, bırakınız sendika hakkını, derrick kurma hakkını bile mevcut dernekler yasasıyla yasaklamazdı. Mevcut yasa göre, öğretmenler, bir derneğe tye olabilmek için -kurabilmek için değil- MEB'den izin almak zorundalar. Öğretmenlerin kırılamayacağı, ancak özel izinle tye olabilecekleri bir dernek, başka amaçlarla kurulmuş, mesleki olmayan bir dernek olması düşünülmüş. Öğretmenlerin mesleki örgütlenmesine bu denli karşı olmanın -demokratik ilkeler, uluslararası anlaşma ve sözleşmelere rağmen- bilinmeyecek ve açıklanmayan nedeni nedir? Neden, Türkiye'nin Avrupa'ya entegre olmaya çalıştığı bir dönemde bile, bu antidemokratik, gayri insanı yasaklar sürdürülüyor? Yoksa, öğretmenlerden, onların mesleki örgütlerinden korkuluyor mu? Öğretmenler toplumun ve eğitimim aleyhine ne yapmışlardır? Aksine, öğretmenlerin ve onların mesle-

-Ben de aslan değil miyim? diye sormus.

-Sen de aslansın aslan olmasına aina, sen buraya alındığında aslan kadrosu yoktu; maymun kadrosundan alındın, diye yanıtlamış diğeri.

Öyküdeki aslan misali, tabi oldukları yasal statüden dolayı, çalışanların yapay ayırmalarla maruz bırakılmaları, işçi-memur ayırımı sorununu bir türlü çözülemeyen bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Ancak, tüm çalışan-

ların herhangi bir ayırım gözetilmeksızın eşit sosyal haklara sahip oldukları toplumlarda bu tür sorunların varlık nedeni ortadan kalkmak tadır.

Ülkemizde

12 Eylül sonrasında oluşturulan yapılanma içinde

de me-
murlarla

diger işçilerin arasındaki farkın azlığı söylenebilir. Ancak, bu, haklarda eşitlik değil; haklardan yoksun kalmada eşittir.

Sözleşmeli personel

12 Eylül sonrasında, kamu kesiminde çalışanların önemli bir bölümünü sendika hakkından yoksun bırakma yönündeki çabalara yenileri eklenmiştir. Bunların en önemlilerinden biri, kamu kesiminde çalışanların bazlarının "sözleşmeli personel" statüsüne sokulmasıdır.

Sözleşmeli personel statüsü, 8.6.1984 tarihli ve 233 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname" ile icadedilmiştir. Kararname, sözleşmeli personel statüsünde çalışanların toplu sözleşme hükümlerinden yararlanamayacağını öngörmektedir. Dolayısıyla bu kategorideki personel sendikalaşabilir nitelikte sayılsın bile, toplu

sözleşme kapsamına giremeyecegi için, işyerinde toplu sözleşme yetkisi açısından gerekli olan % 50 oranının hesabında, ilgili sendikanın yetki almasını zorlaştırıcı bir faktör oluşturmaktan başka bir işe yaramayacaklardır. Kalıcı ki silen başlamış olan uygulama, sözleşmeli personelin sendika hakkının tamamaması doğrultusundadır.

Sözleşmeli personel, sendika hakkından yoksun olduğu gibi kıdem tazminatı güvençinden de yararlanamamaktadır. Bu halıyla sözleşmeli personel, kanadı olmadığı için uçamayan, ayağı olmadığı için yürüyemeyen bir yaratığa benzemektedir. Memur sayılmalıdır için memurların tabi olduğu statüye özgü idari yargı mekanizmasının sağladığı güvencelerin dışındadır; işçi sayılmadığı için işçilerin yararlandığı sendika özgürlüğü, grev hakkı gibi olanaklılarından - çok kısıtlı bir çerçevede de olsa - yararlanmaları mümkün olamamaktadır. Gerçekte, bu uygulama kapılu düzeninin yeniden kurulmasından başka bir anlama gelmemektedir.

Kamu kesiminde çalışanların bir kısmını "sözleşmeli" personel statüsune sokarak sendika hakkından yoksun bırakmanın, gerçekte kanuna karşı hile olduğu açıktır. Çünkü, anayasaya göre, sendika hakkına sahip olmanın önkosulu saydan işçilik nitliginin ayrıci özellişi, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'na göre, hizmet akti ile çalışır olmaktadır. Sözleşme ile akit arasında birisinin Türkçe, diğerinin Arapça kökenli olmasından başka bir fark olmadığına göre, bir kısım personelin "sözleşmeli" olmaları dolayısıyla sendika hakkından yoksun olduklarını kabul etmenin, geceli bir dayanağı olduğu elbette ki söylemeyecez. ►

ki örgütlerinin topluma demokratik gelişmeye, eğitime olumlu büyük katkıları olmuştur. Öğretmenlere konulan yasal ve fiili örgütlenme yasakları bakımından Türkiye Avrupa'da tektir, dünyada birkaç ülkeyden birisidir. Bu durum, Türkiye'ye onur kazandırmaz.

Yakın günlerde Türkiye basınında dikkat çekici bir haber yer aldı. Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde faaliyet gösteren "Türk Öğretmenler Birliği" ve "Türk Öğrenciler Birliği" adındaki iki derneğe, Yunan hükümeti, "Türk" sözüünden dolayı bir takım kısıtlamalar koymuş. TC Dışişleri Bakanlığı bu uygulamalarından ötürü Yunanistan'ı protesto etmiş, uluslararası anlaşmalara uyuşumsuz istemiş. Şaşılışı bir durum. Kendi ülkesinde 500 bin öğretmene örgütlenme yasağı koyan bir devlet, bir başka ülkede birkaç yüz kişinin oluşturduğu derneklerle konulan kısıtlamalara karşı çıkabiliyor. Peki şimdi Yunanistan kalkar da Türkiye'ye "senin öğretmenlerinin örgütlenme hakkı var mı? Türkiye'de öğretmenlerin hangi örgütleri faaliyyete?" deşte Türkiye nasıl cevap verir? "Bu benim iç sorunumdur seni ilgilendirmez" mi diyecek?

Felaket bir çeliği.

Bu sözlerimizden Yunanistan'ın uygulamasını onayladığımız anlamı çıkmaz. Yunanistan'da, öğretmenlerin grev hakkı sendikaları bugün faaliyete olmasına karşın Yunan hükümetinin milliyetçi amaçlarla aldığı bu karar yanlışlı.

Bu konuda başka bir anımsatma daha yapmak istiyorum. Vaktiyle TÖB-DER kurulurken "Türkiye Öğretmenler Birliği" adıyla kurulmak istenmiş, tüzüğü bu adla hazırlanmış,

fakat İçişleri Bakanlığı, dernekler yasasındaki yetkisini kullanarak "Türkiye" adının alınmasına izin vermemiştir. Bunun üzerine "Türkiye" yerine "Tüm" sözü konulmuştur. Ne acıdıcı ki, her türlü zorluğa karşın Türkiye öğretmenlerinin çok büyük bir bölümünü bunesinde toplayan, başarılı TÖB-DER, 12 Eylül sonrasında "bölgülük" yapmakla suçlanacak ve kapatılacaktır.

Düşünülmeli gerekli bir konu da öğrenci derneklerinin bugünkü durumudur. Yasal bir engel olmamasına karşın, özellikle yüksek öğrenim gençliğinin örgütlenmesine konulan fiili engelleri son iki yıldır ibretle izliyoruz. Öğrenci gençliğin, büyük çabalara, fedakârlık-

larla oluşturabildiği sınırlı sayıdaki öğrenci Derneği üzerindeki şiddetli polis baskısı, her demokrat, her yurtseveri tepkiye sevkedecek boyutlardadır. Yine, bir gazete haberine göre siyasi polis, öğrenci derneklerinin "yakın takip" te olduğu, yöneticilerinin siyasi eğitimin tek tek bilindiği, hepsinin de aşırı uclara ait olduğu haberlerini kamuoyuna duyuyor. Ve bu derneklerin adları, mensup oldukları eğitimlerle birlikte bazı gazetelerde yer alıyor. Bu uygulama, gözdağı vererek, koru salarak, öğrenci kitlesini mevcut derneklerden uzak durmaya zorlamaktır. Zaman zaman gözaltına alınan öğrenci derneklerinin yöneticilerine, aktivistlerine yapılan muamele her insan ürpertmeye yeterdidir.

Geçmiş aylarda nükleer savasa karşı örgütlenmek isteyen hekimlerimizin, bilimsel amaçlarla örgütlenmek isteyen dilbilimci, yazar ve sanatçılardan karşılaşışı güçlükleri, çıktıları yazılı basından izledik.

Tüm bu gelişmeler su gerçeği bir kez daha vurguluyor: Türkiye'de devlet işverenlere sonuz örgütlenme özgürlükleri sunarken, onların örgütlerini "uzak takibe" bile almazken çalışan kesimlerin örgütlenmelerini "yakın takibe" alarak tüm care ve araçları kullanarak önlemeye çalışıyor. 12 Eylül sonrasında yeniden örgütlenen devlet, anayasayı ve yasa- ►

▲ Gültekin Gazioglu.

**Yunanistan'daki Türk
Öğretmenler Birliği'ne
getirilen kısıtlamaları haklı
olarak eleştiren Türkiye
Cumhuriyeti'ne
Yunanistan kalkar da
"Türkiye'de öğretmenlerin
hangi örgütleri
faaliyyette?" derse nasıl
cevap verecektir?**

Kamu görevi ve memur sendikaları

Kamu kesiminde memur statüsünde çalışanların sendikalaşma eğilimi karşısında uyanaan tepkilerin, genelde daha yoğun oldukları ve bir takım özel gerekçelere dayandırılmak istediği görülür. Özellikle, 12 Eylül sonrasında yoğunlaşan bu yöndeki tepkilerin, "devletin dernekler ve sendikalar tarafından yönetildiği" turünden iddialarla bütünlendiği gözlenmiştir.

Gerçekte ise bu tür iddiaları ileri sürenlerin, anayasının ve çalışma hayatının ilgilidir. yasaların hazırlanması aşamasında görüldüğü gibi, Türkiye İşveren Sendikaları'nu devlet içinde belirgin ve tek yönü bir ağırlık ve etkinlik kazanması olsusunu karşısında duyarlı ve hatta teşvik edici bir tavır takınmış olmaları anlamındır. Besbelli ki asıl sağlanmak istenen, demokratik yaşam içinde, çalışan kesimleri bùsbütün etkisiz konuma sokmak ve bir avuç ayrıcalıklı insanın başka kimse nin sesinin duyulmadığı suskun Türkiye'yi oluşturmaktır.

Oysa, tüm çalışanlar gibi memurların da sendika hakkına sahip olmaları, kamusal nitelikteki görevlerini aksatıcı bir unsur değildir; tam aksine bu görevlerinin amacına uygun bir biçimde ve geregi gibi ifasının vazgeçilmeye koşullarından biridir.

Görevini hukuka ve uluslararası geçerlilik kazanmış çağdaş insancı değerlere uygun bir biçimde ifa etmek isteyen bir memurun, sür- gün, azil veya hapis gibi çeşitli baskılara tek başına karşı koyması mümkün değildir. Bu

durumda, memurun sığınabileceği etkin bir korunma mekanizması ancak sendika çatısı altında gerçekleştirilebilir. Demek oluyor ki sendikalaşma, kamu hizmetinde kaosun, karışıklığın kaynağı asla olmadığı gibi, kamu hizmetinin hukuka uygun biçimde yürütülmesinin etkin bir çaresi ve aracdır.

Ülkemizde güncel bir konu olan işkence ile ilgili olarak, geçenlerde İsviçre Polis Sendikası Genel Başkanı Gunnmo tarafından yapılan bir açıklamada yer alan bazı görüşler bu bağlamda çok anlamlı bir saptama oluşturmaktadır. "İşkencenin önlemenin en önemli yöntemlerinden biri, polislerin sendikalaşmasına" diyor Gunnmo ve ekliyor: "İşkencenin yoğun olduğu ülkelerde işkence yapmak istemeyen polisin yardım alacağı tek yer sendikalarıdır". (Bknz, GÜN, Haziran 1987)

Memurlar sendika kurabilir

12 Eylül sonrasında oluşturulan yasal çerçeveyenin, özellikle çalışanların örgütlenme özgürlüğünden yoğun kısıtlamalar getirdiği bilinmektedir. Ancak, bu arada memurların sendika hakkı açısından bu genel çerçeveye ile çelişen ilginç bir durum ortaya çıkmıştır.

Bir çok bakımdan kısıtlamalarla dolu olan yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, memurların sendika hakkını yasaklayan bir hukum bulunmadığı gibi, bu hakan düzeneğini söylemek mümkün görünmektedir.

12 Eylül sonrasında anayasının hazırlanması aşamasında, Danışma Meclisi'nden Milli Güvenlik Konseyi'ne gönderilen taslakta memurların sendika üyesi olmalarını, sendika kurmalarını yasaklayan bir hukum bulun-

maktaydı. Bu hukum, 1961 Anayasası'nın 12 Mart rejimi altında değiştirilmesi sırasında 1971'de yeniden biçimlendirilen 119. maddesinde öngörülen hükmün benzeri niteligidir. Nasıl olmuşsa olsa, Milli Güvenlik Konseyi'nde anayasa taslağına son sekli verilirken bu hukum çıktı. Bu sonuç, Aldıktan yontemle anayasa hazırlamanın her zaman olumsuz sonuçlar vermediğini göstermektedir. Büyük olasılıkla söz konusu hükmün bulunduğu yere YÖK ile ilgili maddeler monte edilirken, böyle bir sonuç, adeta mutlu bir montaj hatası gibi ortaya çıkmıştır.

Anayasanın bu yapısına ek olarak, yasalar da memurların sendika hakkını yasaklayan bir hukum bulunmamaktadır. Üstelik, parlamento tarafından onaylanmış olmaları nedeniyle, anayasa uyarınca yasa hukmünden geçerlilik kazanmış bulunan, T.C. adına imzalanmış uluslararası sözleşme hükümlerine göre ülkemizde memurların sendika hakkının belli bir güvenceye kavuşmuş olduğu da söyleyebilir. Bu nitelikteki sözleşmelerden başlıcaları, 1950'de Avrupa Konseyi İlyesi devletler tarafından imzalanmış bulunan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ile Uluslararası Çalışma örgütü tarafından 1949 tarihinde kabul edilen örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin 98 no.lu Sözleşme'dir.

Mevzuatın bu özelliklerine karşın, memurların sendikalaşması açısından tam bir gerilme döneminin devam etmesi, bu konuda siyasal ve sosyal faktörlerin önemini kanıtlamaktadır. Bu dönemi sona erdirmek, her seyden önce memur kitlesinin gücü ve sorumluluğu ile ilgili bir sorundur.

Sorumluluğu büyük.
Bir öğretmen derste öğrencilerine yurttAŞANIN haklarını öğretir. Oysa onun en önemli demokratik hakları yok.

larla, onların yetmediği zamanlarda idari ve polisiye baskılara yurttAŞANIN önüne bir dizi engeller koymustur. 12 Eylül felsefesine göre "devlet yurttAŞANIN için değil", "yurttAŞANIN devlet içindir" ve "hak yok vazife vardır". İste böyle bir felsefe ile Türkiye'ye çağ atlama-

ya", mevcut düzeni "kusursuz bir demokrasi" olarak sunmaya çalışır. Oysa bu çalışmaların ve anlayışın hiçbir başarı şansı yoktur. Eninde sonunda barajlar yıkılacak sular denize akacaktır.

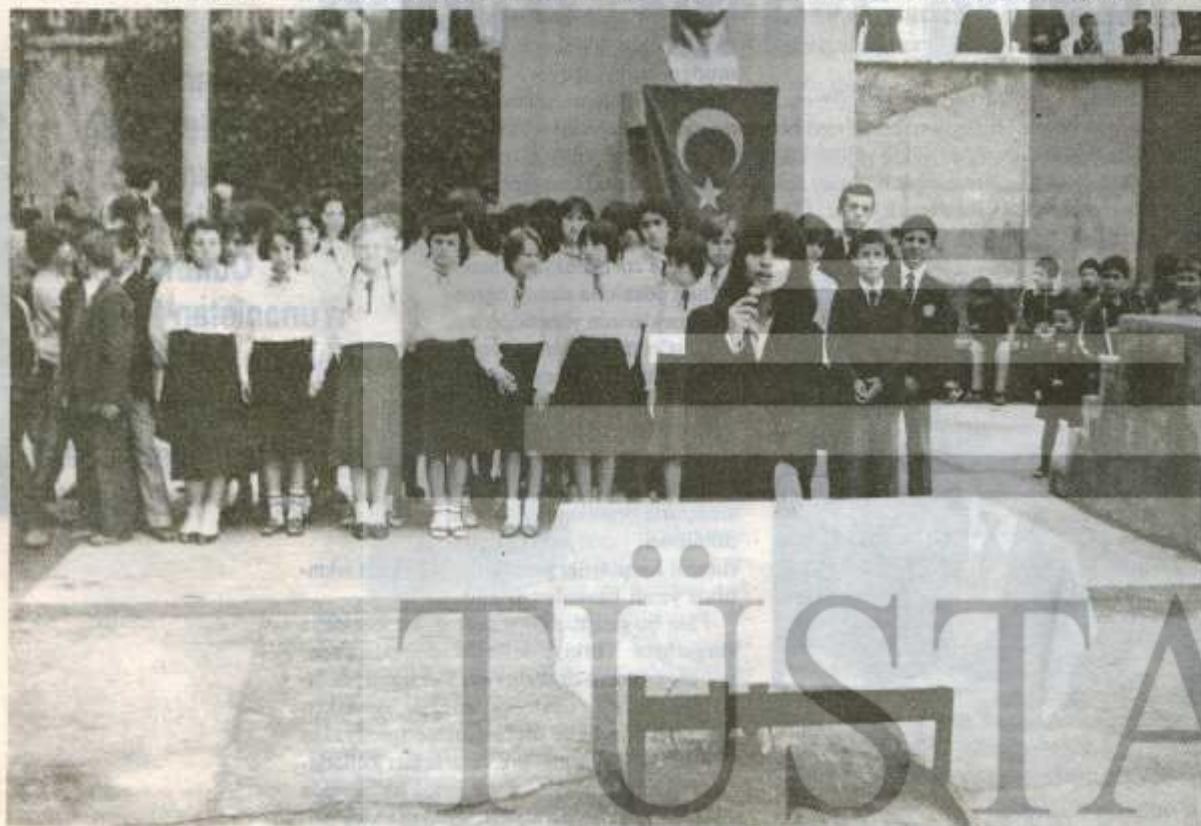
Bütün olumsuz koşullara rağmen, Türkî-

ye Öğretmenleri örgütlenmek zorundadır. Örgützlük döneminin ve 12 Eylül hükümetlerinin biriktirdiği mesleki ve özlük sorunları dağdır gibidir. Eğitim yaşamı tam bir kesmekeş içindedir. Ne, traji-komik "öğretmenler günü", ne öğretmenleri oyun masalarına, içki sofralarına zorlayan "Öğretmen Evleri" sorunlara çözüm olmaktadır. Geçim zorluğu içinde isportacılık yapan, meslek değiştiren, çaresiz kalıp intihar eden meslektaşlarımızın sayısı gün gün çoğalmaktadır. Mesleğimiz ve meslektaşlarımızın onuru ağır yaralar almıştır. Eğer "örgützsüz topluluklar sürüdür" sözü doğru ise, bizi örgütsüz bırakmak isteyenler, bizi "sürü" olarak görmek isteyenlerdir. Onlara karşı mücadelenin tüm araç ve yöntemleriyle mücadele etmeliyiz. Demokratik mücadeleümüz ilk adımı örgütlenme hakkımızı yeniden kazanmak için örgütlenmektedir. Bireysel kurtuluşun mümkün olmadığını çok iyi bilmekteyiz.

Geçmişte, mesleki örgütlerimizde önemli görevler yüklenmiş kimi meslektaşlarımızın yeniden örgütlenmek için kolları sıvadıklarını, basından sevinç duyararak öğrendik. Hiç kuşkusuz o meslektaşlarımızın soyundukları onurlu görev, kolay değildir. Binbir türlü engel ve güçlük bu meslektaşlarımızı beklemektedir.

Öğretmenlerimizin geçmiş deneyimlerden gerekli dersleri çıkararak, birliklerini koruyarak, mesleki ve örgütsel değerlerine sahip çıkararak oluşturacakları yeni örgüt, hiç kuşkusuz çok ki, uluslararası pianda, özellikle Avrupa'da büyük destek bulacaktır.

Bütün öğretmenler görev başına!

YÖK HOLDİNG

YÖK Holding devletten aldığı milyonlarla Hacettepe

Holding'e iş veren tecimsel kuruluştur.

Bugüne dek kamuoyunda YÖK'un hep eğitsel, bilimsel ve yönetsel yönleri tartışıldı; Doğramacı'nın özerk ve özgür tek kişisi olduğu vurgulandı. Bay Doğramacı'nın Kenan Evren üzerindeki etkinliği, bu etkinin azalmak şöyle dursun giderek arttığı gündemden hiç düşmedi. Dört yılliğine yeniden YÖK Başkanlığına atanması buna en iyi kanıttır. Yaşı 73 olan İhsan Doğramacı, 1992 yılına dek başımızdadır. Nice dört yıllar dileriz. Bütün bunların yanında YÖK'un bir tecimsel, çikarsal bir kuruluş olduğu gözden irak tutulmuştur. Holding yöntemiyle çalışan YÖK, sağladığı parasal ve diğer çikarlarla yeni bir grup oluşturmaktır, grup bireyleri arasında korkunç bir dayanışma gerçekleşmektedir. Bu grup ve dayanışma bozulmadığında, YÖK yönetimini, kolay kolay el değiştirmeyecektir. Bunu böyle bilmek gerekiyor.

Altı yıllık bir sürede YÖK'in iflas ettiği iyi anlaşılmıştır. Bu konuda yalnız sol eğilimliler değil, artık sağ eğilimliler de aynı kam-

dadırlar. Nitekim Tercüman Gazetesi de bu sonuca varmış olmalı ki, geçtiğimiz ay yayılmıştı dizi yazısında YÖK'ü eleştirmiş, bizlerin de önerdiği doğrultuda görüşler ortaya atmuştur. Durum bu iken, sonradan TC uyuşuna geçmiş, doğru düzülüş bilimsel hiçbir yayımı olmayan, üniversiteleri altüst eden Bay Doğramacı ayakta kalabiliyor. Bunun bir nedeni var; ABD'de geçerli yöntemleri bilmesi ve para denen nesneyi iyi kullanmasıdır. Bu adam Hacettepe Üniversitesi'ni kurmuş, arkasından Hacettepe Holding'i oluşturmuştur. Şimdi de YÖK'le birlikte "YÖK Holding'i" gerçekleştirmiştir. Holdingler tecimsel kafaya çalışırlar. İnsanları parayla bağlamak, kapaklı haline getirmek ancak holding üzerinde olasıdır.

Hacettepe Holding nedir? Bu holding Doğramacı tarafından kurulan üç vakıf, "Hacettepe Üniversitesi Vakıfı, Hacettepe Çocuk Sağlığı Vakıfı ve Hacettepe Tıp Merkezi Vakıfı"na oluşturulmuştur. Bunlar içinde "öz evlat" denilebilecek olan da "Hacettepe Çocuk Sağlığı Vakıfı"dır. Ne de olsa kendisi çocuk hekimidir, çocukların çok sever. Bu üç vakıf tam 10 limited şirketin sahibidir. Şirketlerin adları: Dilek, Meteksan, Petek, Tepe, Destek, Tepeler, Teksis, Üçeme ve Biltek. Bu şirketler YÖK Holding'e bağlı üniversitelerin her türlü işlerini yaparlar. Biri yapar, biri döşer, biri proje çizer ve tasarlardır, biri baskı işlerini yapar vs. Başka firmalar bu işlere gire-

mezler, yüklenici olamazlar. Şirketlerin milyonlarca liralık kârı bu vakıflara akar. Öz evlat işlemi gören Hacettepe Çocuk Sağlığı Vakıfı'nın şirketlerdeki ortaklık payı % 97'dir. Vakıflar Bakanlar Kurulu kararına vergiden bağıksız tutuldukları için bir kuruş vergi vermezler, Maliye de denetlenmezler.

Vakıfların bir amacı vardır, o da, "milli ülkelerde sahip aydınlar yetiştirmek"dir. Siz eğer, milli ülküye sahip aydınsanız, Doğramacı dergâhına girer sari zarf içinde her ay payınıza düşeni alırsınız, yurtdışına gitcekseniz gideriniz. Doğramacı'ya "bağlı" olmak insana yalnızca ün, makam, degil, bu şekilde çıkar da sağlar. Doğramacı geleceği iyi goren adamdır. Hele Özal'ın geleceğini, enflasyonun artacağını bildiği için de Vakıf üyelerinin yıllık ödenetlerini altına belirlemiştir. Nasıl mı? Vakıf Üyesi olan bir kişi yılda 250 cumhuriyet alını alır. Bugün bir altın 125.000 TL olduğuna göre, üyenin Vakıftan aldığı yıllık ücret 31 milyon 250 bin liradır. Doğramacı'nın lütfuna ihsan olan bir insan böylece oturduğu yerden ayda 2,5 milyonu alır; üstelik, azalması, enflasyon karşısında erimesi de yok. Bu şekildeki bir güç yanında, paşa da olsan, elin kolun kırılır; Doğramacı çok yaşa dersin.

YÖK Holding nedir? Bu holding devletten aldığı milyonlarla Hacettepe Holding'e iş veren tecimsel kuruluştur. YÖK Holding'in yönetiminde görev alanlar da Vakıflardan payını alırlar. Bunları ayrıca "Devlet Baba"da pay verir. YÖK yasasına göre, bir YÖK üyesi, en yüksek devlet memurunun aldığı aylığının iki katı aylık alır, artri emekli aylığı alır. Bugünkü değerle bu paranın net tutarı bir milyon altı yüz bin liradır. Ayrıca, özel arabanız, özel sekreteriniz ve telefonunuz olacaktır. YÖK'in genel kurul üyesi iseniz, aylığınız dışında, oturum başına 340 bin lira hizur hakkı adıyla ücret alırsınız. Böyle yağma olanak, hangi devlet memuru na sağlanıyor? Milletvekillerini ele alalım. Bir milletvekili, en yüksek devlet memurunun aylığı kadar odenecek, bu aylığın yarısı kadar yolluk alır, o kadar. Üstelik milletvekilinin sekreteri, özel otosu, telefonu yoktur. Bu yağma, çıkar ve holding düzeyinde Doğramacı'nın gücü kırılır mı? Kırılmaz. Ömrü yeterse, ki yetmelidir, daha nice dört yıldır başımızda olur.

Holding'in bir kolu da Bilkent Üniversitesi'dir. Bu üniversite Doğramacı Vakıfları'na açılmıştır. Bir bölüm "bağlı" öğretim üyesi de bu üniversitede alınarak "pay" alıyorlar. Özelleşselerse, parayı iyi kullanan Doğramacı, parann erişilmez günde kendine bağlı insanlardan oluşan geniş bir cephe oluşturuyor. Bu cephe bir gün gelecek, başta kim olursa olsun, kırılmayacak.

Doğramacı'nın bir talihsizliği var. O da, kendi gibi parayı iyi kullanan bir Başbakan'a çalışmış olmasıdır. Özal'ın da yöntemi aynı, onun da holdingleri var. Bir ipde iki cambaz oynayamayaçağın, ikisi arasında bir sürelaşma ve güç gösterisi vardır. Sonucta ibre kimden yana kayar bilemeyez ama, ömrü yeterse Doğramacı kazanır.

Holdingler tecimsel kafaya çalışırlar. İnsanları parayla bağlamak, kapaklı haline getirmek ancak holding düzeyinde olasıdır.

▲ Sözcüye koltuğa kurulalım. Eh, holding başkanı olmak kolay değil.

YUKARIDAN DEMOKRASI BEKLENTİLERİ

Merkezi otoritenin binbir önlemle alabildiğine pekiştirilmiş olduğu, iktidarın esas olarak muktedir güçlerce belirlendiği bir rejim demokratik olarak nitelendirilemez.

Yeni kabine liberal başında pek de liberal bulundu. Övgü aldı. Zaten referandum sonrasında -ve seçim yasasının ANAP'a göre yeniden değiştirilmesini izleyen günlerde- ANAP'ın işbaşında kalacağı anlaşıldığında, seçimi takiben kimi çevrelerin demokrasiyi yukarıdan beklemeye başlayacaklarını tahmin etmek hiç de güç değildi. Zira bırakımız liberal basınımız, kimi sol çevreler ya da sahiyetler dahi epeyce bir zaman demokrasi ve demokratikleşme adına bir hayli Demirel'ciliğ yapmışlardır. Ne ki Sosyalizmin içincie siyaset yapmayı DYP'den demokratik misyonlar beklemeye çizgisine kadar çekenlerin duşselligi 6 Eylül akşamı sona erdi. DYP'nin demokrat bir siyasal güç olmadığını anlaşılmasından değil. DYP'nin iktidar olamayacağının anlaşılmasından.

DYP iktidar alternatifini olmaktan çıktı ama, "Inür demokratik parlamenter rejim içinde çare tükennem" di. Nitelim Özal'ın bazı yakın mesai arkadaşları, hatta bizzat zaman zaman Özal'ın kendisi, Ortak Pazar ve "Avrupa standartları" gereçesiyle 141-142'nin kaldırılabilcecinden bile söz etmiyor muydular? Seçim öncesinin ortamı, ne yazık ki, böyle vahim bir yanlışlığa acı acı tanıklık etti. ANAP'ı tanımamak ya da başka bir deyişle, ANAP iktidarıının ne olup olmadığını tam kestirememek ne demekti? ANAP'ın hangi güçlerle birlikte ve daha doğrusu hangi güçlerin suyesinde iktidar olabildiği ve iktidarda kaldığı, demek ki, yeteneğe kavranamamıştı.

Solda bile böyle yanlışlıara rastlandığına, devlet-hükümet-iktidar kavramlarının ne olup, ne olmadığını ve Türkiye özeline bunların şekillendirliğinin pek de iyi anlaşılılmadığının gözleştigte bakarsak, liberal basının ANAP'dan siyasal liberallik beklemesine niye şaşmalı?

Şimdi, seçimlerden sonra ortaya çıkan durum nedir? Gözler ve bekleneler parlamen-

toya çevrilecek olursa, nasıl bir tablo mevcuttur? Oradaki üç siyaset partiden ikisi sağdadır, ana muhalefet partisi ise merkez soldadır. Sosyal demokrasının meclisteki iskemle sayısının artması onun ne gücünün arttığını işaretir, ne de demokrasi mücadeledeki kapasitesinin, mücadele anlayışının değiştiği delalettir. Sosyal demokrasi seçimlerden önce neye, şimdi de odur.

Diğer muhalefet partisi DYP'ye gelince, 29 Kasım sonucuna "6 Eylül şokunu atlattıktır" diye kendi adına nerdeyse bir sıçrama olarak bakmaktadır. Zaten demokrasi diye bir derdi olmadığı için, önümüzdeki yıllarda ANAP'ın tıkanmasını, yıpramasını ve sağdaki oyların ANAP'tan kendisine kayması bekleyecektir.

Her iki muhalefet partisinin bu bilinen nitelikleri dışında, birlikte ya da ayrı ayrı çıkışlar yapacak olsalar bile, 292 karşısındaki parmak hesabı hiçbir şeye yetmeyecektir.

Şu halde ANAP'tan demokrasi, demokrasi değilse bile siyasi liberallik mi beklenecelik? İşte burada da, baştaki noktaya dönülmüş ve kısır döngü kapanmış olmaktadır.

Öte yandan bazı kimseerde şöyle bir yaklaşımın bulunduğu gözle çarpıyor: "ANAP elbette demokrat ya da liberal değildir, ama kendi Ortak Pazar ve Avrupa politikasını yürütütmek için belli demokratikleştirmelere mecbur olacaktır, hatta bu arada 141-142'yı bile kaldırıracak, ya da yasayı, içine şiddet unsuru koyp yumuşatmak suretiyle tadi edecektir". Böyle bir yaklaşım bir saptama olarak alınırsa, yani sadece o çerçevede bırakılıp, bekleniyi ve politikaya dönüştürülmezse, böyle bir saptama kimi vahim yanlışlıara yol açmazsa, ANAP'ın önümüzdeki yıllarda Avrupa'ya karşı zevahiri kurtarmak için böyle adımlar atması düşünülebilir.

Ne ki, bu saptama, ancak ve ancak başka saptamalarla, değerlendirmelerle ve olgularla birlikte yapıldığı takdirde tartışılabilir.

Örneğin:

ANAP Amerikalı midir değil midir?
ABD'nin ANAP ve tüm siyasal iktidar üzerindeki nüfuzu nedir?

Bu sorunun yanıtı ister istemez bizi ikinci bir soruya götürür. Peki öyleyse, ABD Türkiye'ye nasıl bir rejim biçimindedir? ABD'nin demokrasi istedigini zannedenlerin bulunduğuuru sanmıyoruz. Öyle sananlar varsa, onların istediği şey demokrasi değildir, sonucu ortaya çıkar. Şu halde, çoğu kez değerlendirmelerde yabana atılan ABD faktörünü hesap etmeden, yerli yerine oturtmadan hiç

bir sağlıklı değerlendirmeye varılamaz.

Avrupa'nın Türkiye'de demokratik standartları öngördüğü konusunu abartmak ise bir başka yanlışlıkta yol açar. Bir defa şu soruyu yanıtlamak gereklidir: "Avrupa" ne demektir? Avrupa diye sadece sosyal demokrat ve daha soldaki güçleri bellemek bir başka yanlışlıkta. İskandinav ülkelerinin ve onların sosyal demokrat yönetimlerinin Türkiye üzerinde de, Avrupa içinde de kayda değer herhangi bir etkilişlikleri yoktur. "Avrupa" demek, hele hele Özal açısından, AT demektir. AT ülkeleri arasında da sosyal demokratların yönetiminde oldukları ülkelerin sayısı bir kaç tanedir, o ülkelerin de AT içindeki ve Avrupa-Türkiye siyaseti üzerindeki etkileri gene yok gibidir. Şu halde, "Avrupa, Avrupa" derken, sorunu Avrupa hükümetleri diye anlamak gereklidir. İşte o Avrupa 29 Kasım sonuçlarından pek memnun olmuştur.

Adı geçen ülkelerin yönetimlerindeki merkez sağ partileri kuşkusuz kendi ülkelerinde burjuva demokrat partilerdir. Ama onların bu nitelikleri o ülkelerin güçler dengesinin bir sonucudur, o güçler dengesi ise işçi sınıfının, diğer emekçi güçlerin, sol ve demokratik güçlerin uzun mücadeleci sonucunda elde edilmiştir.

Östeliğ hiç unutmamak gereklidir ki, Avrupa'nın Türkiye için öngördüğü rejim daima

"bon pour l'orient" (Doğu'ya bu kadarı yeter) anlayışıyla belirlenir.

Ve nihayet, bir ülkeyeki sosyal mücadelenin, demokratik hareketin kendisine bel bağlamayan, iç dinamiği ikinci plana itip, dış dinamiklere bakarak politika belirleyen anlaşılış, yanıklıkların en büyüğü olur.

Nitekim, Özal'ın AT hesabıyla ve -dozu ya da etkisi kimilerince pek de abartılan- Avrupa baskısıyla "yukarıdan demokratikleşme" gelirse, hatta bu arada 141-142 bile tadel edilirse buna demokrasi demeğe olanak yoktur. Tüm kurumlarıyla ve kurallarıyla ele alınmadıkça üç-beş göstermelik demokrasi atraksiyonuyla demokrasi gelmez. İşçi haklarının ve sendikal özgürlüklerin bulunamadığı, sendikaların ve diğer demokratik kitle örgütlerinin ya da meslek kuruluşlarının siyasetle ilgilenmelerinin sıkı sıkıya yasaklandığı, devlet memurlarına hiçbir örgütlenme hakkının tanınmadığı, öğrencilerin, sadece siyaset mütadeleye değil, kendi demokratik hakları için da hı herhangi bir çabaya girişmelerinin son derece ağır baskılardan altında tutulduğu, halkın toplantı ve gösteri yürüyüşleri, dernek kurma vb. gibi en temel demokratik hakların bile bulunmadığı, demokratik ve adil bir seçim yasasının var olmadığı üstelik, merkezi otoritenin binbir önleme alabildiğine pekiştirilmiş olduğu, iktidarın esas olarak "muktedir güçlerce" belirlendiği, o güçlerin bilinen kurumlarının ANAP'ca önerilen (292 iskemleyle rağmen, atanınan değil, ancak önerilen) kabine listesi üzerinde bile veto hakkının olduğu, yargının da aynı vesayet altında bağımsızlığına sahip olmadığı, temel devlet kurumlarının ve birimlerinin hepsinin aynı vesayet ve kontrol altında tutulduğu bir rejim demokratik olarak nitelendirilemez.

İşte böyle bir rejim, eskaza -Avrupa'yı gözterek- 141-142'yi gevşetecek olursa, ülke demokrasi gelmiş mi olacaktır? Özal demokrasisinin yamalı boğcasının bir köşesinde -üstelik binbir- ödünlük karşılığında, çok önemli temel değerlerin çiğnenmesi, onların birtakım reel-politiker tutumlar adına feda edilmesi pahasına- bir kırmızı parça eklenirse, bu boğçaya demokrasi mi denilecektir?

Su halde, sorun demokrasiyi ve demokratikleşmeyi yukarıdan beklememekte, bu bekleniyi de Avrupa gerekçesine dayandırıp ona yamaklı bir görünüm kazandırmamaktadır.

Yani sorun ülkenin kendi demokratik dinamiklerini harekete geçirerek, 141-142'nin kalkmasından, tüm sendikal, işçi ve diğer emekçi haklarına, seçim yasasından ve yargı bağımsızlığından, her türlü demokratik hak ve özgürlükler kadar bütün demokratik hedefleri gözetlen ve kucaklayan topyekün bir demokrasi mücadeleşini gerçekleştirebilmektedir.

▲ Kabus günleri. Seçim öncesi sokaklarda kimse kimseye kalmadı. Cesaret etmeden ölümler vardı.

Haitililer "sözde seçimleri" boykot etti

Diktatör Duvalier yoğun kitle gösterilerine dayanamayıp 1986 şubatında Paris'e kaçmıştı. Arkasında Genel Kurmay Başkanı Namphy ve cuntasını bırakmıştı. İşler düzene konulunca geri dönme umudunu koruyordu. Ama altı kişilik cuntanın "Duvalier'zı" sonucuz kalacağı hemen görülmüştü. Haiti halkın deyişiyle "maymunun kuyruğu" olan Namphy yönetimi toplumsal muhalefetin baskısıyla çeşitli alanlarda geri adım atmak zorunda kalmış ve bu arada baba Duvalier tarafından kurulmuş bulunan "Ulusal Muhabiz Örgütü" -yerli diliyle Tonton Macoute'lar- dağıtmıştı. Anıck bu ordunun faaliyeti gayri resmi olarak sürdürülmiş ve halkın üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılmıştı.

Geçen yılın 29 kasımında genel seçimlere gidişine açıklayan Namphy yönetimi işlerin iyice kontrolden çıkışlarından endişe ederek, son 30 yılın ilk "serbest" seçimini ertelemiştir. Seçimler yürütmek üzere, halkın baskısıyla kurulmasına razı olduları bağımsız seçim konseyinin "çizmeye aşılığım" ilen süren yönetim böylece tüm denetim tehditlerinden "özgür" olarak seçimleri gerçekleştirmek istiyordu. Seçimlerden 2 gün önce muhalefetin genel grev çağrıları büyük başarıyla sonuçlandı.

"Seçmecme" usulüyle adayları belirlenen seçimler 17 ocakta yapıldı. Ülkeyeki tüm sendikaların, İlerici, demokrat muhalefetin, toplumun çeşitli kesimlerinin hep birlikte boykotu sonucunda yönetim seçimlere "tek başına" girdi ve doğal ki "galip" çıktı.

Baskı, terör ve sindirme yoluyla oy ayına çıkan kırkılık bölgelerde dahi seçime katılmaya oranının % 20'yi bulmaması, boykotun genel olarak % 90'lık

bir seçmen kitlesini kapsaması kimin galip geldiği açık seçik gösteriyor.

Seçimlerle ilgili olarak kaydedilmesi gerekliliği nokta ABD'nin müdahale zehidi. Ocak ayında Haiti'ye "gerektiğinde" doğrudan müdahaleyi amaçlayan bir ABD tatbikatı sürdürülüdü. "Seçim" gününden bir hafta önce Amerikan donanmasına mensup 33 savaş gemisi Karolin Adaları'ndan Puerto Rico'ya uzanan bir alanda büyük bir tatbikat başılarken altı amfibik çırktırmış gemisinde Amerikan deniz piyadeleri Haiti'deki durumu yakından izliyorlardı! ABD makamları "şiddet olaylarının Haiti'deki Amerikan vatandaşlarının hayatını tehdit etmesine göz yumulmayacağı" belirtiyorlar. Bir başka deyişle beş yıl önce Grenada'yi işgalin malum "gereksi" Haiti için de geçerli kılınmaya çalışıyor.

Baş müttifilerin diktatörlüklerle karşı o ülke halkın mücadelesi artık eski yöntemlerle önlenmeyecek kadar güçlendiğinde, ABD'nin buntanın yükselişini "sevincle" karşılayıp bu ülkelerdeki "demokrasiye geçiş" süreçlerine "destek" olduğunu bilmemen yok! Bir başka deyişle, ABD'nin diktatörlüklerin yükselişini ve "demokrasiye geçiş" kendi alternatiflerini gündeme getirerek kontrol altında tutmaya çalıştığı bugüne dek defalarca görüldü. ABD "gereğini" düşündürdüğün Haitililer ülkenin Duvalier diktatörlüğü ile itildiği koyu sefalete ve diktatörlüğün uzantısı yönetim katliamlarına rağmen, kendilerine dayatılan "demokrasi takvimi"ne, "geçiş süreci"ne boyun eğmeye hiç niyetli görünüyordular.

Özgürlükle yoksullüğün kesişme noktası:

S O K A K

"Önce sokak vardı." Evler, düzenler, sınıflar, kastlar, ayrıcalıklar, kaleler ve saraylardan önce, her yer sokaktı. Aradan bin yıllar, yüz bin yıllar geçti. Sokaklar hanelerden, sokaktakiler içerdekilerden ayrıldı.

Sokakta oynamak... Sokaga çıkmak... Sokaga dökmek... Sokaga düşmek... Sokak çatışması... Sokak hareketleri... Sokak kadını... Sokak çocuğu... Sokak kedisi...

"Sokak"lı deyimlerimizden sadece birkaçı bunlar. Hemen tümunde -kimi açık, kimi belli belirsiz- ortak bir anlam var: "İçerdekliler"nin haset yüklü kültümseyışı... Oya "Önce sokak vardı." Evler, düzenler, sınıflar, kastlar, ayrıcalıklar, kaleler ve saraylardan önce: "İçerdekliler", "dişardakiler" ayıranın ne mekânsal ne de toplumsal bir temeliin bulunduğu o yüzbinlerce yıl öncesinde, her yer sokaktı. Sonra aradan bin yıllar, yüz bin yıl geçti. İnsanlık ilerledi. Katmanlaştı, sınıflaştı, "uygar"laştı. İnsanlık ilerledi:

Tapınaklar, saraylar, surlar, kentler, evler, zindanlar kurdu; kurallar, yasalar, örgütler, düzenler kurdu. Sokaklar hanelerden, sokaktakiler içerdeklilerden ayrıldı. İçeriye; yanı evlere, hanelere, düzenlere girebilmek için geçilmesi gereklili -ve biraz da korkulu- bir mekân parçası oldu sokak. Ve 2000 yılına doğru devroderken zaman, dünyamızda, özgürlükle yoksullüğün kesişme noktasında 1 milyara yakın insan, yine de şu veya bu biçimde, şu veya bu nedenle sokakta yaşıyor.

Her şeyin sosyolojisini yapmaya meraklı Amerikan tophumbilim okulunun bile bir tür sistemlitemediği; sosyolojiye mi, sosyalsikolojiye mi, ya da düşündür psikolojiye mi aktarması gerektiğine tam karar veremediği cıkmaz sokak konularından biri sokak. İnsanları sokağa iten nedir? Evisizlik barksızlık, aksızlık ocaksızlık, yoksulluk, kısaca toplumsal-ekonomik nedenler mi? Kişiinin uyumsuzluğu, kişilik bozuklukları, yanı sosyal psikolojik veya salt psikolojik nedenler mi? Coğulduğunu zenci nüfusun olus-

turduğu bir kaç milyonluk bir evsiz barksız, aksız ocaksız sokaklar kesimine sahip Birleşik Devletler'de, en ağır 1929 ekonomik buñalımı sırasında yaşanan ve sistemin sürekli olarak ürettiği sokak hayatı, geleneksel "sosyal çalışma" yöntemleriyle bir türlü çözümlenemeyen, toplumsal bir sorun. Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde, sosyal demokrasinin sistemi korumaya yönelik önlemleri, "vatandaşlar" için sokagi ürkütücü bir son olmaktan çıkarmışsa da, yabancılar Avrupa'nın zencileri olmaya sokakta çoktan adaylıklarını koymuş durumlardalar. Uzak Asya'nın, Hind-i Çini'nin, Afrika'nın, kimi Latin Amerika ülkelerinin halkları için, sokak hâlâ yaygın bir yaşam biçimi. İlk yaz gecelerinde, sırt üstü yatılı yıldızların seyredildiği romantik, şiirsel bir sokak değil bu. Yoksullüğün sömürünün, gerikalmışlığın yarattığı sokak. Bogota'nın çocukların yatağı, Ganj boyaları insanların kuşaktan kuşaktan yaşamları yaşam biçimi, Biafra'nın, Eritre'nin ac insanların sürülerinin akıp geçikleri sokak. Ülkelerin ülkeleri, uluslararasılar, insanların insanları sömürmesi sona ermedikçe, dünyada insanca ve adil bir düzen kurulma hâlcâ uz-

yip gidecek olan sokak... Sokağın bu görünümüyle, yanı barınacak yeri, doyacakası olmayan insanların zorunu -ama asla kader olmayan- mekâni ve yaşam biçimini haline gelen sokak ekonomi ve sosyoloji bilimi uğraşıyor. Çözümünü ise işçi sınıfının bilimi gösteriyor.

Ama bir başka sokak daha var! Daha kişisel, daha bircinsel, nedenleri toplumsaldan çok bireysel bağlı olan, içerdeklere, onların bittiveye yaşamma, boğucu kurallarına, bireyi yok eden düzenlerine karşı, çaresiz bireyin protestosunun bir biçimde olan sokak var. Onlar her topluma ve gerçekten de daha çok sokakta rastlarsınız, New York'ta 42. Cadde'ye açılan metro istasyonunun banklarının üstünde, Paris'te Sen köprülerinin altında, Moskova'da kuytu parkların büfelerinin yakınında, Frankfurt'ta tütünçülerin önünde, dünyanın tüm şehirlerinde garlarda, gece istasyonlarında, biraz her yerde... Kimi zaman tek başına, kimi zaman ikili, üçlü gruplar halinde. Onların sokaklarının başlangıcı bir yokluk olabilir ama şart değil. Paris'in ünlü Clochard'larından biri eski bir felsefe profesörüydu, Frankfurt'ta karikocası iki Pene'nin

Çocuklar Sokakta

► İstanbul'da, 1987 yılında evlerinden kaçan çocukların sayısı bir önceki yıla göre % 47 oranında arttı. Bunlardan bir kısmı evlerine iade edilebildi. Evden kaçanlar 12-16 yaşları arasında yoğunlaşıyor. Genellikle Diyarbakır, İstanbul, Adana, İzmir, Kocaeli ve Ankara illerinde evden kaçma vaskıları fazlı.

► İstanbul'da evden kaçan çocukların barındırabilecek ancak 7 tane yurt var ve bunların kapasitesi de yalnızca 1120 kişi.

İşçiler Sokakta

► Bir işçi, 1979 yılında 1 kg kuru fasulye alabilmek için 1 saat 36 dakika çalışıyordu. Aynı kuru fasulyeyi alabilmek için 1986 yılında ise 4 saat 14 dakika çalıştı. Yine bir işçi, 1979 yılında kira ödeyebilmek için 6 gün 6 saat 25 dakika çalışırken, 1986 yılında bu süre 26 gün 53 dakikaya çıktı.

▲ Kader değil. Doyacakası olmayan çocukların

İşsizler Sokakta

- Devlet Planlama Teşkilatı rakamlarına göre - ki bu rakamların hangi oranda gerçeği yansıtıkları tartışma götürür - 1986 yılında, Türkiye'de çalışabilir nüfusun % 16.8'i işsiz.
- 1961 yılında Türkiye'de "iş bulma umudu" % 64 oranındayken, bu oran 1970 yılında % 30'a, 1980 yılında % 8.7'ye, 1986'da ise % 1.6'ya düştü.
- İş ve İşçi Bulma Kurumu verilerine göre, 1986 yılında kuruma iş bulmak için başvuran 505.732 kişiden yalnızca 232.028'ine iş sağlanabilmiş.
- Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1982 yılında iş aramış olan 653.716 kişiden 255.336'sı tam 12 aydır iş aramış ve bulamamış durumda.
- OECD rakamlarına göre, Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında işsizlik açısından 4. sırada yer almıyor.

çok az uğradıkları hizmetli usaklı iş kathi bir köşkleri vardı. İstanbul'da, saray artığı paşa torunu bir amcazade, koca mirası, köskü, antika hataları son kuruşuna kadar mekan tuttuğu sokaklara serpmiş ve sokakta ölmüşti. Sokak, bir tercihtir onlar için. İçeriyi görmüş, reddetmiş ve sokagi yeglemişlerdir. Bir protestodur onların sokagi. Belki de bu yüzden, "icerde" kalanlar da en çok sokagın bu biçimine öfkelenirler. Bir aşk acısı, bir özgürlük özlemi, bir büyük hayal kırıklığı, bir ihanet, bir tutunamamışlık, bir kendini unutma tuksusu iter kişiyi sokaga. Kurulu düzene karşı çıkmayan yetersiz, orgütsüz, bilimsiz - belki de cesartsız - en ilkel biçimde olur sokak. Bir zorunluluk değil bir çeşit tercih olduğundan -her tercihte biraz zorunluluk yok mudur? - alkol gibi, uyuşturucu gibi kişiyi bu tercihte güçlü kılacak, kurulu düzenin çağrısına karşı koruyacak destekler gereklir bu

cöp tenekesi karışımının çözümü belli.

sokak türü. Bu "sokak" psikolojinin, sosyal psikolojinin alanına girer.

Bir de binlerin, on binlerin, yüzbinlerin türküleriley, bayraklarıyla dalga dalga aşıkları; görkemli saraylarda altı yıldızlı masalarda yazılan resmi tarihin dışında ve ona inat gerçek tarihi yazdıkları; kaldırımlarda vurulup öldükleri, barikatlar kurdukları, yenilgilerinin cenazelerini kaldırıp zaferlerini coşkuyla kutladıkları sokak var. Politika biliminin ve siyaset sosiyojisinin konusu, devrimci şahlanışların, ya da gerici ayaklanmasıın sahnesi olan sokak... İleri atılan veya gericiliğin peşine takılan kitlelerin sokagi, bin yillardır gündeminde inmedi. Dışarıya kurulu düzen kalesini balyoz deliklerinden bakan en içerdekeri, en çok bu sokak korkuttu. Fransız devriminde çağını ve miyadını doldurmuş aristokrasi bu "donsuzlar"ın sokagi karşısında geriledi ve kısa bir süre için de olsa sokak yuvaltı, devrimci sınıflarca kutsallaştırıldı. Ta ki devrimci burjuvazi kendi kalelerini, kendi şatolarını, kendi duvarlarını kendi içerişini kurana dek. Sonra 1917'de devrimci dalga, bir yandan da sokaktan kuşattı kapitalizm kalesinin en zayıf bircunu. 20. yüzyilda, kitlelerin İleri Atılımının sokagi, dünyanın hiç bir yanında, gündeminde hiç düşmedi. Tarihin sokaklarını kitleler için çıkmaz sokak haline getirmeye çalışan gericilik güçlerinin yarınlara açılan sokaklara örmeye çalistıkları duvarlar hiçbir yerde sonsuza kadar sağlam kalmadı.

Sokagi, örgütsüz kitlelerin kendiliğinden eyleminin kaynağı olarak en çok anarsızm yüceltti. Yüzyl kadar sonra, 1968'lerin teorisyenleri sokakta, dünyayı ve toplumu değiştirecek gücü bir kez daha keşfettiler. 1968 öğrenci ayaklanması yeni teorilerin ilham kaynağı olurken Hippiler yan ürünleri oldular. Franz Fanon ve başkaları büyük bir sokak olarak gördükleri dünyayı, proleter ülkelere ve lumpen proletер yiğimlerla fethedinen teorisi yapmaya çalıştalar. Çağımızda siyasal eylem sahnesi ve biçimini olarak sokagın turmanışa geçtiği 1960'lari, dünya planında ve tek tek ülkelerde sokagın yıldızının gørece sona 1970 ve 1980'ler izledi. 1960'larda sokaklardan akınların, sokagi örgütün, kitabin, liderliğin karşısına koyanların büyük bölüm "Biz devrimi çok sevmiştik" diye nostaljik iç çekisleriyle evlere çekildiler. O zamanlar sokagi reddetmiş olanların bir bölüm ise "sokak" ve "sokaktaki kitleler" üzerinde daha derin düşünme ihtiyacı duyduklar.

Çok yönlü, çok renkli bir kavram sokak. Edebiyatta, sanatta olduğu gibi toplum ve insan bilimlerinde de öyle. "Sokakteki" adamın ya da kısaca sokagın toplumsal, siyaset, kişisel boyutları hem birbirile içe kaynaşmış hem de ayrı "tek"ler olarak çıkmak arasında. Olanak bulsa, barınak bulsa kapı dışarı çıkmadan yıllarca orada yaşamaya razı olan yoksulun sokagi ile evlerin ve düzenlerin cenderesinden kaçip kendini sokaga atan "hane herdiş"un sokagi hem birbirinden hem de kurulu düzenin kale duvarlarını sarsmak için sokaga dökülen inanç ve umut insanların sokagından çok farklı kuşkusuz. Ama tüm sokakları ve tüm sokaktakileri birlestiren - bir an için bile olsa - eşleşen bir ortak nokta, bütün sokakların buluştuğu bir dört yol ağısı var: İçeri'nin, evlerin, hanelerin, alışılmışın, kurulu düzenin, rahatın kar-

şti olmak... İçerinin dışladıgı, ürküttügİ sokak. Bu yüzden her düzen onu sınırlamak, gemlemek ister. Hatta sokagi kaçınılmaz olarak doğuran düzenler bile!

Toplum ve insan bilimleri açısından sokak, toplumsal yokşulukla toplumsal ve kişisel özgürlüğün kesiştiği, kimi zaman sınırların belirsizliği güç bir noktadır. Yine de, günümüzde milyonları değil milyarları ilgilendiren bu konu pek de öyle sokaga atılacak cinsten değil görüldüğü gibi.

▲ Tarihin sokaklarında. 15-16 Haziran'daki gibi, gerici güçlerin sokaklara örmeye çalıştığı duvarlar hiçbir yerde sonsuza kadar sağlam kalmıyor.

Ücretliler Sokakta

- Son yedi yıl içinde ücretler % 30 gerilerek, enflasyon % 10.7'den % 34.6'ya yükseldi.
- 1986 yılında, Türkiye'deki en yüksek gelir grubunu oluşturan nüfusun % 20'si ulusal gelirin % 56'sını alırken, en düşük gelir grubunu oluşturan % 20'si ise ulusal gelirden ancak % 4 oranında pay alabiliyordu.
- Ulusal gelir son dokuz yılda % 13.9 artarken, gerçek ücretler % 55.9 oranında düştü.
- 1985 yılında, "zengin" sayılan ailelerde "fakir" sayılan aileler arasındaki gelir farkı 47 kata çıktı.
- En üst gelir grubunu oluşturan nüfusun % 10'unun ulusal gelirden aldığı pay % 34.4.
- 1985 yılında Türkiye'de "fakir" sınıfına giren ailelerin yıllık geliri 684.325 TL iken, "zengin" sınıfına giren ailelerin ortalaması yıllık geliri 4.105.410 TL idi.

Hamit Dede'nin ikameti altgeçit!

Gece saat 22.00 suları. Çapa Tıp Fakültesi ile Şehremini otobüs durağı arasındaki küçük alt geçidin merdivenlerinden aşağı iniyorum. Her taraf pislık içerisinde, tuvalet kokusu insanın burnunun direğini sizlendiriyor. Karşılıklı olarak geçidin hemen girişinde oturmuş biri yaşı biri genç iki "geçit sakını" dışında geçitte kimseçikler yok. Genç olanı hırpanı kılık tipik bir berdüs. Yırtıcı bir hayvan gibi bakıyor. Eskişehir'de iki minder parçasının üstüne oturmuş, etrafi sanki hayatı boyunca hiç unutmadık isteyeceği bir görüntüyü bıradan yakalayabilecekmiş gibi dikkatli ve keskin nazarlarla sürüyor.

İhtiyaç geçit sakını, gencine göre daha lüks yaşıyor, denilebilir. Her şeyden önce onun üstünde oturduğu bir yatağı, rakısı, bardakları, eh az çok üzerinde duran bir nevelası var. Rakısını sanki boğaz manzarasına karşı içiyormuş gibi keyifle yudumuyor. Belli ki, ihtiyarcık sokağın ekابر takımından.

"Fotoğrafını çekebilir miyim dede?" "Ne yapacağın fotoğrafları; çerçeveyeletip evine mi asacağın?" Gülüşüyoruz. "Hayır, ben gazeteciym" diyorum. Yine güller, yanma çağrıyor. "Bu yatağı oturabilirsin, bitti falan değildir." Oturuyorum. "Ne içersin?" "Ben içki içmem" diyorum. "O zaman sana hiç olmazsa bira alırdıymış" diyor. Elini cebine sokuyor, iki bin lira kadar bir para çikıyor cebinden, genç geçit sakınından gidip bana bira almasını istiyor. İtiraz ediyorum, "parayı ben vereyim, hem siz yerini tariif edin gidip ben alayım" diyorum. "Olmasa" diyor, "sen, benim misafirimsin, hem sen benden sıkıldın galiba, kaçmak istiyorsun." Çaresiz oturuyorum.

Sohbet koyuluyor. Dedeğinin adı Hamit. Sam sunluymuş, tevellüdürü 1336. Gençliğinden beri içermiş, Amerika'da "uçak makinisti" bir kardeşi varmış. Eskiden Hamit dedeye yardım edermiş, sonra etmemeye başlamış, ama olsunmuş, onun zaten kimseye ihtiyacı yokmuş, kardeşine kızımırmış.

Hamit dede önceleri fotoğrafçılık yaparmış. Hani o eski İstanbul'da üç ayaklı fotoğraf makineyle "İstanbul Naturası" fotoğrafları çekermış. Sonra bu işi bırakmış, Fatih'te bir berber dükkânı açmış. Otuzbeş yıl berberlik yapmış, sonunda berber dükkânı yıkılmış.

Geçide girip çıkanlardan biri geldi yanımıza çıktı. Kolaylık olsun diye, "Vatandaş Rıza" diyeceğim gençten bir çocuk. Bana ilk sorusu "Ağabey senin ne işin var bunların içinde?" oldu. Sohbetimin bundan sonrası vatandaş Rıza'nın estirdiği terör altında geçti. Her lafının arasına girip, kaba saba sorularla Hamit dedeye incityordu. Hamit dede bir ara durdu: "Sen de insansın, o da insan. Ama neden sen ona hiç benzemiyorsun?" dedi. Vatandaş Rıza aslında safça bir çocuktu ama bu sözün altındaki hakareti sezdi, üzüldü, boynunu eğdi, kendi kendine söyledi: "Gerçekten acaba neden benzemiyorum?"

Hamit dede anlatıyordu. Gençliğinde bir gün Samsun'da Atatürk'ü görmüştü. Atatürk büyük adamdı. O gün Atatürk'ü elleri patlayıcaya kadar alkışlamıştı. Ne dediğini daha dün gibi biliyordu. Atatürk o gün halka "Çoğu yorgunum arkadaşlar, yann konuşuruz" demişti. Dediğim ya, Atatürk büyük adamdı. "Ya Özal?" dedim, "o da büyük adam değil mi?" Kızdı Hamit dede. "Ağzımı bozdurma şimdî benim." diye bağırdı. Sustuk.

Hamit dede sokaka ne zaman düşmüştü? Hep sokakta mıydı? Kişi: nasıl geçiriyordu? Fatih'teki berber dükkânı yıkılıp da, açıktı kaldiktan sonra Hırka-i Şerif camiinde bekçilik yapmıştı. Fakat fazla alkollü olduğu bir gün caminin içindeki barakasında yaygın çıkarmıştı. Ama Allah caminin imamından razi olsundu. Çünkü yanından sonraki ilk cuma vaazında Hamit dededen bahsetmiş ve cuma namazı çıkışında da onun için para toplamıştı. İşte o gün bu gündür Hamit dede sokaktaydı. Dört kişisini sokakta, İstanbul'un değişik semtlerinin sokaklarında yattı. İşte şimdî de buradaydı.

Peki kişiler nasıl geçiriyordu? Başını okşadı Hamit dede, rakısını gösterdi bir de gökyüzünü. Allah kerimdi, raku kavı. Hem o bismillahsız başlamazdı rakusuna. Üstelik durumu o kadar da kötü değildi. Hiçbir muhtarlıkta kaydı yoktu, ihtiyarlık maşası da dahil devletin sağladığı hiçbir imkandan yararlanmasını becerememişti ama bana hesap cüzdanını gösterdi, Ziraat Bankası'nın Şehremini Şubesinde 121.535 TL'lik bir hesabı vardı. Memleketinden ona para gönderiyordu. Kesinlikle dilemeyordu, dilemeyecekti. Bir huzurevine kapağı atabilseydi, ona yardımcı olabilir miydim acaba?

Gitmek üzere ayağa kalkıyorum. Hamit dedeye fotoğrafını çekmek isteğimi söyledim, kabul etti. "Bir tane de bana bırakırsın dergiden değil mi?" Fakat o da ne? Konuşmayı baştan sona tepkisiş

izlemiş "genç geçit sakını" yerinden fırlıyor, önume dikiliyor. "Çekermezsin" Önce polisten kağıt getireceğim yoksa yasakmış. Üzerime yürümeye başlıyor. Tam bu sırada vatandaş Rıza tekrar çıktı. Sahneye, adamın önüne geçiyor. Bir itişmedir başlıyor. Rıza bağınyor: "Sana ne oluyor be adam? Ağabeyim fotoğrafı çekeceğ, sana ne. Hem senin mi fotoğrafını çekiyor?" berki dikleniyor: "Çekemeyecek. Gitsin polisten kağıt getirsin." Karşılıklı küçük bir yumruklaşma. Berdüs arkasını dönüp koşarken bağınyor: "Bekleyin beni, şimdî size göstereceğim." İş kızışacak. Alelacele hemen bir fotoğrafını çekiyorum Hamit dededenin, ve geçidi terk ediyoruz vatandaş Rıza ile. Yoldan bir taksi çeviriyorum. Vatandaş Rıza ile yolumuz birmi, o da benimle birlikte biniyor. Önce onu bırakıyoruz çalıştığı kahvehaneye. Taksiden indikten sonra Rıza kendi çalıştığı kahvehaneyi gösteriyor bana: "Ağabey, ben burada çalışıyorum, Hanı yine bana ihtiyacın olduğunu, buradaydım, aynen koşarım." "Oldu" diyorum.

Yaşlılar Sokakta

Türkiye'de yaşlanmış kişilerin, çözülen büyük aile yapısına sağlanabilecek olanakları elden gitti. Buna karşılık "Huzurevi" çatısı altına sağlanabilecek için devlet çatısı da olsa ciddi bir bütçe ayırmak gerekiyor. İşte "Huzurevleri"nin durumu: Sosyal Hizmetler Kurumu'na bağlı, Türkiye'ye yayılmış 25 huzurevinden yalnızca bir tanesi ücretsiz. Geri kalanlar da ise tek kişilik bir odada gündeme 2300 liraya beş ya da daha çok kişilik odalarında ise gündeme 250 liraya kalmıyor. İstanbul'da topu topu 4 huzurevi var ve yine topu topu 700 kişi buralarda barındırılıyor. Bu anda kapasiteleri dolmuş olan bu huzurevlerinde kalabilmek için 520 kişi sıradır bekliyor.

Hırka-i Şerif Camii'nde bekçiydi. Barakasında yangın çıktıktan beri dört kişisini sokakta geçirmiştir.

ÇOCUK MAHKEMELERİ AÇILIRKEN

Değişen değer ve ahlak kurallarının yarattığı karmaşa, hızlı kentleşme ve sanayileşme, güç ve ekonomik kriz gibi nedenler çocuk suçluluğunun başlıca faktörlerini oluşturuyor.

İnsan biyo-kültürel ve sosyal bir varlığıdır. Dünyaya geldiği andan itibaren kendini önceden hazırlanmış toplumsal kurallar ve kültür kalıpları içinde bulur.

Hiçbir çocuk sosyal ya da anti-sosyal olarak dünyaya gelmez. Bununla birlikte, insanlarla beraber olma güdüsü yaşamın ilk yıllarında gelir. Bireyin tüm yaşamı, çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer.

Normalden sapan davranışa hemen her toplumda rastlanmaktadır. Kuralın olduğu yerde kuralı bozma, kuraldan sapma ya da karşı gelme vardır. Suçu bir bireyle, suçu olmayan birey arasındaki en belirgin fark, suçu olmayan bireyin "suçluluk dörtüllerini" (impulse), kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız bazı faaliyetlerle onlara çıkış yolları aramasıdır.

Günümüzde "Çocuk Suçluluğu" konusu birçok ülkede, özellikle İleri ve Endüstriyel Merkezlerde güncel bir sorun olarak dikkatimizi çekmektedir. Değişen değer ve ahlak kurallarının yarattığı karmaşa, hızlı kentleşme ve sanayileşme, güç ve ekonomik kriz gibi toplumsal ve ekonomik kaynaklı nedenler, çocuk suçluluğunun başlıca faktörleri arasında sayılabilir.

Suçlu çocukların "Yeniden eğitim"'i, bu alandaki son gelişmeler arasındadır. "Yeniden eğitim" kavramı, çocuk ya da gençlik suçluluğunu, salt hukuksal bir sorun olmayıp, daha çok psiko-pedagojik ve sosyal içeriaklı bir sorun olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm dünya çocuk suçluları ele alındığında, suçlu çocukların en çok suç işleme yaşayınan on dört dolaylarında olduğu düşünültürse, konunun ne denli eğitim kapsamına girdiği açık seçik olarak görülür.

Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olan, biyolojik kaynaklı, toplumsal ve duygusal patlamaların egemen olduğu ergenlik dönemi, insan yaşamında önemli aşama olarak dikkatimizi çeker. Hızlı gelişim ve yakın çevreye uyum savasımı içinde bulunma sonucu, ergende davranış bozukluğu ve anti-sosyal davranışlar görülebilir. Kısaca, ergenlik dönemi, in-

tihar girişimleriyle, suçluluk olaylarının yoğun olarak görüldüğü bir dönemdir. Bu bireysel özelliklerin yanında, yoresel ve toplumsal örf ve adetlerin bu evrede daha etkin olması nedeniyle, gencin suça daha kolay başvurduğu görülür.

Suçlu çocukların değerlendirilmesi ve yeniden eğitilmeleri konusunda Çocuk Mahkemeleri'nin rolü büyktür. İlk Çocuk Mahkemesi 1899 yılında Birleşik Amerika'nın Chicago kentinde kurulmuş, bunu İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Sovyetler Birliği ve İspanya'da kurulan Çocuk Mahkemeleri izlemiştir.

Ülkemizde 7 Kasım 1979 tarihinde çıkarılan Çocuk Mahkemeleri Yasası, 6 Kasım 1981 tarihinde "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddelerinin Kaldirulmasına Dair Kanun" ile değişiklikle uğramış ve uygulama faaliyetine, uzman personel yetersizliği nedeniyle 1987'nin son aylarında sadece 4 büyük kentimizde gelmiştir.

Çocuk Mahkemeleri Yasası, ceza ve önleme uygulanmasından önce, Batı toplumlarda olduğu gibi pedagog ve sosyal hizmet uzmanları kanıyla suçlu çocuğun yakın çevre koşullarının incelenmesini ongörmektedir.

Çocuk Mahkemeleri Yasası'nın ergeni psiko-pedagojik bir yaklaşım içinde değerlendirilmesi ve onun sosyo-ekonomik ve kültürel yakın çevre koşullarını ele alarak suçluluğu oluşturan nedenleri ortadan kaldırılmak üzere birtakım önlemler getirmiş olması büyük bir önem taşımaktadır.

Çocuk Mahkemeleri'nin açılmaktadır olduğu şüyleden dikkat edilmesi gereken noktalardan başında sunular gelmektedir:

1) Yasa sadece 11-15 yaş grubundaki çocukların kapsamaktadır. Oysa suçlu çocukların çoğunluğunu 15-18 yaş dilimindeki çocuklar oluşturmaktadır. Sözgelimi Eylül 1987 itibarıyla Ankara, Elazığ ve İzmir Çocuk İslahevleri'ndeki 434 hükümlü gencin % 95'i 15-18 yaşları arasındadır. Bu nedenle yasa kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

2) Su işlemi çocuk, mahkemeye sevk eden önce oluşturulabilecek "Alıkonma Merkezleri"nde, pedagog ve sosyal hizmet uzmanlarının kontrolünde, yaşama ve gelişim evresine uygun bir tutum içinde bekletilmelidir.

3) Çocuk Mahkemeleri'nde görev alacak tüm uzman personel; Çocuk Suçluluğu Psikolojisi ve Eğitimi, Ergenlik Psikolojisi ve Kriminoloji konularında yoğunlaştırılmış

kurslarla kısa sürede yetiştirilmelidir.

4) Çocuk Mahkemeleri'nde görev alacak pedagog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları, suçlu bireyin yakın çevre koşullarını yerine izlemeli ve aile içindeki duygusal ve toplumsal etkileşim ortamını saptamalı, uygunlayacakları testler aracılığıyla, suçlu gencin zekâ ve kişilik özelliklerini belirleyebilmelidir.

5) Suçlu genç, uzmanların elde ettikleri bulguların işliğinde, ya okula yönlendirilmeli ya da ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, kurum içinde, belirli bir mesleğe yönetilmek amacıyla üretici kılınmalıdır.

6) Kurum içinde görev alacak uzman pedagoglar, grup ve davranış terapisi yöntemlerinden yararlanarak, çocuğun topluma yönelik kazandırılmasını sağlamalıdır.

7) Tahliye edilen çocuğun kurumdan çıktıktan sonra, ailesi olmadığı takdirde yaşamını sürdürileceği "Merkezler" oluşturulmalıdır ve bu merkezlerde görev yapacak uzmanlar, çocuğun okula ve mesleğe yöneltilmesinde etkin kılınmalıdır. Bu uzmanlar ayrıca, yakın çevre koşullarını düzenleyerek onun ruh sağlığını kavuşturmasında da yardımcı olabilmelidirler.

8) Her yıl ortalama yüz bin çocuğumuzun suça yönelik düşünülürse, yeniden suça yenebilecek yüz binleri, bu damga yemekten kurtarmak üzere toplumca gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

Bu bakımından infaz sonrası gence yapılması gereken "rehberlik" ve "izleme" hizmetleri büyük önem taşımaktadır.

Dileğimiz, çocuğa psiko-pedagojik açıdan yaklaşacak yetenek uzman personelinin, Çocuk Mahkemeleri'yle, İslah ve Eğitim kurumlarına da ivedilikle atanması ve tüm kurumlarda uygulanacak "yeniden eğitim" yönteminin devletçe organize edilmesidir.

Hüküm giyerek İslahevinde yıllarını geçiren çocukların hoşgörülü davranışımız; onları yaralamadan, iş ve meslek sahibi ve topluma yararlı bireyler haline getirmek için gerekli desteği sağlamak, en büyük görevimiz olmalıdır.

▼ Çocuk bileyklerindeki zincirler. Çocuk mahkemeleri yaygınlaşlığında kelepçeler kalkabilir.

Anadolu Bankası nasıl kurtarıldı?

DEVLET BANKASI DA BATAR

Eldeki veriler Anadolu Bankası'nın battığını açıkça gösteriyor. Rakam oyunları ve günü kurtarma operasyonları ile gerçekleri gizlemek gelecekte daha büyük sorunlar çıkaracaktır.

Vümbürt 1988/1 Sayısı'nda yer alan makalede, Anadolu Bankası'nın 1987 yılında 116 milyar lira zarar ettiğini, bu zararı kurtarmak için 1988 yılında 110 milyar 272 milyon liraya kadar rakam oyunları ve günü kurtarma operasyonları yapılmıştır. Bu makalede, bu olayların gerçekliği gizlemek gelecekte daha büyük sorunlar çıkaracaktır.

Ancak bu kez, diğer uygulamalardan farklı olarak, kurtarmanın ortulu biçimde yapılması gerekiydi. Çünkü bataan bir devlet bankası idi ve yıllardır kamuoyuna "Hazine Bankası" olarak tanıtılmıştı. Oysa devlet bankaları batmazdı. Olsa olsa bataan özel banka ve firmaları kurtarırdı. Ayrıca, bir taraftan "çağ atlayan", "kabuk değiştiren" bir Türkiye ve itibarlı bir kamu ekonomisi profili çizilirken diğer taraftan güçlü devlet kuruluşu Anadolu Bankası'nın battığı açıklanamadı. O nedenle Anadolu Bankası ile T. Emlak Kredi Bankası'nın birleştirilmesi formülü geliştirildi. Nasıl olsa iki banka da konut işiyle uğraşıyordu. Ayrıca Emlak Kredi Bankası, Anadolu Bankası'nın getireceği yükü taşıyabilecek durumdaydı. O halde bu iki banka birleştirilebilir ve KONUTBANK adıyla yeni bir banka kurulabilirdi. Böylece hükümetin konut sorununa köklü bir çözüm getirme niyetinde olduğu da gösterilmiş olurdu. Bu amaçla 6.1.1988 gün ve 88/12485 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile iki bankanın bütün aktif ve passifinin Konutbank'a devri sağlandı. Böylece iki bankanın iç ve dış sözleşmelerden doğan hak ve borçları Konutbank'a geçti.

Ancak bununla her şey bitmedi. Çünkü Anadolu Bankası'nın iyi durumda olmadığı bir süredir basında yer alıyordu. Bunun gerçek olmadığını göstermek gerekiyordu. O nedenle hemen bazı gazetelere "Türkiye'nin Bankası'ndan Türkiye'ye Rapor" başlıklı büyük ilanlar verildi ve Anadolu Bankası'nın 1987 yılını 2 milyar 900 milyon lira kârla ka-

pattığını açıkladı. Böylece tahmini rakamlarla da olsa geçmiş yıl bilançosunu yine yılın ilk günlerinde açıklayabilen ilk banka olma unvanı da kazandı. Artık birleşmenin nedenlerini sıralamak kolaydı. Yeni bankanın yeni Genel Müdürü Bülent Şemiler, iki bankanın büyümek ve ihtisaslaşmak için birleştirildiğini, olayı kamu bankalarının reorganizasyonu çerçevesinde düşünmek gerektiğini kamuoyuna açıkladı.

Ancak olay bu tür açıklamalarla geçistirilecek kadar basit değildir. Sermayesindeki kamu payı % 99,94 olan bir banka baturılmıştır. Banka daha ziyade bankacılık ilke ve prensiplerine uygun çalıştırılmadığı için çokmustür. Ve bu süreç Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem'in yakını olan Halil Ata'nın genel müdürlüğe atanması ile başlamıştır. Bankanın tahsili gecikmiş alacakları, 1983 yılı sonunda 18 milyar 237 milyon lira iken Halil Ata'nın göreve başladığı 1984 yılı başından itibaren hızla artmış ve aman yıl sonunda 32 milyar 767 milyon liraya, 1985 yılı sonunda 61 milyar 198 milyon liraya, 30.6.1986 tarih itibarıyla da 81 milyar 512 milyon liraya yükselmiştir. (NOT: Bankalar tahsil edemedikleri krediler "uygun" zaman ve şekilde bilançoslarında göstermektedirler. O nedenle yukarıdaki rakamlar gerçek değerlerin altında olabilir. Ayrıca, 1984 yılında tahsili gecikmiş alacaklar hesabına alınmış bir kredi eski yıllarda kullandırılmış olabilir. Ayni biçimde 1986 yılı başında kullandırılmış bir kredi de sonraki yıllarda tahsili olanaksız alacak haline gelebilir ya da o zaman bu hesaba alınabilir. O nedenle söz konusu rakamlar buna göre değerlendirilmelidir. Ancak aman dönende tahsili gecikmiş alacaklar tutarının olağanüstü artışı kesindir) Tahsili gecikmiş alacakların hızla yükselmesine yeni kurulmuş, istihbaratı olumsuz, borçlanma oranı çok yüksek, öz varlığı yetersiz, işletme sermayesi açığı bulunan, senetleri protesto olan firmalara kredi verilmesi, ayrıca kredi talepleri önce reddedilen kuruluşlara nedense (!) kısa bir süre sonra kredi açılması sebep olmuştur. Ayrıca şartsız ekspertiz raporları düzenlencerek gerçek değerinin çok üzerinde ipotekler alınması nedeniyle teminat açıkları olmuş ve krediler tahsil edilememiştir. Bunun dışında mevcut risk ve deplasmanların yeni açılan kredilerle kapatılması, bankaca tazmin edilen döviz kredilerinin yeni açılan döviz kredileriyle tasfiye edilmesi, ihracat tecrübe ve bağlantısı olmayan firmalara prefinansman kredisi açılması gibi uygulamalar da tahsili gecikmiş alacaklar tutarını yükseltmiştir. (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun Anadolu Bankası'na ait 1985 yılı raporu sh. VI, I)

Bakanın tahsili gecikmiş alacaklar tutarı Bülent Şemiler'in 9.5.1986 tarihinde görevde getirilmesinden sonra da hızla artmaya devam etmiştir. 1986 yılı sonu itibarıyla 154 milyar 418 milyon lira olan bu alacaklar, 30.9.1987 tarihi itibarıyla 194 milyar 116 milyon liraya yükselmiştir. Aynı tarih itibarıyla bankanın zararı da 110 milyar 272 milyon liraya çıkmıştır. (ANKA, 14.1.1988 günü Ekonomik Bülten'deki bilanço fotokopileri)

Oysa yetkililer fiktif gayri menkul satışları ve çeşitli bilanço düzenlemeleriyle 1987 yılı sonu itibarıyla bankayı 2 milyar 900 milyon lira kârb göstermişler, tahsili gecikmiş alacaklarını da 119 milyar 900 milyon lira olarak ilan etmişlerdir. (Cumhuriyet, 9.1.1988, Banka Kurtaran Arazi - Dünya 24.12.1987 sh.5).

Eldeki veriler Anadolu Bankası'nın battığını açıkça göstermektedir. Rakam oyunları ve günü kurtarma operasyonları ile gerçekleri gizlemek bir süre için mümkün olsa bile gelecekte gizlenmeyecek daha büyük sorunların ortaya çıkacağı kesindir. Bu durumda da ödenecek maliyet daha büyük olacaktır. Ancak bu maliyeti her zaman emekçi sınıf ve tabakalar ödeyeceğine göre ANAP iktidarıın söz konusu gelişmelerden rahatsız olduğunu ve olacağını düşünmek herhalde mümkün değildir.

Sonuç olarak, ülke ekonomisinin dünya kapitalizmine entegrasyonunu ve bu içinde emekçilerimizin alabildiğine sömürülmeyeğini amaçlayan 24 Ocak kararlarının sivil görenimli ANAP iktidarı, kendisini iktidarda tutacak güçleri özellikle kamu bankaları aracılığı ile ve kural dışı işlemlerle sınırsızca desteklemeye devam etmektedir. Dolayısıyla gerek bu nedenle gerekse sistemin doğal sonucu olarak bankalarda yeni "birleştirme" olayları ile karşılaşmamız kaçınılmazdır.

Kıskusuz bu uygulamaların bedelinin ödenen emekçi sınıf ve tabakaların üzerindeki yük giderek ağırlaşacaktır. Demokrasi mücadeleinde önemli kazanımlar elde edilmedikçe bu yükün ağırlığı daha da artacaktır. ■

▼ Garip bir birleşme. İki bankanın Bakanlar Kurulu kararlarıyla birleştirildiği Resmi Gazete'de ilan edildi.

ANADOLU BANKASI

TÜRKİYE
EMLAK KREDİ BANKASI

PERESTROYKANIN DÜŞÜNDÜRKLERİ

Sosyalist dünyanın insanı kendini kolektif mülkün ortaklarından, sistemin sahiplerinden biri olarak gördüğü, giderek kendini dünyayı değiştirenlerden biri olarak hissettiği ölçüde problemlerin çözümü kolaylaşacak.

mülkiyet, ... ilkel anlamıyla-Asya, Slav, Antik ve Alman biçimlerinde çalışan (üretici)

(kendini yeniden üreten) öznenin, kendi üretim ya da yeniden üretim koşullarıyla, kendi malı olarak ilişkiye girmesi demektir.¹⁴¹

[Bu biçimlerde (A.K.)] ... "emekçi, emeğin nesnel koşullarını kendi mülkiyeti olarak görür."¹⁴²

"...tipki çalışan öznenin doğal birey, doğa kökenli insan olarak görülmeli gibi, emeğin başlıca nesnel koşulu da burada kendi inorganik vücudu olan doğa, yani toprak olacaktır; öze olarak varlığı sadece organik vücudu değil, aynı zamanda bu inorganik doğadır."¹⁴³

"Birey emeğin nesnel koşullarını dolayısı olarak kendisine ait şeyler, kendi özelliğinin inorganik vücudu olarak görür, onlarla bu sınıfta ilişki kurar ve kendi öznelliğini onlarda realize eder: Emeğin baş nesnel koşulu, bir emek ürünü değildir, verili doğadır; bir yanında canlı birey, öbür yanında bireyin yeniden üretiminin nesnel koşulu olan toprak..."¹⁴⁴

"Toprak emeğin hem araçlarını, hem de maddesini sağlayan, ayrıca cemaatin yerlesme yerini, temelini oluşturan büyük atölyedir, cephaneliktir, Klan üyeleri ilkel bir biçimde, bunu cemaatin ve canlı emek yoluyla kendini üreten ve yeniden üreten cemaatin mülkü olarak görürler. Birey ancak bu cemaatin bir üyesi, bir member'i sıfatıyla mülkiyet, ya da zilyedlik ilişkilerine girebilir."¹⁴⁵

"...çalışan bireyin, toprak üzerinde mülk sahibi olma konumu, bu ilişki, onun bir cemaatin üyesi olmasıyla dolayımlanmıştır."¹⁴⁶

Marx'in, kapitalizm öncesi üretim biçim-

lerini incelerken sözünü ettiği bu mülkiyete en yalın ve saf biçimyle ilkel komunal toplumda rastıyoruz. Gerçekten birey sadece komünün bir üyesi olduğu için emeğiñin nesnel koşullarının -başlıca da toprağın- sahibidir. Birey kendini komünün işgal etmeye olduğu toprağın sahibi olarak görür. Üretim ilkel koşullarda, kolektif olarak yapılır. Birey kolektif komün mülkiyetinin ortaklarından birisi olarak -ve bu nedenle- bölüşümden kendisine düşen payı alır.

Komünün varlığının korunması ve kendini yeniden üretebilmesi için bireylerin birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içinde olmaları zorunludur. Hem üretici güçlerin alabildiğine arzneliğin olmaları ve geri üretim teknikleri boylesini gerektirir, hem de komünün, dışardan gelebilecek çeşitli tehliselere karşı kendini savunması. Artık türün elde edilemediği için herkesin çalışmasının zorunu olduğu bu yapıda komünün bütün üyeleri birbirleriyle eşit haklara sahip bireylerden oluşur. Komünün bu yapısı, üretimin objektif şartlarının, başlıca toprağın komün tarafından, üretimden önce kolektif sahiplenmesini zorunlu kılar. Ama bu kolektif mülkiyetin altında yatan, bireyin emeğiñin nesnel koşullarıyla, başlıca toprakla ilişkisidir. Ve birey toprağı kendi organik varlığının inorganik uzantısı olarak gördüğü için, aynı zamanda kendini toprağın sahibi, komünün kolektif mülkiyetinin ortaklarından biri olarak görür. Burada bireyin "benim" diye sahiplendiği mülk komünün ortak mülküyle, tüm komünün üyelerinin "bizim" dediği mülkle dolaşılmış (vermittelt, mediated) durumdadır.

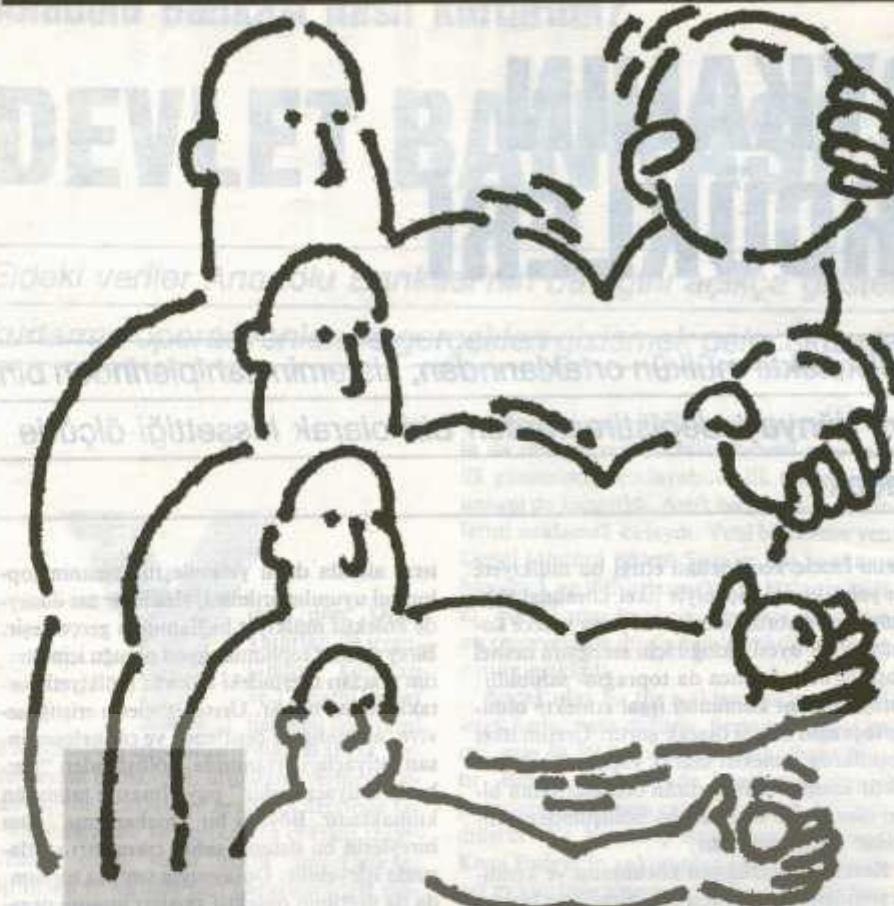
Spiralin üst düzeyinde ise...

Benzeri bir dolayımnanma devasa tarih spiralinin bir üst düzeyindeki komunal toplum için, gelişkin sınıfız toplum için de söz konusudur. Ancak şimdi şartlar alabildiğine değişmiştir. İlkel komunal toplumda komünün varlığını sürdürmesi ve kendini yeniden üretebilmesi bütün bireylerin ölesiye çalışmalarına bağlıken, sınıfız toplumda çalışma bir anında ortadan kalkmış durumdadır. Bireyler, toplumun kendini yeniden üretebilmesi için yapılan düzenlemelerin düzgünce işlemesi için çok cüzi bir zamanlarımı "çalışma"ya ayıırlar. Kolektif mülkiyet şimdi, komündeki aksine bireylerin çalışmamalarını önlüyor. İnsanlığın maddi ve bîhâsa ma-

nevi alanda daha yetkinleştirilmesinin toplumsal uyumlaştırılması, şimdi bir üst düzeyde kolektif mülkiyet bağlamında gerçekleşir. Birey sınıfız toplumun üyesi olduğu için, üretim araçları üzerindeki kolektif mülkiyetin ortaklarından biridir. Üretici güçlerin eriştiği seviye, alabildiğine çeşitli ve rafineleşen insan ihtiyaçları ortamında, buluşumden "herkesin ihtiyacı kadar" pay almasını mümkün kılmaktadır. Böyle bir "mekanizma" tüm bireylerin bu sisteme sahip çıkımları şartlarında işleyebilir. Dolayısıyla sınıfız toplumda da üretimin objektif şartları insanın doğal doğasının inorganik bir uzantısı haline gelir. Birey şimdi alabildiğine yetkinleşmiş üretim mekanizmasına, onun üzerinde şıklanmışlığına kendinmiş gibi bakar. Aynı ilkel komunal toplumda olduğu gibi sınıfız toplumda da kâğıt üzerinde yazılı mülkiyet bulunmaz. Ama mülkiyet ortadan kalkmış değildir. Şimdi koca bir dünya tüm insanların mülkü haline gelmiştir. Her birey kendini dünyanın ayrı birer sahibi dünya üzerindeki kolektif mülkiyetin ortaklarından biri olarak görür. "Benim" olan yine, "bizim" olanla dolayımnanmıştır. Her birey kendini öteki bireylerle eşit düzeyde, üretim araçları dahil tüm zenginlikleriyle, maddi manevi olana varlığıyla dünyanın -isterseniz evrenin- sahiplerinden biri olarak görür.

Kapitalist üretimde işçi mülksüzdür. Kapitalizmin tarihi sahnesinde oluşum süreci, aynı zamanda emekçinin, üretimin nesnel şartlarından, üretim araçlarından koparılış sürecidir. "Emeğin sermayeye, ya da sermaye biçimini alan nesnel emek koşullarıyla girdiği ilişki, emekçinin mülk sahibi olduğu, ya da mülk sahibinin aynı zamanda çalışan kişi olduğu çeşitli biçimleri chosen bellî bir torii süreci önvarsayar. Yani öncelikle; 1) Bireyin toprakla doğal bir üretim koşulu ve kendi inorganik varlığı -kendi güçlerinin ve iradesinin hükmü alanı- olarak girdiği ilişkinin çözülmesi ... 2) Bireyin üretim aracı üzerinde mülk sahibi olduğu ilişkilerin çözülmesi. (...) 4) Öte yandan aynı zamanda bizzat emekçinin canlı emek kapasitesinin henüz üretimin dolayısız bir nesnel koşulu oldu-

Sosyalizmin bölüşüm ilkesi "herkese emeği kadar"dır. Herkese emeği kadar bölümüm payı, tayin edici önem taşır. Belirli bir nakit olarak gerçekleşen bu pay öz olarak kapitalizmdeki ücretten farklıdır, ama biçim olarak farkı yoktur.

ğu ve üretimin nesnel bir koşulu olarak mülk edinildiği, kasacı, köle ya da serf olduğu ilişkilerin de çözülmeleri.¹⁷⁾

Kapitalist üretim sürecinde işçinin sahip olduğu tek nesne kendi ısgücidir. İşçinin varlığını sürdürmesi, kendini yeniden üretmesi için bir kısım kullanım değerlerine ihtiyacı vardır. İşçi ısgıcunu bu kullanım değerlerile mühadele eder. Ama doğrudan değil doyayı. Sermaye sahibi işçinin ısgıcını belirli bir süre için ücret mukabiiliyeti satın alır. İşçi de bu ücretle geçimi için gerekli kullanım değerlerini elde eder. İşçinin yegane "mülkü" olan işgücü, -çalışahıdıgı süreç- ürette dolayımlanmış olur. İşçiyi, kendini -ve ailesini- yeniden üretetmek için onçelikle ilgilendiren, bu süreç sürekli kılabilenek olan kullanım değerleridir. İşçi bunları ücreti karşılığında elde edebilir. Dolayısıyla kapitalizmde işçi kendini sadece üretentin sahibi olarak görür.

"Herkese emeği kadar"

Gelişkin sınıfsız topluma geçişin ön aşaması olan sosyalizmde üretim araçlarının mülkiyeti tüm toplumun üzerindedir. Ama bu başlangıçta siyasi ve hukuki olarak sağlanır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine son verilir ve bunların mülkiyeti bir anayasa hükümlü olarak toplumun üzerine geçirilir. Böylece üretim araçlarının mülkiyeti, ulusal çapta kolektif bir mülkiyet niteliğini kazanır. Bölüşüm de bu kolektif mülkiyet esasında gerçekleştirilir. Ancak sosyalist bölüşüm etkiyen başka önemli faktörler de vardır. Her şeyden önce sosyalizme başlamak, onu kurmak ve yetkinleştirmek gerekir. Bu süreçte maddi toplumsal imkânlar, üretim ve hizmetler, ihtiyaçların toplamına kıyasla kısıtlı olabilir. Bu nedenle, sosyalizmin bölüşüm ilkesi "herkese emeği ka-

dar" dir. Bölüşümde her yurttaşın payına düşen sosyal harcamalar dışında, sosyalizmde "herkese emeği kadar" bölüm payı, tayin edici önem taşır. Bu pay belirli bir nakit olarak gerçekleşir. Öz olarak kapitalizmdeki üretten farklıdır, ama biçim olarak farkı yoktur. İşçi anayasal hak olarak üretim araçları üzerindeki kolektif mülkiyetin ortaklarından biridir. Ama bu mülkiyetin karşılığı, bölümde ücret biçiminde somutlanır. İşte kamuca ürette dolayımlanmış bu kolektif mülk sahipliği sosyalist toplumun en hayatı problemlerinden birini oluşturur.

Ücretle dolayımlanmış kolektif mülkiyetin tek tek bireyler tarafından benimsenebilmesi için bu dolayının kavranması gereklidir. Böyle bir kavrama ise ancak ve ancak sosyalist dünya görüşünü benimsemekle, onu belirli ölçüde hazırlamak mümkündür. Oysa sosyalist toplumda insanların sosyalist dünya görüşünü kavramaları, benimsenmeleri ve hele hazırlamaları bir süreç meselesi. Bu noktada sosyalizmde memnun olmakla sosyalist olmanın asla birbirine karıştırılmaması gereklidir.

Öyleyse sosyalizmden memnun da olsa, çalışan kişi için sosyalist olmadığı sürece -ki varolan sosyalizmde böylesi cogulluğu oluşturuyor- ücretle dolayımlanmış kolektif mülkiyet bir anlam ifade etmez. Bir başka deyişle sosyalist toplumun, sosyalist dünya görüşünü hazırlamış olanlar dışında kalanlar için, anayasa hükümlü olan kolektif mülkiyetin, -bu mülkiyetin filen ortaklığına- benimsenmesi kolay gerçekleşmez, böylesi için kolektif mülkiyet ancak kağıt üzerinde, yani hukucken vardır.

Oysa temellük etme, yani sahiplenme özünde bir hukuk meselesi değildir. İnsanın toplumsal doğasının bir rezahüründür, bir benim-

seme konusudur. Orneğin kapitalist sisteme anonim şirketlerin çok sayıda ortakları vardır. Tek tek hisse senetlerinin sahipleri hukucken, bu şirketlerin ortakları, dolayısıyla sahiplerinden birisi durumundadırlar. Ama gerçeke küçük bir azınlık, çoğu zaman bir aile hisse senetlerinin dağılmış olmasından istifade ederek düşük bir sermaye payı ile şirketi kontrolü altında tutar. Filen şirketin sahibi bu küçük azınluktur. Herkes bunu böyle görür, böyle kabul eder. Hem kamuoyu hem o "küçük azınlık", hem de çoğunluğu oluşturan öteki hisse senetleri böyle bir bilinc taşırlar. Bu sonuncular kendilerini hiçbir zaman o şirketin sahibi olarak görmezler, böyle hissetmezler, onları ilgilendiren yılda bir alacaklarını temettü payıdır ya da ellerindeki kağıt parçalarının borsadaki değer dalgalandırır.

"Benimseme"nin özü

Sosyalist toplumda bireylerin bir bütüğünün ürette dolayımlanmış kolektif mülkiyet karşısındaki duyarlılığı, mülkiyetin boşta kaldığı anlamına hiç gelmez. Çünkü mülkiyet boşta kalamaz. Onun için de sosyalizmde üretim araçlarının mülkiyeti, onları filen kim benimsiyorsa, onların tüm topluma mal edilmiş kolektif mülkiyetini kendisinin ve sosyalist toplumun yeniden üretiminin vazgeçilmez ön şartı olarak kim görüyorsa filen onların üzerinde demektir. Bunlar da, daha önce de belirttiğim gibi sosyalist dünya görüşünü benimsemiş ve hazırlamış olanlardır, kısaca sosyalistlerdir.

Sosyalist toplumda ücretle dolayımlanmış kolektif mülkiyetin sırrını çözebilenlerin kendilerini hukucken olduğu kadar filen de üretim araçlarının sahiplerinden biri olarak hissetmeleri onlara bir imtiyaz kazandırmaz. Çünkü bu konumda olanlar, aynı zamanda bütün yurttaşları da kolektif mülkiyet karşısında kendileriyle eşit konumda görürler. Kendini kolektif mülkün ortaklarından biri olarak duymayan ve görmeyen anlamları da budur. Yani sosyalizmde bireylerin kolektif mülkiyet karşısında filen sahiplenmeye ilişkin farklı konumları, toplumda biri üretim araçlarının sahibi, diğeri üretim araçlarının sahibiğinden mahrum bırakılmış iki kesimin olması değildir. Aksine kendini toplumsal mülkü -sistemin- sahiplerinden biri olarak görenler, henüz böylesi bir kavrayışa erişmemiş olanları da kendileriyle eşdeğer konumda gördükleri için, onların haklarına riayet ederler, bütün bireylerin sosyalist düzenin imkânlarından adil bir şekilde yararlanmalarını sağlarlar. Üstelik bu kadarla da kalmaz, kendini kolektif mülkü ortaklarından biri olarak görenler, ötekilerin de aynı konuma çekilmeleri, bütün bireylerin kolektif mülkiyeti filen sahip çıkmaları için çaba gösterirler.

Bu olgu sosyalist yeniden üretimin gelişirmesinin, sosyalizmin yetkinleştirilmesinin de başlıca güvencelerinden biridir. Sosyalizmde üretim araçlarının kolektif mülkiyeti ancak sistemin bir bütünü olarak işlenmesi halinde bir anlam ifade ettiği için üretim araçlarının filen benimsenmesi demek, sistemin bir bütünü olarak benimsenmesi demektir. Sosyalistlerin tek tek bireyler olarak kendilerini yeniden üretibileceklerinin ön şartı, sosyalist dü-

zenin varlığının korunması, yeniden üretilmesi ve her geçen gün daha geliştirilerek yeniden üretilmesidir. Bunun da yolu, en başta üretici güçlerin devamlı yenilenmesinden ve yetkinleştirilmesinden geçer. Ve açıktır ki, sosyalist bir toplumda **yaratıcı** çabaya ne kadar çok insan kazanırsa toplumun yetkinleştirilmesi de o ölçüde hız kazanır.

Sosyalist sistemin yeniden üretilmesi

Kapitalizmde işçi üretim sürecine ve üretimin sonucuna ilgisizdir. Sermaye işçiyi üretim araçlarının mülkiyetinden kopararak üretim sonucuna daha üretim sürecinin başında el koyar. Kapitalizmde işçinin başlica ilgisi ticretinedir ve yaratıcı olması için bir neden yoktur. O, sermaye sahibi kendisinden ne isterse onu yerine getirir. Oysa sosyalizmde, üretim araçlarının özel mülkiyeti bulunmadığı için sermayenin kendini yeniden üretmesinin yerini toplumsal mülkiyet altında sosyalist sistemin yeniden üretilmesi ve geliştirilmesi alır. Böylece üretimde bulunan tek tek bireylerin çıkarlarıyla toplumun çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi uyumlaşır. Bu nedenle de tek tek bireylerin üretim sürecine ve sonuçlarına ilgi duymaları, çabalarını yaratıcı bir şekilde sarfetmeleri hem imkân dahiline girer, hem de toplumun yeniden üretilmesinde bu nokta tayin edici önem kazanır.

Bu durumda, hukukent tüm halkın mülkiyetinde olan üretim araçlarının sahipliğini silem hapseden ve benimsayan, dolayısıyla sosyalist sisteme sahip çıkıp onun geliştirilmesi için çaba sarfeden insanların sayısının hızla artırılması, giderek tüm bireylerin bu konuma yükseltilmeleri -ki artık gelişkin sınıfız toplumun eşigidir bu nokta- sosyalist toplumun yeniden üretilmesi sürecinde sosyalistlerin öntündeki en hayatı görev haline gelir. Çünkü tek tek sosyalist bireylerin varlığı ve geleceği, sistemin bekasına ve yetkinleştirilecek yeniden üretilmesine bağlıdır. Sistemin gelişmesinin ön şartı ise, çalışan insanların olabildiğince çok ve ilgi duyarak sisteme sahip çıkımlarıdır, onu benimsemeleridir. anayasadaki kolektif mülkiyeti vücutlarının bir uzantısıymuşsunu özümlemeleridir, kendilerini sosyalist "mülk"ün ortaklarından biri olarak görmeleri ve hissetmeleridir.

"Ücretle doyayılmamı" varlığım koruduğu sürece, sosyalist toplumda kolktif mülkiyetin silem sahiplenmesi gerçekleştirilebilir mi? Ya da ne ölçüde gerçekleştir?

Bunun gerçekleştirileceğini nazi planda göstermeye çalıştım. Ya pratik?...

Ve perestroyka...

Bugün bütün dünyanın ilgisini çeken perestroyka girişimini bu açıdan da değerlendirmenin yerinde olduğu görüşündeyim.

Görebildiği, kadariyle "perestroyka"nın özünü, yiğinların yaratıcı enerjisini, sosyalist toplumun yetkinleştirilmesine mümkün olduğunda yoğun ve yaygın bir şekilde seferber etmek oluşturuyor. Yapılan eleştiri ve özeleştiriler gösteriyor ki, bu konuda hatırlı sayılmış olcekte eksiklikler, aksaklıklar ve handikaplar var. Bence bütün bunların temelinde hukukent kolektif mülkiyetin ortakları olan bi-

reyelerin ağırlıklı bölümünün kendilerini silem böyle görmemeleri, göremiyor olmaları yiyor.

Böylesi bir tespit neyi çözümler? Elbette tek başına pek bir şey çözülemez. Bugün varolan sosyalizmin karşı karşıya bulunduğu meşeler öylesine karmaşık ve girditler ki, olup bitenleri etrafında koruyabilmek için, konuya bütün vecheleriyle, etkiyen belli başlı faktörleri hesaba katarak incelemek gerekiyor. Ben olgulardan sadece biri üzerinde, sosyalist toplumda bireylerin mülkiyet karşısında davranışları hakkında bir eskit yapmaya çalıştım. Hem sosyalizm hem de insanoğlunun geleceği açısından gerçekten hayatı bir önem taşıdığını inandığım "perestroyka"nın bütün vecheleriyle değerlendirilmesinin son derece gereklili ve yerinde olduğu kanısındayım.

Kolektif mülkiyetin benimsenmesine ilişkin olumsuzlukların kolay çözülemediğini olup bitenler gösteriyor. Tüketicimde çeşitli faktörlerin rol oynadığı günümüz dünyasında sosyalist ülkenin bireyi için de "to earn much money" dürtüsünün etkinliğini sürdürdüğü ve bir süre daha sürdürmeye aday olduğu görüldüyor. Bu olgunu tek başına büyük bir olumsuzluk olarak görmiyorum. Ama "insanlar ne kadar çok tüketim imkânına sahip olurlarsa, 'herkesin ihtiyacı kadar' alacağı topluma o kadar çok yaklaşmış olacağ" türünden belirlemeler de, doğrusu beni tatmin etmiyor. Maddi hayat şartlarının her geçen gün daha geliştirilmesinin, insanların maddi ihtiyaçlarının giderek daha artan ölçüde tatmin edilmesinin, sosyalist toplum açısından taşıdığı önemi kimse inkâr etmez. Ama bu maddi gelişmeye insanın manevî alandaki yetkinleşmesi de eşlik ettiği sürece sosyalist toplumun çok yanlış gelişmesinin gerçekleşebileceği açık. Sosyalist dünyasının insanı kendini kolektif mülki ortaklarından bir bütün olarak sistemin sahiplerinden biri olarak gördüğü, kendini düşündüğü kadar toplumu düşünüdü, giderek kendini dünyayı değiştirenlerden biri olarak hissettiği ölçüde problemlerin çözümü kolaylaşacak. Ama işte problemlerin belki de en zorlusı bu. İdealist bakış açılarının tuzajına düşmeden, volontarizmın çekiciliğine kapılmadan bu sorunu çözmek büyük maharet istiyor.

"Perestroyka"nın özellikle de onun en önemli bileşeni olarak gördüğüm "sosyalist demokrasının yetkinleştirilmesi"nin böylesi bir toplumsal açılımda tayin edici rol oynamaya düşünen.

- (1) K.Marx, *Grundrisse*, Birikim Yayınları, Ekim 1979, s.558.
- (2) a.g.e. s.524.
- (3) a.g.e. s.547.
- (4) a.g.e. s.541.
- (5) a.g.e. s.526.
- (6) a.g.e. s.542.
- (7) a.g.e. s.562.

Felsefe dergisi

88/1

Prometheus Öldü mü?

Ömer B. Canatan

Bilgisayarlaşmanın
Sosyal-Felsefi sorunları

G. Smolyon

Bilimsel-Teknik Gelişmenin
Kültürel Görünüşleri

I.T.Frolav - G.L.Bekir

İşçi sınıfı - Hâlâ Var mı?

H. Jung

Hegel'in Hukuk Felsefesini
Eleştiriye Katkı

K. Marx

Hegel'in Dünya Tarihini
Dönemlere Ayırma Ölçütleri

K. Bal

Platon Felsefesinin
Toplumsal Kökleri

Kürşat Güney

Her Neye Baksam O Değil!

Yakup Sahin

Üç ayda bir çıkar. 192 sayfa, 2500 T.L. (KDV dahil)
Yönetim Yeri: Nuruosmaniye Cad. Atay Apt. No: 5 Kat.3
Çağaloğlu/İST. Abone: Yurt içi Yıllık 6.000 TL. Yurt dışı
20 D.M.

GELENEK

KİTAP DİZİSİ ONBEŞİNCİ KİTAP ŞUBAT 88

DEVRİM TEORİSİ VE SOSYALİST DEVRİM

Sosyalist Devrim Teorisi: Marx'tan Türkiye'ye....

Aydın GİRİTLİ

Klasiklerde Devrim, İktidar ve Program Sorunu

Hikmet SEÇKİNOĞLU

Solda Kimlik Aramaları: 61-71

Metin ÇULHAOĞLU

Toplumsal Kurtuluş Üzerine

Serdar AYDIN

P.K. 137 Bakanlıklar/ANKARA

RUHR HAVZASI AYAKTA

Almanya'da kapatılması planlanan fabrikaların varlığıyla hayat bulan kentlerin tüm sakinleri, hatta kamu görevlileriyle kilise ve hayır kurumları çelik işçilerini destekliyor.

şizlik oranının % 15 dolaylarında seyrettiği F. Almanya'nın Ruhr havzasında ma-

den ve çelik işçileri arasında özellikle 1986'dan bu yana ıssızlık tehdidine karşı yaygınlaşarak süren eylemler, Kasım ayı başında Krupp şirketlerine ait Duisburg-Rheinhausen'da bir kümə işletmenin önlümlüdeki aylarda kapatılacağının açıklanmasından sonra doruk noktasına ulaştı. Daha birkaç ay önce Oberhausen ve Hattingen'de diğer çelik tekellerine ait işletmelerin kapatılmasının ardından, bu karar bardağı taşıran damla oldu. 200 bin civarında çelik ve maden işçisinin iş bırakarak eyleme geçtiği 10 Aralık günü Duisburg'a tüm giriş-cıkış yollarını sabahın çok erken saatlerinde kesen işçiler diğer işkollarından işçilerin polis dahil tüm memurlarını da geniş desteğiyle muazzam bir örgülü direniş gerçekleştirdiler. Direniş, Ruhr havzasının büyük ölçüde bu fabrikaların varlığıyla hayat bulan, birbirlerine son derece yakın kentlerinde hemen tüm kent sakinleri, işyeri sahipleri, esnaf, kamu görevlileri, kilise ve hayır kurumları, kısaca herkes tarafından aktif biçimde destekleniyor. Çelik işçilerinin yürütyüslü mağazaların kapanması, okulların tatil edilmesi ve herkesin sokağa dökülmeye tam bir

genel greve dönüştür. Çelik işçilerinin işyerini koruma mücadelesi bu kentler için de ölüm-kalım savaşına dönüştürülmüş bulunuyor. Binlerce çelik ve maden işçisinin bir anda işsiz kalması bu kentlerin ölümü ile eş anlamlı çünkü Noel ve yeni yıl gecelerinde de gerçekleştirilen kitleSEL cılemelerin ardından şimdi Rheinhausen'da çelik işçileri çeşitli gösterilerin yanı sıra, 1000-1500 kişilik kafileler halinde otobüslerle dolmuş up, çevre illerdeki çelik işçilerini "ziyaret" ediyorlar. Bu ziyaretler sırasında ev sahipliği yapan fabrika işçileri tıretimi bırakıp, konuklarını karşılıyorlar. Bu arada kapalı devre bir TV yayını da başlatıldı. İşçilerin direnişi parlamento içinde ve dışında ilericiler, demokrat güçlerce yoğun biçimde desteklenirken, durum tüm ülke çapında siyasi tartışmalara konu oluyor. Bonn'daki muhafazakar koalisyon ağır suçlamalarla karşı karşıya.

F. Almanya'da çelik işkolunda son on yılda 130 binden fazla işçi işini kaybetti. 1991 yılına kadar ise yine bu işkolunda 42 bin, bu na bağlı olarak maden (kömür) işkolunda 30 bin işçi daha işsiz kalacak. Çelik işkolunda bugün oldukça karmaşık bir yapı arzeden durum ilk sinyallerini on yıl öncesinden vermeye başlamıştı. Çelik tekelleri için "super yıl" olan 1974'ten hemen sonra çelik pazarlarında daralma kendisini hissettirmeye başladı. Bir yandan Ortak Pazar ülkelerindeki çelik fazlası, diğer yandan daha önce çelik ithalatçı durumunda bulunan kimi "Üçüncü Dünya" ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya başladıkları gibi bir kümə çelik ürünlere de damping yaparak piyasaya sürmeleri bu daralmayı körükledi. Son yıllarda ekonomideki

durgunluk da yatırımları, dolayısıyla yatırımlarla yakından ilgili çelik talebinin önemli ölçüde etkiledi. Bu arada son yıllarda ABD'nin izlediği himaye politikasının, dolarnın düşmesinin ve 1992'de sınırların kaldırıldığı bir iç pazar doğrultusunda AT capında çelik kotalarının belirlenmesinin (ki bu kotaya uyumak için AT bünyesinde toplam 80 bin çelik işçi işini kaybedecek) de etkisini vurgulamak gereklidir. Çelik pazarlarındaki daralma rağmen kapasite artırımı süren F. Alman çelik patronları ise yeni teknolojilerle emek üretkenliğini diğer işkollarının ortalamasının üzerinde artırtıken, işçi sayısını da sürekli düşürdüler. Örneğin F. Almanya'da çelik üretiminin büyük ölçüde elinde tutan tekellerden Krupp Çelik İşletmeleri 1974-87 arasında 16.588 işçiyi işten çıkardı, aynı sürede Mannesman'da 23.393, Thyssen'de 13.821 işçi işini kaybediyordu. Bugünkü aşamada ise çelik tekelleri istediği ölçüde kár getirmeyen çelik ürünlerinin üretimine son vermeye buna da "rasyonelleştirme" adı işçileri kapı önüne koymakla gerçekleştirilmeye çalışıyorlar. Ne ki çelik işçilerinin tüm kamuoyuna mal olan direnişi böyle bir "oldu-bitti"ye göz yumulmayacağı açıkça gösteriyor.

Çelik tekelleri bizzat körükledikleri krizden kurtulmanın yollarını işçileri sokağa atmakta ararken, işçiler, iş güvenliğinin sağlanmasına, 35 saatlik çalışma haftasının derhal gerçekleştirilmesini ve bu yolla yeni işyeri sağlanması, demir-çelik sanayiinin kamuflaştırılmasını talep ediyorlar. ■

▼ Çelik işçileri. Birlerce işçi 'Ruhr havzasının irili ufaklı kasabalarında dayanışma içinde.'

▲ Grevcinin kızı. Bebeğiyle dayanışmak için yürek açıyor.

İSRAİL YALNIZ KALIYOR

*1967'deki İsrail işgalinin altında yatan Filistin sorununu ortadan kaldırma amacının
yirmi yıl sonra tam da aksi yönde sonuç verdiği görülmüyor.*

İsrail işgalinin altında yatan Filistin topraklarında direniş, Aralık başından bu yana İsrail birlüklerinin sergilediği tüm vahşete rağmen yoğunlaşarak sürüyor. Gerçekte direniş, surlundeki parlamento niteliği taşıyan Filistin Ulusal Konseyi'nin Nisan 1987'de Cezayir'de gerçekleşen ve diplomatik çevrelerce Filistin kurtuluş hareketindeki en kritik bölünme olarak nitelenen durumun aşılmasıyla sonuçlanan 18. oturumunu izleyen gelişmelerle bitti meseleyi.

Filistin Ulusal Konseyi'nin söz konusunda, özellikle İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgalinin ardından Filistin direniş hareketi içerisinde şiddetlenen iç siyasi ve örgütsel sorular ve çatışmaların noktalanmasında hayatı bir adım atılmış ve bundan sonraki dönemde hareketin doğrultusuna ışık tutacak iki nokta un altı çizilmiş: Birincisi, tutarlı bir anti-emperyalist platform temelinde Filistin hareketinin birliğinin sağlanması; ikincisi Ortadoğu'da kahçı ve adil bir barışın sağlanması, diğer bir deyişle Ortadoğu sorununun çözümü için tam yetkili bir uluslararası konferans toplantı fikrinin (ki Sovyetler'in öteden beri önerdiği formüldür) desteklenmesi idi. Nitekim Cezayir oturumunun siyasi sonuçları da bu yöndedir. Bir kere, "Reagan planı" olarak anılan ve Filistin ulusunun Batı Şeria ve Gazze'de bağımsız bir devlet kurmasına karşı çıkarak Ürdün ile Filistin'in birlikte bir konfederasyon kurması ve Filistinliler'in ancak böyle bir konfedere devlet çerçevesinde kendi kendini yönetmesini öngören plan doğrultusunda 1985 Şubat'tında Ürdün ile FKÖ Önderliği arasında imzalanmış bulunan Amman anlaşması feshedilmiştir. Cezayir oturumunun bir diğer önemli sonucu Filistin kurtuluş hareketi ile Suriye ve Lübnan ulusal yurtsever güçleri arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi, eski düzeyine getirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde bir zeminin oluşturulmasıdır. Ve nihayet, siyasi platformu hemen tüm Filistin örgütleri tarafından kabul edilen oturum, Filistin davasının kaderinin esas olarak belirleneceği yerde, yani işgal altındaki anayurt topraklarında faaliyet sürdürدن başlıca Filistin örgütlerinin ki bunlar arasında El Fetih, ilk kez Cezayir toplantısıyla FKÖ Yürütmeye Konseyi'nde temsil edilmeye başlanan Filistin KP, Filistin Kurtuluşu İçin Halk Cephesi ve Demokratik Cephe savılabılır- birlük-

te hareketini getirmiştir. Yine aynı şekilde işgal altındaki topraklardaki mücadele ile sürgündeki mücadelenin birlikteliği de tüm yakıcılığıyla belirmiştür.

Atılan bu adımların önemi, bir bakıma Cezayir oturumunun hemen sonrasında Filistin hareketinin karşılaştığı kimi düşmanca tutumlardan da anlaşılmaktadır. Her şeyden önce, oturumda alınan "B.M. Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin ve FKÖ de dahil olmak üzere ilgili tüm tarafların eşit katılımıyla B.M. çerçevesinde ve gözetiminde bir uluslararası konferansın toplanmasını destekleme" kararı ABD, İsrail ve ABD'nin bölgedeki müttetifi Arap yönetimlerinin hiç de hoşuna gitmemiştir. Bu hoşnutsuzluk, örneğin Fas ve Mısır'daki FKÖ bürolarının kapatılmasında, Lübnan Parlamentosu'nun Mayıs 1987'de aldığı bir kararla FKÖ ile 1969'da imzalamış olduğu ve Filistinliler'in Lübnan'daki askeri ve siyaseti düzenleyen Kahire anlaşmasını iptalinde yansımıştır. Bu iptal kararının Filistinli mültecilere yönelik yeni yeni kırımlı tehditleri getirdiği açıklıktır. Son olarak, Gazze'de İsrail birlüklerinin sergilediği ve B.M. Güvenlik Konseyi'nde ABD'yi yillardır ilk kez İsrail'i kınamak üzere "evet" oyu kullanmaya zorlayan insanlık dışı saldırılarda Filistin halkın kurtuluş mücadelesinde kaydedilen gelişmelere paralel olarak daha da yoğunlaşmıştır.

İsrail'in gerek Ürdün'ün batı kıyısında, gerekse Gazze şeridine yoğun biçimde ve çok yönülü baskı sergilediği bilinmektedir. (Örneğin siyonist örgütü Gosh Emunin'e göre Ürdün nehrinin batı yakasında bulunan Yahudilerin sayısı 60 bindir ve bunlar toprakların % 52'sine sahiptir, buna karşılık yerli Arap halkın sayısı 900 bini aşmıştır, ve bunlar toprakların yalnızca % 42'sine sahip bulunmaktadır). İşgal altındaki topraklar İsrail sermayesi için onde gelen bir yağıma alam olmuştur. Bu bölgelerdeki ekonomik faaliyete, dış ve iç ticarete getirilen kısıtlama ve yasaklar Filistin ekonomisinin İsrail ekonomisinin uzantısı haline gelmesi için her gayret gösterilmektedir. Son yıllarda Ürdün'ün batı bölgesi ve Gazze'nin İsrail'in ihracat yapısı içerisinde önem bakımından ABD'den sonra ikinci sıraya almış olması da bu gayretlere işaret etmektedir. Bu arada İsrail'in iki bölge arasında farklılıklar yaratıp, sürdürerek Filistin halkın birliğini bu yoldan da engellemeye çabası gözleniyor. (BM verilerine göre kişi başına GSMH (1982) İsrail'de 6086 dolarken, Batı Ürdün'de 1032 dolar, Gazze'de ise sadece 610 dolardır) Ne ki, İsrail'in ekonomik olarak da yönelikti bu saldırının ve özellikle de topraklara el koyma politikasının bir sonucu, işgal altındaki bölgelerde proletaryanın sayıca artması olmuştur ki, bu du-

▲ Acı Filistin kadınları.
İsrail'in vahşi saldırıları ne kadar devam edecek?

rum bir bakıma işçi sınıfının ulusal kurtuluş hareketindeki rolünün güçlenmesini de getirmiştir.

Haziran 1967'deki İsrail işgalinin altında yatan "Filistin sorununu ortadan kaldırma" girişiminin yirmi yıl sonra bugün tam da aksi yönde sonuç verdiği açıklıktır. İşgal altındaki topraklarda İsrail'in gerek askeri saldırılarla, gerekse ekonomik baskılarla uygulamaya çalıştığı baskı, sindirme, göçe zorlama politikası, Filistinliler arasında direnişin daha da yaygın biçimde örgütlenmesine yol açmış bulunuyor. Kimi Arap yönetimlerinin Filistin kurtuluş hareketini "kontrol altında tutma" girişimleriyle gelen olumsuzluklardan da çarıkları derslerle Filistinliler öncelikle kendi güçlerine dayanmanın ve herşeyden önce işgal altındaki anayurt topraklarında her zamankinden daha geniş ve etkili bir örgütü mücadele gerçekleştirmenin gerektiğini vurgulamaktadır. Gazze'de yaşanan olaylarla bir kere daha belirsizleşen, dahası İsrail'de yaşanan Arapların da ilk kez bu denli yoğun biçimde dayanışma göstermesi dikkat çekmektedir. Önümüzdeki günlerde Ortadoğu sorununun ABD ve İsrail'in tekeline sahip çözümlerden kurtulup, uluslararası platformda gerçek çözümüne doğru daha da somut adımların gündeme gelmesi söz konusudur. ■

Türkiye ekonomisinde 1987 ve 1988

GELİŞMELER VE BEKLEYİŞLER

Kısa dönemde Türk ekonomisinin göstereceği performans ve Özal'ın siyasal geleceği, bulunabilecek yeni dış borçlara bağlanmış bulunuyor.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının üçüncü dilimi olan 1987 yılında, geçici verilere göre, ekonominin büyümeye hızı % 6.8 olarak bir önceki yıla kıyasla yavaşlamış, fiyat artışları hızlanmış, bütçe açığı büyümüş, emisyon hacmi genişlemiş, dışsatım artısına karşı dış ticaret açığı önceki yıllar düzeyini sürdürmüştür. Gelir dağılımının bozukluğu, dış borçlama gibi Türkiye'nin uzun süreli sorunları, 1987 yılında daha da ağırlaşmıştır.

1987 yılında ekonomindeki gelişmenin belirgin yönleri vurgulandıktan sonra, bu gelişmeler biraz daha ayrıntılı olarak şöyle özetlenebilir:

Ulusal gelir ve ekonominin büyümeye hızı

DIE'nin 1987 yılına ilişkin geçici ikinci tahminine göre, Türkiye'nin 1987 yılında GSMH'si cari fiyatlarla 55 trilyon 757.2 milyar TL'ye, sabit fiyatlarla da (1968 üretici fiyatları ile) 297,8 milyar TL'ye yükselmiştir.

1987 yılında ekonominin büyümeye hızı, geçici verilere göre % 6.8 olarak tahmin edilmiştir. Büyümeye hızı, 1986 yılında ulaşılan % 8.0'luk büyümeye hızının gerisinde kalmıştır. Türkiye'de GSMH tahminlerini ve buna dayalı büyümeye hızı hesaplarımla karşılaştırmak gereklidir. Ulusal gelir hesapları kaba tahminlere dayandığı gibi, harcamalar ve gelirin üretim faktörleri arasında dağılımı açısından irdelememektedir. Ayrıca enflasyonun çok hızlı olduğu dönemde, cari fiyatlarında gelişmeleri sabit fiyatlara indirgerken kullanılan fiyat deflatörünün düşük tutulması büyümeye hızlarını abartabilmektedir. Nitekim DIE'nin, Araña/1987 ayında yaptığı 2. geçici GSMH tahmininde zimni fiyat deflatörü 133.2'dir. Zimni fiyat deflatörü, DIE'nin toptan eşya fiyatları endeksi de 1987 için hesaplanan ortalama fiyat artışından daha düşüktür.

Büyüme hızı konusunda bu çekinceyi koy-

duktan sonra ara sektörler itibarıyle büyümeye hızındaki gelişmeler söyle özetlenebilir: Tarım sektöründe büyümeye hızı 1986 yılında % 7.3 iken, 1987'de % 2.6'ya gerilemiştir. Son yıllarda ormançılık alt sektöründe yaratılan katma değerde sürekli azalış dikkati çekmektedir. Sanayi sektöründe büyümeye hızı 1986 yılında % 11.1 iken, 1987 yılı için büyümeye hızı % 8.8 olarak tahmin edilmiştir. Sanayinin tüm alt sektörlerinde büyümeye hızı, bir önceki yıla göre yavaşlamıştır. Büyümeye hızı, madencilik ve taşocakçılığında % 14.4'ten % 2.5'e, imalat sanayiinde % 10.5'ten % 9.1'e, elektrik gaz ve su alt sektöründe de % 14.9'dan % 10.9'a düşmüştür. İnşaat sektöründe de büyümeye hızı 1987 yılında yavaşlamış, bu sektörde büyümeye hızı 1986 yılında % 8.2'ye de- gen yükselmiş iken, 1987 yılında % 6.3'e düşmüştür. Hizmetler sektöründe de büyümeye hızı 1986 yılına göre yavaşlamıştır. Bu ana sektörde yalnız ulaşırma ve haberleşme alt sektöründe büyümeye hızı % 6.8'den % 7.3'e yükselmiştir. GSMH içinde yaklaşık % 17 paha sahip olan toptan ve perakende ticarete ise büyümeye hızı % 9.8'den % 8.7'ye gerilemiştir.

laşmaktadır. Türkiye'de yatırımlar içinde imalat sanayiinin payı giderek azalmaktadır. Program hedefine göre 1987 yılında imalat sanayiinin, toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı % 17.7'ye kadar gerileyecektir. İmalat sanayiinin 1980'li yılların başlarına kadar yatırımlar içindeki payı, % 30'un üzerinde bulunmaktaydı. İmalat sanayii yatırımlarında gerileyiş kamu kesiminde çok daha belirgindir. Kamu kesiminde imalat sanayii yatırımlarının payı % 10 düzeyinin dahi altına düşmüştür. Türkiye, son yıllarda kaynaklarını daha çok, ulaşırma ve haberleşme başta olmak üzere hizmetler sektörü yatırımlarına ayırmaktadır. 1987 yılının ilk on ayında da yatırım teşviklerinin % 42'sinin hizmetler sektörü projelerine verilmesi, "Türkiye sanayileşmekten vazgeç mi" sorusunu ciddi olarak gündeme getirmektedir. Dışa açılmak isteyen, dışsatımını artırmak isteyen Türkiye'nin imalat sanayii yatırımlarına giderek daha az kaynak ayırması tam bir çelişki olmaktadır.

Bütçe uygulaması

1987 konsolide bütçesi, başlangıç ödeneklerine göre 11 trilyon TL'lik bir büyüklükte iken, son tahminlere göre 12.4 trilyon olarak gerçekleşmektedir.

Son yıllarda bütçeler, bir transfer harcamaları bütçesi haline dönüştürülmüştür. Artan kamu borçları ve bunun getirdiği faiz yükü, vergi iadeleri, teşvikler, bütçeleri tam bir transfer harcamaları bütçesi haline getirmiştir. Gerçekleşme tahminlerine göre, 1987 konsolide bütçesi içerisinde cari harcamaların payı % 33.9, yatırım harcamalarının payı % 14.6 olurken transfer harcamalarının payı % 51.5'e yükselmiştir. Transferler daha çok güclü, gelir düzeyi yüksek kesimlere yapıldıgından, gelir dağılımını da giderek daha fazla bozmaktadır.

Bütçe açığı, 1987 yılının ilk 11 ayında bir önceki yılın es devrinde göre % 110 oranında artarak 920 milyar TL'ye yükselmiştir.

Yatırımlar

1987 yılında yatırımıara iliskin kesin, güvenilir bilgiler bulunmamaktadır. 1987 programında, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının % 22.0'den % 22.4'e yükselmesi öngorulmuş idi. Ancak bazı göstergeler, 1987 yılında bir önceki yıla göre yavaşladığını ortaya koymaktadır. Konsolide bütçe içinde yatırımcıların payının % 14.6'ya kadar düşmesi, kalkınma ve yatırım bankalarının açmış olduğu kredilerdeki artış hızının % 60.0'dan % 30.0'a gerileyişi, önemli projelerde gerçekleşme oranlarının çok düşük düzeyde kalışı, dışahm içinde sermaye malaları payının % 30'dan % 26'ya düşüşü, bu göstergelerin başlıklarını oluşturmaktadır.

Yatırım yetersizliğinin yanı sıra yatırımların dağılımı da son yıllarda giderek çarpık-

1986 yılı bütçesi yaklaşık 1 trilyon TL açıkla kapandığı ve kamu harcamalarının daha çok yılın son aylarında yoğunlaştiği dikkate alındığında 1987 yılı bütçesinin 1,5 trilyon TL üzerinde bir açıkla kapanması olasıdır. Vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının azalmasının yanı sıra, vergi gelirleri reel olarak da 1981 yılı düzeyinin altında bulunmaktadır. 1987 yılında vergi gelirlerinin cari fiyatlarla 9 trilyonluk bir bütçelikte ulaşması beklenmektedir. Sabit fiyatlarla vergi gelirleri, 1981 düzeyinin ancak % 95'i dolayındadır. Özellikle yüksek gelirli ve etkili gruplar lehine yapılan vergi indirimleri, tanıtan vergi teşvikleri, vergi gelirlerini ciddi biçimde erozyona uğratmış, bütçe açıklarının büyümesinde başlıca etken olmuştur.

Para kredi alanında gelişmeler

1987 yılı banknot hacminin en hızlı artışı yillardan biri olmuştur. 1986 yılı sonunda 2.021,1 milyar TL olan banknot miktarı, Ekim 1987'de 3,1 trilyon TL'ye kadar çıktıktan sonra alınan önlemlerle 25 Aralık 1987 tarihinde 2.955,3 milyar TL'ye çekilebilmiştir. Buna göre 25 Aralık 1987 tarihine kadar geçen yıl banknot miktarında artı 934,2 milyar TL, olmuş, diğer bir deyişle % 46,2 oranında artmıştır. Yılsonu itibarıyle 1987 yılında emisyon genişlemesinin 1 trilyon TL dolayında olduğu tahmin edilebilir.

Yaz hazırlanıldığı sıradı elde mevcut 11 Aralık 1987 tarihi itibarıyle rakamlar, 1987 yılında para arzındaki gelişmenin, bir önceki yıla göre daha yavaş olduğunu ortaya koymaktadır. 1987 yılında TL mevduat artışında para arzındaki genişlemenin daha sınırlı ölçüler içinde kalmamasına yol açmıştır. 1987 yılının ilk 11 ayında, dolayındaki para ile birlikte vadesiz ticari ve vadesiz tasarruf mevduatını içeren dar tamlı para arzı % 42,9 oranında artmıştır. Bir önceki yılın eş döneminde ise bu kapsamındaki para arzındaki artış % 43,6 oranında idi.

Vadeli tasarruf mevduatı ile mevduat serifikasını içeren geniş tanımlı para arzı, 1986 yılının ilk on bir ayında % 32,7 oranında artış göstermiş iken, 1987 yılının eş döneminde bu artış oranı % 31,2 olmuştur. 1987 yılında fiyat artışlarının, 1986 yılından çok daha hızlı olduğu dikkate alındığında, para arzı arzındaki yavaşlama bir önceki yıla göre daha da belirginleşmektedir.

1987 yılının para ve kredi alanında diğer özellikleri, mevduat ve kredi artış hızlarının yavaşlaması, Türk lirasının dışlanarak yabancı paraların liranın yerini almaya başlaması sürecinin, diğer bir deyişle ekonomide döviz ikamesinin giderek hızlanmasıdır.

1987 yılının ilk 11 ayında, geçici verilere gö-

re toplam konsolide mevduat (bankalar mevduatı hariç) % 31,2 oranında artarak 13.627,4 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yılın eş döneminde ise konsolide mevduat artış hızı % 35,1 idi. 1987 yılında en dramatik yavaşlama vadeli tasarruf mevduatında gözlenmiştir. Vadeli tasarruf mevduatı artış hızı 1986 yılının ilk 11 ayında % 27,4 iken, 1987 yılının söz konusu döneminde % 15,9'a düşen gerilemiştir.

Son iki yılda vadeli mevduat artış hızında gözlenen belirgin yavaşlama birikimlerin alternatif yatırımlarına, özellikle döviz tevdiat hesaplarına kaymaktadır ortaya koymaktadır. Hızlı enflasyon, TL'nin sürekli değer yitirişi, ekonomide döviz ikamesi etkisi doğurmaktır, TL'nin yerini DM, Dolar gibi yabancı paralar almaktadır. Bunun etkisi bankacılık sisteminde görülmektedir, TL mevduat artışı yavaşlarken, döviz tevdiat hesaplarının banka kaynakları içindeki payı giderek artmaktadır. 1987 Ağustosunda 3,9 trilyon TL'yi bulan döviz tevdiat hesaplarının 1987 yılı sonunda 4,5 trilyon TL'lik (yaklaşık 4,5 milyar dolar) bir boyuta ulaştığı hatta aştığı tahmin edilebilir.

1987 yılında banka kredileri, TL mevduat artışından daha hızlı genişlemiştir. Yılın ilk 11 ayında banka kredileri % 52,1 oranında artarak 13.218,2 milyar TL'lik bir boyuta yükselmiştir. 1986 yılının ilk 11 ayında banka kredilerindeki artış hızının % 70,0 olduğunu dikkate alındığında, 1987 yılında kredi genişlemesinin bir önceki yıla göre daha yavaş olduğu görülmektedir.

Son yıllarda banka kredilerinin TL mevduatından daha hızlı arttığı gözlenmektedir. Bu gelişme, banka kaynakları içinde TL mevduat hesaplarının payının azaldığını, buna karşı döviz tevdiat hesapları ile dış kredilerin payının giderek artmakta olduğunu ortaya koymaktadır.

Fiyat artışları

1987 enflasyon hedefinin % 20 olmasına karşılık, geçen yıl enflasyonun denetimden çıktıği bir yıl olmuştur. Çeşitli fiyat endekslерine göre, 1987'de % 48,9 ile % 59,2 arasında değişen yıllık fiyat artışları olmuştur. DİE'ye göre geçen yıl toptan eşya fiyatları % 48,9, Türkiye genelinde tüketici fiyatları % 55,1 oranında artmıştır. Hazinen toptan eşya fiyat endeksinde göre ise, 1987 yılında toptan eşya fiyatlarında artış % 59,2 düzeyindedir. Hazinenin genelme endeksinde göre, fiyatlar daki artış daha da dramatiktir. Ankara genelme endeksi bir yılda % 61,4, İstanbul genelme endeksi ise % 67,3 oranında artış göstermiştir. Bu denli yüksek fiyat artışları, bir

yandan gelir dağılımını daha da bozarken, diğer yandan TL'den kaçış hızlandırmış, döviz ikame etkisini artırmıştır.

Dış ekonomik ilişkiler

1987 yılında görel olaraq başarılı gösterilebilecek tek alan, dış ekonomik ilişkiler olmuştur. 1987 yılının Ocak - Kasım döneminde dışsatım, bir önceki yıla göre % 36,3 oranında artmış, 8.985,9 milyon dolara yükselmiştir. Aynı dönemde dışalm ise % 23,6 oranında artarak 12.387,2 milyon dolara olmuştur. Dışsanının, dışsalmdan daha hızlı artmasına karşın, dış ticaret açığı hermen hemen değişmemiştir. 1987 yılında dış ticaret açığının 3,8 milyar dolar dolayında olması beklenedir. Diğer bir deyişle 1987 yılında dış ticaret açığının, 1986 düzeyi 3,6 milyar doların daha üstünde gerçekleşmesi olasıdır. 1987 yılında dış ticaret hacmine hızlı gözüken gelişme, büyük ölçüde doların değer yitirisinden kaynaklanmaktadır. Gerek dışalm gerekliliklerinden artılar abartılmaktadır. Hayacli veya fiktif dışsatım ve dışalm rakamları da eklendiğinde, dış ticaret hacmi olduğundan çok daha kabarık gözükmemektedir.

Son yıllarda dış ticaretimizde OECD ülkelerinin payının giderek yükseldiği gözlenmektedir. 1986 yılının ilk 11 ayında OECD ülkelerinin dış satımımızdaki payı % 56,5 iken bu pay 1987 yılının eş döneminde % 64,3'e yükselmiştir. Söz konusu dönemde AET ülkerinin de dış satımımız içindeki payı % 44,0'ten % 48,4'e çıkmıştır. Buna karşı İslam Ülkeleri'nin dışsatımıza içindeki payı giderek azalmaktadır. 1986 yılının Ocak-Kasım döneminde % 36,3 olan bu pay 1987 yılında % 29,5'e kadar gerilemiştir.

1987 yılında dış ülkelerde hizmet satışlarından, diğer bir deyişle görünmeyen gelirlerde bir artış gözlenmektedir. 1986 yılının ilk 9 ayında 2,4 milyar dolar olan görünmeyen gelirler, 1987 yılının eş döneminde 2,9 milyar dolar'a yükselmiştir. Bu kapsamda 9 aylık brüt turizm gelirleri de 747 milyon dolardan 992 milyon dolara yükselmiştir. İşçi dövizleri de, yılın ilk 9 ayında % 26,7 artış göstererek 1,5 milyar dolarlık bir boyuta ulaşmıştır. Görünmeyen gelirlerde ve işçi dövizlerinde olumlu gelişme sonucu Ocak - Eylül ayında cari işlemler açığı resmen 71 milyon dolara kadar inmiştir. Ancak Net Hata ve Noksan kaleminin eksi 600 milyon dolar olması 1987 yılında cari işlemler açığının, Net Hata ve Noksan kalemi içinde saklandığını göstermektedir.

1988 yılında bekleyişler

Izlenen ekonomik politika, politikayı yürütürenlerin kapasitesi belli olduğu göre 1988 ►►

yılında da geçmiş yillardan çok farklı sonuçlar beklememek gerekir. Bu politikanın ayıncı özellikleri, enflasyon, aşırı iç ve dış borçlanma, sürekli devalüasyon ve gelir dağılımının güçlü ve etkili gruplar lehine değiştirilmesidir. Türk ekonomisi giderek dış borca batık hale geldiğinden bulunabilecek yeni dış borçlar da kısa dönemde ekonominin başarısının (performansını) belirleyecek başlıca değişken gelmiştir. Türk ekonomisinin 1988 yılında geçmiş yıllar düzeyinde bir performans gösterebilmesi için, kısa süreli borçların tümü ile yenilenmesi dışında, yeniden en azından 4 milyar dolar borç bulması gerekmektedir. Bulunacak yeni borçlar, bir övünç konusu yapılan, "kuyruklar kalktı, vitrinler ithal malları ile doldu, Türkiye dışa açıldı" edebiyatının devamı için zorunlu. Kısa dönemde Türk ekonominin göstereceği başarım ve sayın Özal'ın siyaset geleceğe, bulunabilecek yeni dış borçlara bağlı olmuş bulunmaktadır.

Türkiye'nin 1988 yılında kısa süreli borçları yeniledikten sonra 4 milyar dolar borç bulabileceğini varsayımlına göre, 1988 yılına ilişkin bekleyişler söyle somutlaştırılabilir.

1988 yılında ekonominin büyütme hızının % 5 - % 5,5 dolayına düşmesi olasıdır. Hükümet de yüksek bir büyütme hızı beklemekte, hedeflememektedir.

1987 yılında erken seçim nedeniyle azdırılan enflasyonun, 1988 yılında bir ölçüde kontrol altına alınması, 1987'de çeşitli endekslerde göre % 50 - % 60 arasında değişen enflasyon hızının % 40'a çekilmesi beklenen bir.

Enflasyonu denginlemeye yönelik bir politika izlenmesi halinde, emisyon artışının daha sınırlı ölçüler içinde kalması, 1988 yılı sonunda 4,1 trilyon TL düzeyine yükselmesi tahmin edilebilir.

1988 yılında yıl bazındaki bütçenin 17 trilyon TL olacağını tahmin edilmektedir. Bütçe, 1988 yılında da transfer harcaması bütçesi özelliğini daha belirgin bir şekilde koruyacaktır. 1988 yıl bütçe harcamalarının % 50'den fazlasını transfer harcamaları oluşturacaktır.

Dış ekonomik ilişkilerde gelecek yıl, dış satımın 11,5 milyar dolar olması, dış alımın da 15 milyar doların az üstünde gerçekleşmesi beklenenler arasındadır. Dolardaki değer ytirişi süresce, dış ticaret açığını 3,5 milyar dolar düzeyinin altına düşmemek koşuluyla, dış satım ve dış alım rakamlarının kabarması olasıdır.

Turizm gelirleri ile işçi dövizlerindeki değişimnin sürmesi halinde 1988 yılında cari işlemler açığı 1,5 milyar dolar düzeyinde kalabilir.

Dış kredi akımı sürdürdüğü takdirde, yakın bir gelecekte izlenen ekonomik politikada ve alınacak sonuçlarda büyük değişiklikler beklenmemek gerekir.

Gelecek sayımızda Prof. Dr. Asaf Savaş Akat'ın Türkiye ekonomisi hakkındaki yazısını yayımlayacağız.

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Paramız "konvertibl" olabilir mi?

► Sayın Özal sık sık paramızın önumüzdeki dönem içinde konvertible halde getirileceğinden söz etmektedir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bu konuya ilgili olarak önce bir ülkede dış dengenin nasıl sağlandığını kısaca görmemiz gerekmektedir. Dış denge, ülkenin yabancılar yapmakta olduğu tüm ödemelerle yabancıların o ülkeye yapmakta oldukları tüm ödemelerin birbirine eşit olması demektir. Esas olan uzun dönemde tüm ülkelerin denge haliinde olmalıdır. Dışalının ve diğer dış ödemelerin tamamıyla serbest olduğu ülkelerde -ki Türkiye halen bu durumda sayılabilir- dış denge iki değişene bağlı olarak sağlanır. Bunlar milli gelir düzeyi ve döviz kuru (paramızın yabancı paralar cinsinden fiyatıdır). Örneğin ülkenin dış dengesi açık vermeye başlasa, ya milli geliri ya parasının değeri ya da her ikisi birden gerektiği kadar düşerek açığın kapanmasını ve dış dengenin tekrar kurulmasını sağlarlar. Bu denge mekanizmasının işleyişinde eğer milli gelirimiz çok düşmesini (çok faktürleşmek) istemiyorsak paramızın değerinin çok düşmesine, yok eğer paramızın değerinin çok düşmesini istemiyorsak milli gelirimizin çok düşmesine (çok faktürleşmeye) razi olmamız gereklidir.

Demek oluyor ki, yeterince faktürleşmeye ya da paramızın değerini büyük ölçüde düşürmeye -ki bu da mallarımızı çok ucuz satarak faktürleşmek demektir- razi olursak dış dengemizi her zaman sağlayabiliyoruz. Dış denge sorunu bunlara razi olmadığımız için karşımıza çıkmaktadır.

Konvertibilite gelince: Konvertibilite milli paranın belli bir kurdan ve hiçbir sınırlamaya tabi olmadan serbestçe yabancı paralara çevrilebilmesi demektir. Bu tanımda iki temel koşul vardır. Birinci kurun belli, diğer çevrilemenin sınırsız serbest olmasıdır. Bu iki koşul gözardı edilirse konvertibilitenin hiçbir özel anlamı kalmaz. Gerçekten bildiğim gibi, her ülke zaten parاسının, bazı sınırlı amaçlar için, (bir miktar dışalım ve diğer bazı dış ödemeler için) belli bir kurdan yabancı paralara çevrilmesini sağlamak zorundadır. Bu olmazsa bütün dış ilişkiler durur. Böyle olunca, 'sınırsız serbestlik' koşulunu bir tarafa bırakıksak en ağır döviz kontrolü uygulayan ülkelerin paralarını bile konvertible saymak zorunda kalırız. Ya da örneğin Tahtakale'de her gün daha yüksek bir fiyat (daha düşük kur) ödehyerek elimizdeki Türk liralarını istediğimiz yabancı paraya çevirebiliyoruz. Ama yanık fiyatının ne olacağının bilinmeyen bir çevirilebilirliğin fazla bir anlamı olmayacağı açıklıktır. Çünkü bu anlamda olarak her para konvertibildir.

Demek oluyor ki, konvertibilite için serbestliğin

yanı sıra kur istikrannın bulunması da gereklidir. Kur istikrannı da birbirleriyle ilişkili iki koşulun gerçekleştirmesine bağlıdır. Bunlar enflasyon ve ödemeler dengesi açıktır (dış açıktır). Enflasyon öneleyip (daha doğrusu diğer ülkelerdeki düzeyine indirir) dış açık da kapatılmışsa milli paranın yabancı paralar karşısında sürekli değer kaybetmesi önlenemez ve dolayısıyla konvertibilite de sağlanamaz.

Konvertibilite önce gelirler için, sonra bu başınlarda, gelirlerle birlikte sermaye ve servetler içinde tanır. Yalnız gelirlerle konvertibilite tanındığı zaman örneğin ben gelir (ücret/maaş, kâr, faiz ve kira) olarak kazandığım paraları yabancı paralara çevirebildiğim halde, evimi, mobilyalarımı ya da işyerimi satarak eide ettigim paralar (servet ve sermayemi) çeviremem. Birçok ülke bu tür kısıtlı bir konvertibilite ile yetinmek ister. Bunun nedeni ülkeden dışarıya sermaye kaçışı için yalnız bir kayıp olmakla kalmaz, aynı zamanda -döviz istemi ayni artacağında- konvertibilitenin sürdürülmesini de tehlikeye sokar.

Bu açıklamalardan anlaşılabileceği üzere Türk lirasının yakın bir gelecekte konvertibil yapılması olasılığı yoktur. Kaldı ki, böyle bir olasılık olsa bile, gelişmiş ülkelerde eşit duruma gelmeden, bunun gerçekleşmesi, yani paramiza konvertibilite tanımış ülkemiz için iyi bir şey olmaz, tersine zararlı olur.

Bunun nedeni kısaca şudur: Paramiza konvertibilite tanınması kapitalist Batı'nın gelişmiş ülkelerle tam bir bütünlüğe gitmek demektir. Çünkü yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabileceği üzere böyle bir bütünlüğe olmadan konvertibilite ve konvertibile olmadan da böyle bir bütünlüğe olamaz. Oysa hem tarihteki hem de halen gözümüzün önündeki örneklerden biliyoruz ki, gelişmiş ülkelerde farklı olan ülkeler birleşikleri zaman az gelişmiş olanlar yeni birlik içinde ikinci sınıf ülke konumunda kalmaktır, birlik bu konumu adeta perçinlemektedir. Çünkü bu bütünlüğe içine girmış olan az gelişmiş olan ülkelerin artık durumlarını düzeltmek için özel kalkınma planları uygulamaları söz konusu değildir. Tipki diyeлим Çankırı ya da Hakkari ilimizin Türkiye'nin bütünlüğü içinde kendini başına özel bir kalkınma planı uygulamasının söz konusu olmaması gibi.

Aramızdaki gelişmişlik farkını kapatmadan AT'ye tam üye olmamızın sakıncalı olmasının temel nedeni de budur.

Sadun Aren

21. YILINDA DİSK GERÇEĞİ

İlerici sendikalar arası kalıcı güçbirliğinin kurulması, buna hizmet edecek sol siyasi akımların sendikal platformdaki işbirliği, sendikal hareketteki dağınıklığı aşmada manivela olabilir.

D

ISK'in kuruluş günü olan 12 Şubat 1967'yi Türkiye sendikal hareketinde derin izler bırakan, işçi sınıfının yüzyıllık mücadele birimini yeni bir aşamaya sıçratın köklü bir ayrışmanın başlangıç tarihi olarak nitelendem sanırıam abartma olmaz.

Sosyalist işçi hareketinin bütünlüğü esprisi içinde, her sendikal hareketin başında olduğu doğal gelişkileriyle ele alırsa DİSK gerçegin tam bir fotoğrafı çekmek mümkün olabilir. Ne ki bu yazının DİSK tarihini yazmak gibi bir iddiyat yok. Ayrıca DİSK'in olumlu niteliklerini yeniden olumlamak, "Yaşasın DİSK" diyerek soyut övgüler dizmek istemiyoruz. Amacımız, DİSK ilkelerine ve geleceğine bağlılığın, onları işçilerle birlikte zor şartlarda hayatı geçirip yeniden üretmenin, DİSK'i gerçekten yaşatmanın nasıl olabileceğini araştırmaktır.

Bugün boşluğa yumruk sallamak, yani işçilere rağmen sendikacılık yapmak gibi garip bir duruma düşmek istemiyorsak, yineleceğimiz hedefleri ve üzerinde yürüduğumuz topragın özgün yapısını açık seçik bilmeliyiz. Bunu yaparken de öncelikle platonik "prolet er askı"ndan kendimizi kurtarmalıyız. Bütün duyarlımız somut gerçekliği olabildiğince algılama ve tanıma yönünde zorlamalıyız.

Türkiye sendikal hareketinin sorunları nelerdir sorusuna kesitmeden verilebilecek ilk yanıt, sermayenin ve iktidarın hiç eksilmeyen baskı ve sömürüsü olacaktır. Ne var ki, bu doğru bir yanıt değildir. Çünkü baskı ve sömürünün ortadan kaldırılması sınıfın aslı sorunudur, çözümü de sendikal etkinliğin çok ötesindedir. Öyleye yanıt daha dar bir kapsamda, sendikal hareket boyutunda aramalıyız.

İlk sendikal eylemler ve örgütlenmeler saf bir işçi damgasını taşıyordu. İşverenler salt sömürü ve baskı ile sendikal işçi hareketinin hakkından gelemeyeceklerini anlamakta gecikmediler. "Böl ve Yönet" taktigine uygun olarak hemen sarı sendikacılığı icad ettiler. Sarı sendikacılık, burjuvazının işçi sınıfı içindeki dolayız kolu olarak her zaman büyük bir tehlile olageldi. Buna ülkemizde en iyi örnek Türk-İş yönetimi, bire bir ilişki bazında da Şevket Yılmaz ile Halit Narin arasındaki ilişkidir. 1952'den beri tam 36 yıldır Türk-İş yönetiminde sürekliliğini koruyan bu taşla-

mış yapı, işçi sınıfının sendikal hareketinin önündeki en büyük engel olarak varlığını sürdürüyor. DİSK'in en güçlü olduğu dönemlerde dahi bu acı gerçek değiştirilemedi.

12 Eylül yönetimi kendisiyle derhal uyuma giren sarı sendikacılara, işverenlere paralel olarak "altın bir devir" yaşattı. DİSK Genel Başkanı idam istemiyle zindanda, Türk-İş Genel Sekreteri bakanlık koltugunda! Dikensiz gül bahçesi dediğin başka türlü nasıl olur ki? 12 Eylül yönetimi, sarı sendikacılara duyduğu vefa borcunu yeni Sendikalar Yasası ile ödeyerek daha nice yıllar "gül bahçesi"nde yaşamalarının tedbirlerini de bir bir almıştır.

Bağımsız sendikalar dahil tüm ilerici sendikalar, ileri işçiler ve milyonlar ne çekiyorlarsa biraz da bu sultanattan çekiyorlar. Şevket Yılmaz ve ekibinin son zamanlardaki "dansözlere taş çıkartan" oyunları görmeye değer. Hele gözlerindeki korku...

Sözü uzatmayacağız. Şevket Yılmaz ve ekibi, daha önemlisi onların arkasındaki sarı sendikacılığın tasfiyesi, günümüzün ve yakın geleceğin en acil görevi olarak önümüzde duruyor. 7 yılın biriktirdiği ofke ve tecrübe bu hedefe ulaşmayı hayal olmaktan çıktı. Silahın geri tepmeye başladığını, ilk kez kalenin içten fethetme olağının doğduğunu görmemek için ya kör ya da iflah olmaz bir sorumsuz olmak gerekiyor.

Burada "kahrolsun" kolaycılığına düşmekten sakınmalıyız. Bunun panzehiri de, işçi sınıfının gerçek gücünün somutlandığı üretim birimlerinde ve sendika tabanlarında "Grevci direnişi işçi" tipini yeniden yaşama sokabilmektedir. Sendikal mücadelede grev ve çeşitli direniş eylemlerinden daha etkili ve sonuç alıcı yöntemler henüz keşfedilmedi. Kazanımları belirleyen, her zaman grev ve direniş pratikleri oldu. İşçi sınıfının basit ve dinamizmini bağlayan sarı sendikacılığın kör düğümü ancak İskender yöntemiyle çözülebilecektir. En geri işçinin gözünde bile sarı sendikacılığın iflasını belgeleyen aynı pratikler olacaktır.

Grev ve direniş pratiklerinin elde edeceğinin sonuçlarından biri de, sınıfa önderlik edebilecek gerçek işçi temsilcilerini ortaya çıkarmasınadır. Atama temsilcilik, tayinle delege vb. anti-demokratik usuller sürdürdüğü müddetçe pratiğin yetiştiirdiği işçi önderleri sendika yönetimlerine gelemeyeceklerdir. Sendika lehine başarıyla sonuçlanan grevlerden sonra sarı sendika-patron işbirliği işçi önderlerinin atılması durumun vahemetini daha da artırmaktadır. Bu nedenle Temsilcilerin Özgür Seçimli temeline dayalı sendikal demokrasi talebi kararlılıkla savunulmalıdır.

Öte yandan mevcut sendikalar yasası işçilerin değil politika, sendikal eğitimlerini dahi yasaklıyor. İşçileri kendi öz sınıf değerlerinden politik sınıf kültürlerinden uzak tut-

maya özel bir çaba sarf ediyor. Gazete, kitap okumak işçilerin yaşamından bütünüyle silinmek isteniyor. Bu nedenle en küçük olağın değerlendiren, içinde bulunduğu siyasi ortam ve temel sendikal haklarımız üzerine geniş ve sistematik bir aydınlatma, bilinçlendirme faaliyetine girişimlidir.

İlerici sendikal hareketin içinde bulunduğu dağınıklık, sol sendikal muhalefeti zayıf düşürüyor. Bunu gidermenin yeni ve yaratıcı yollarını mutlaka bulmamızı. İlerici sendikalar arası kalıcı güçbirliğinin kurulması, yine buna hizmet edecek sol siyasi akımların sendikal platformdaki işbirliği, mevcut dağınıklık ve tikanıklığı aşmada manivela olabilir.

Bu temel hedefleri hayatı geçirdiğimiz ve zenginleştirdiğimiz oranda DİSK gerçegini işçi bazında somutlayabilir ve daha ileri boyutlarda yeniden üretebiliriz. ■

▼ DİSK yöneticileri ve bir DİSK mitingi. Türkiye sendikal hareketinde derin izler bıraktılar.

GENEL GREV VE TÜRK-İŞ

Genel grevin sıri, birçok insanın gözünü kamaştırmaktadır. Ancak genel bir kural vardır: Hazırlıksız girişilen mücadele kaybedildiğinde kitlelerde yığınlık yaygınlaşır ve kadrolar kıyma uğrar.

şçi sınıfı tarihinde genel grevin sıhır-lı bir şekilciliği vardır. İşçiler üretici olarak güçleri- ni en etkili biçimde genel grevde gösterirler. Başarılı bir genel grev, işçileri birleştiren en genel ve ortak hedefler doğrultusunda çok önemli etkileri olan bir eylemdir.

Son günlerde Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticilerinden genel grev çağrısını yapanların sayısının artması karşısında, Türk-İş ve genel grev açıklamalarının geçmişini özetle ele almanın yararlı ola- cağı düşününcesindeyim.

Genel grev istekleri

Son yirmi yıl gözden geçiril- diğinde, Türk-İş'le bağlantılı olan sendikacılardan genel greve ilgili ilk talebin 1969 yi- linda sendikacı kökenli beş CHP milletvekilinden geldiği görülüyor. Bu tarihte Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi olan Abdullah Baştürk ve Osman Soğukpinar'ın yanı sıra, Burhanettin Asutay, Bahri Ersoy ve Emir Postacı, verdikleri ortak öneride, genel grevi de yasallaştıracak değişiklikler istediler⁽¹⁾.

Türk-İş'in 1970 yılı Mayıs ayında yapılan 8. genel kurulunda ise genel grev konusu Bü- lent Ecevit'in yaptığı konuşmaya gündeme geldi. Genel kurulun ikinci günü konuşan Ecevit, "Genel grev hakkının tanınması da Türk-İş'in topluma yön vermede etkinliğini büyük ölçüde artıracaktır." dedi. Genel kurulu izlemekte olan Çalışma Bakanı Seyfi Öz- türk ise Ecevit'e söyle yanıt verdi: "Anayasa genel grevi reddetmiştir. Genel grevi bütün demokrasiler reddetmektedirler. Genel grev, si- yasi amaçlarla yapılır. Rejimleri felce uğratmak için belli mihrakları ortaya koymuş bir vasıtadır. Genel grevle memleket geriye götürülmek isteniyor."⁽²⁾ Genel kurulda bazı delegeler bu konuşmayı protesto ettiler ve bu konuda genel bir görüşme açılması için 186 imzalı bir önerge verdiler. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy bu önerge üzerine sun- ları söyledi: "Genel grev kanun altında mı ve- rilsin, kanunla verilmesin mi? Gerektiğinde

biz yaparız, bu bizim hakkımız... O vakit ge- nel grevi ilan ederiz. Ve o vakit bizi mahküm edecek hâkim dahi kolay kolay bulunmaz. Çünkü temel haklarımız müdafaa ediyoruz."⁽³⁾ Genel kurulda genel grev konusunda karar verme yetkisinin yeni seçilecek İcra ve Yönetim Kurullarına bırakılması kararlaştırıldı ve konu kapandı. Ancak konu gündem- den gitmedi.

2 saatlik direniş

29 Aralık 1970 gecesi Türk-İş Genel Merkezi'ne bir bomba atıldı. Türk-İş Başkanlar Kurulu 30 Aralık günü toplandı ve şu açıklamayı yaptı: "Türk-İş'e yapılan suikast protesto için bütün işkollarında çalışmaka olan işçiler yarın (31 Aralık 1970 Perşembe günü) saat 9'dan 11'e kadar işi durduracaklardır. Bu kararın uygulanması için Türk-İş teşkilatına gerekli talimatı verecektir."⁽⁴⁾ Türk-İş'e bağlı sendikalar büyük bir bölümü bu karara uydu. Ancak bu genel grev girişiminin ne ölçüde başarılı olduğu konusunda kesin bir bilgi- miz yok.

Genel grev tehditleri

Genel grev konusu daha sonraki yıllarda da gündemden düşmedi. Örneğin Petrol-İş Baş- kanı İsmail Topkar, 9 Ocak 1972 tarihinde yaptığı açıklamada, "Demokrasiye aşık Türk işçisinin elinden grev ve toplu sözleşme hakkı alındığı takdirde Petrol-İş olarak genel gre- ve gideceğimizi açıklıyorum," diyordu⁽⁵⁾.

Türk-İş'in 1973 yılı Haziran ayında toplanan 9. genel kurulunda da genel grev konu- su görüşüldü. Genel kurulda, "hükümetin

Dernekler Kanunu'nun sendikalarla ilgili bö- lümünü düzeltmemesi ve işçi-memur ayrimi- ni yeni biçimde saptamaması halinde genel greve gidilmesi yolundaki bir önerge kabul edildi.⁽⁶⁾ Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, Başbakan Naim Talu ile yaptığı görüş- meden sonra, gazetecilerin sorularını yanıt- larken şöyle diyor: "Başbakana onu da söyledim. Genel greve kararlı olduğumuzu, başka çaremiz kalmadığım, açık seçik olarak söyledim."⁽⁷⁾

Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy ise, Elazığ Yol-İş Sendikası'nın genel kurulunda yaptığı konuşmadada, "Dernekler Kanunu hak- larımı kısıtlamıştır. Tadilat yapılmadığı tak- dirde genel greve gideceğiz," dedi⁽⁸⁾. Seyfi Demirsoy, Son Havadis gazetesinde Sedat Ağralı'ya yaptığı açıklamada da söyle diyor- du: "İşçi hakları kısıtlanır, ki dem tazminat- ları kaldırılmak ve sendikalar hükümetlerin kontrolü altına alınmak istenirse, toplu so- leşme hürriyeti zedelenirse, hükümetler vaat ettiklerini yapmazlarsa, Türk işçi hareketi ya- sak olmasına rağmen genel grev kararına var- rır ve yapar... Genel grev gerekiğinde rejimi korumak için yapılır. Hükümetin sadece demokratik düzende vardır. Demokratik rejim tehlikeye girerse ben de yokum. Bir sendika hareketi de yoktur. Her çeşit diktatör idarelere karşı gelip, genel grev yaparak veya tehdidi ile bunları korkutur, böylece demokratik düzeni rayına oturtmuş olu- ruz."⁽⁹⁾

"Tepeden" genel grev

1975 yılında işverenlerin işçiler ve sendikalar üzerindeki baskılıları arttı. Ki dem tazminatı

▲ Türk-İş yönetimi 1987 İzmit mitinginde. Sendika yöneticileri işçilere geraken güveni vermeden örgütü eylemi gerçekleştiremezler.

▲ 1963, Sarıçhane. "İstirahen arkadan gelsin" maliyeli önce işçiler grev hakkını kullanmak istediler, bunun üzerine Türk-İş miting yaptı.

yasa tasarıtı da parlamentoda görüşülmeyecek. Türk-İş Yönetim Kurulu ve bağlı kuruluşların başkanları, 11.6.1975 günü bir toplantı yaptılar. Toplantı sonunda Halil Tunç şu açıklamada bulundu: "Gerek işverenlerin işçileri sindirmek için girişikleri saldırlı lokatörler, gerekse işverenlerin tezkini ile parlamentoğunu ki dem tazminatında işçi aleyhine hükmü getirme eğilimleri başarıya ulaşamayacaktır. Bu arada işçiyi memur yapma zihniyetine karşı da Türk işçi gerekli cevabı verecektir. Uyarı amacım taşıyan İzmir'deki eylemiz mutlaka başarıya ulaşacak. İzmir işçi tam bir dayanışma ve disiplin içinde uyarı görevini gerçekleştirecektir."¹⁰⁹

Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç 16 Haziran 1975 sabahı saat 6'da Türkiye Elektrik Kurumu'nun İzmir Alsancak'taki işyerine girdi ve elektriği kesti. Elektrik kesintisi nedeniyle ve bazı işyerlerinde işçilerin çabalarıyla birçok işyerinde çalışma durdu. Kitle içinde gerekli çalışma ve hazırlık yapılmadan uygulanan bu "tepeden" eylem saat 14'e kadar sürdü.

7 Aralık 1975 günü Türk-İş Yönetim Kurulu ve Başkanlar Kurulu, Meclis ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarının seçiminin gecikmesini protesto etmek amacıyla 1 saatlik bir direniş yapma kararını açıkladı. Ancak direniş yapılmıştır belirtlen gün istenilen seçim gerçekleştirildiğinden, eyleme geçilmedi.¹¹⁰

Genel grev konusu 1977 yılında da günde-

me geldi. Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, AP-CHP koalisyonu önererek, Milliyetçi Cephe hükümetinin güvenoyu alması halinde tüm işçileri genel greve çağıracağını söyledi: "Türk-İş'in en yetkili kişisi olarak MC hükümetinin güvenoyu alması halinde tüm işçiye genel greve çağrımanın bir yurtseverlik görevi olduğuna inanıyorum. Bu görevimi hiçbirerdedişiz yerine getireceğim," dedi.¹¹¹ Ancak MC hükümetinin güvenoyu almasından sonra, Halil Tunç'un genel grev önerisi Türk-İş Başkanlar Kurulu'na çeşitli gerekçelerle ertelendi.¹¹²

Daha sonraki yıllarda da genel grev konusunda çeşitli açıklamalar yapıldı. Ancak işçi kitlelerini ve sendikal kadroları bir genel greve hazırlama doğrultusunda hiçbir somut adım atılmadı. 12 Eylül ise bu tartışmaları tümüyle durdurdu.

1986 yılında genel grev tartışması yeniden başladı ve Türk-İş Başkanlar Kurulu konuya görüştü. 1 Mayıs 1986 tarihinde yapılan açıklamada, Türkiye'de sendikal hareketin ve işçilerin karşı karşıya hulunduğu olumsuz tablo karşısında genel grev konusunun gündeme geleceği belirtildi. 1987 genel seçimlerinden sonra da sendikacıların genel grev konusunda yaptıkları açıklamalar, yeniden manşetlere geçmeye başladı.

Başarılı genel grev

Genel grev, genel ve somut hedefler doğrultusunda işçilerin son derece önemli bir mücadele aracıdır. Ancak bu konudaki deneyimler, toplumsal ve siyasal güç dengeleri ve zamanı iyi hesap edilmeden yapılan genel grevlerin başarıyla sonuçlanmadığını göstermektedir. Genel grev çağrılarının sık sık yapılması ve ancak bu konuda gerekli kitle ve kadro çalışmalarının yerine getirilmemesi, bu açıklamaları yapanlara olan güveni sarsar. Fakat bu açıklamaların genel grevin meşrulaşmasını sağlaması açısından da kümüsenmeyecek bir yararı vardır.

Türk-İş karar verdiği takdirde, genel grevin işçiler açısından başarılı sonuçlar doğruluk içinde uygulanabilmesinin iki önemli önekoşulu bulunmaktadır.

Bugün sendikaların iç örgütülüklerinde büyük bir eksiklik vardır. Türk-İş'e bağlı sendikaların büyük bir bölümü, sendikal yapıları 1980 sonrasında günün koşullarına uydurmuşlardır ve yeni mücadele yöntemlerini uygulayabilecek yetkinliği ulaştırmamışlardır. Bugün sendika temsilciliği ve şube yöneticiliği görevlerini üstlenen kadroların çoğunluğu, bir genel grevde sorumluluğunu üstlendikleri işçileri başarılı bir biçimde yönetecek nitelik ve deneyime sahip değildir. Bu ara kadroların böylesine bir görevin gereklerini yerine getiremeyecek biçimde eğitimi ve deneyim sahibi kılınması, Türk-İş ve bağlı sendikaların önünde önemli bir görev olarak durmaktadır.

Diger taraftan, işçilerin büyük bir bölümünde, sendika yöneticilerinin coğuna duyuulan bir güvensizlik hakimdir. Bu güvensizliğin önemli bir bölümünü haklı nedenlere dayanmaktadır. Bir bölüm ise, sendikacılık hareketinin yayılmasına dönük işveren politikasının başarılı etkilerinin sonucudur. Sendika yöneticileri işçilere gerekten güveni ver-

meden, işçileri genel grev gibi ciddi ve büyük bir örgütlenmeyi gerektiren bir eylemde harekete geçiremezler. İşçiler sendika yöneticilerinden güvene değil, güven istemektedirler. Sendika yöneticilerinin onlara gerçekten hakkıla önderlik edeceklerine inandıkları an, iş güvencelerini tehlikeye atıp, verilen talimatları yerine getirirler. Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticileri, genel grev gibi bir eylemin somut ve ulaşılabilir yararları olduğuna üyelerini ve sendikasız işçileri ikna edemezlerse, genel grev diye girişilen iş bir kadro kıymına dönüşür.

Türk-İş'in üye kitlesini bir süreç içinde harekete geçiribilmesinin, sendikal kadroları eğitebilmesinin ve onlara deneyim kazandıracı bilmesinin ve yöneticilere güven sağlayabilmesinin yolu, henüz maliyeti her açıdan daha düşük ve etkisi oldukça fazla olan yasal kitle mücadele araçlarını yaygın ve sürekli bir biçimde kullanmasından geçmektedir. Türk-İş ve bağlı sendikalar, ülkenin dört bir tarafında aynı anda ve birbirini arıda sıra düzenleyeceleri yasal kitle gösterileri ile hem kitlelerde 1980 sonrasında yaratılan ürküklüğü silebilir hem de sendikal kadrolarını yetiştirebilir. Bu konularda atılan somut adımlar ise, demeçlerin ötesine geçilme ve mücadelede kararlılık konusunda sendika yöneticilerine güven sağlayacaktır.

Genel grevin sırrı, birçok insanın gözünü kamaştırmaktadır. Ancak genel bir kural vardır: Hazırlıksız girilen bir mücadele kaybedildiğinde, kitlelerde yığınık yaygınlaşır ve kadrolar kıyma uğrar. "Hareket berekettir" gibisinden anlayışların toplumsal mücadelede yeri yoktur.

Sermaye cephesi, Türk-İş ve bağlı sendikaların 1989 yılındaki genel kurullarına ve gelecek mücadelelere bugünden hazırlanmaktadır.

2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın sendika yöneticiliği süresi konusunda getirdiği kısıtlama kaldırılmazsa, 1989 genel kurullarında sendika şube ve merkez yöneticileri büyük ölçüde değişecektir. Yasada değişiklik yapılsalar bile, birçok yıpranmış şube ve merkez yönetici yerlerini koruyamayacaktır. Bunların yerlerine sınıf sendikacılığını uygulamaya niyetli insanlar getirilebilecektir.

Gerekli hazırlıklar yapılmadan ve önekoşular yerine getirilmeden ilan edilecek bir genel grev çağrısına işyerlerindeki öncü işçiler ve mücadeleci sendikal kadrolar katılacaktır. Kitlenin geniş katılımı Kasıtlı olarak sağlanmayacak bir genel grev, öncü işçilerin ve geleceğin yeni kuşak sendika yöneticilerinin kıyması ve sermayenin yeni bir zaferi sonucunu doğurabilir. Genel grev konusunda yapılacak değerlendirme ve önerilerde bu olasılık unutulmamalıdır.

* Yazda yararlandığım belgelerin bir bölümünü reten Prof. Dr. Alpaslan İşıklı hocamı teşekkür ederim.

Türk-İş ülkenin dört bir tarafında aynı anda düzenleyebilecekleri yasal kitle gösterileri ile kitlelerde 1980 sonrasında yaratılan ürküklüğü silebilir.

DİPNOTLAR

- (1) *Milliyet*, 30.12.1969.
- (2) *Cumhuriyet*, 13.5.1970.
- (3) *Türk-İş, 8. Genel Kurul Çalışmaları, Ankara, 1970*, s.101.
- (4) *Türk-İş Dergisi, Aralık 1970*, s.6.
- (5) *Cumhuriyet*, 10.1.1972.
- (6) *Cumhuriyet*, 4.6.1973.
- (7) *Yeni Ortam*, 9.8.1973.
- (8) *Cumhuriyet*, 7.11.1973.
- (9) *Son Havadis*, 12.11.1973.
- (10) *Türk-İş, 10. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu*, s.295-296.
- (11) *Türk-İş, a.g.e.*, s.137.
- (12) *Cumhuriyet*, 13.7.1977.
- (13) *Cumhuriyet*, 11.8.1977.

NALLIKTEN KORKMALI MI?

*sosyalizm kalıpları hazırlayan merkezler yok. Bir merkeze bağlı parti
ez "patriyarkal" bağımlılığın rahatlığından ve ataletinden kurtulacak.*

Görüş'ün Kasım sayısında yayınlanan "Nice 29 Kasım'lara" başlıklı yazısında, "Sevgili halkın sizin" sosyalist yaşam tarzına bir türlü aklının yatmadığını, eline geçen her fırsatı, "sermayeden yana oldukları gizlemeye bile gerek duymayan" partileri desteklediğini ileri sürmüştür. 29 Kasım seçimlerinin sonuçları konusunda da aynı doğrultuda sırada bir kehanette bulunmuştum. O ay her nasılsa yazıyı biraz da erken verdigim için, seçim'in kaderini bir oranda değiştirmesi beklenen son 15 günü, normalin hafif üstünde bir heyecan içinde geçirdiğimi itiraf etmeliyim. SHP'nin "akillara durgunluk veren" bir hızla destek kazandığı rivayetlerinin ortalığı kapladığı günlerde, benim de içinde bulunduğu bir grup sosyalistin "bağımsız sosyalist" adaylarının seçim kampanyasını desteklediği konusunda açıklamalar yayınlandı, tam o sırada bir de "limon" icad olunurken, SHP'den yana tavır koyan arkadaşların gözünde bir miktar "açıga" düştük. Öyle ya, onlar SHP saflarında, demokrasi mücadeleci için "kitlele-

ri mobilize ederken", biz "boşa kürek salıyor" olmayacağı duaya aman" diyorduk. Üstelik böyle davranışla halkın gözünde, kendimizle birlikte sosyalizm imajını da "marjinallı" konuma ittiyorduk.

Oysa onlar da çok iyi biliyorlardı ki, "bağımsız sosyalist" adayların ne kendilerini "isiçi sınıf örgütlerinin yerine koymak" ve "onların görevlerine talip olmak" gibi bir niyetleri, ne de sosyalistlerin tümünü temsil etmek iddiaları vardı. Asıl amaçları "sınırlı bir biçimde olsa sosyalistlerin sesini duyurmak"ti.

Bunları tartışırken akıma henüz yayılmış olan yazım geliyor ve SHP gerçekten büyük başarı kazanırsa, sevimli eleştirileriyle benim "marjinallı" durumuna düşüğümü" anımsatanların, bu yazıyı okuduktan sonra sevimliliklerini ne oranda koruyacaklarını düşünüp duruyordum.

Ben "mahcup" olmaya ve marjinallığe çoktan razıydım ya, halkın 29 Kasım seçimlerinde beni yalancı çıkarmadı. Bazı arkadaşlar uğraşa didine, işçilerin yoğun olduğu kimi bölgelerde SHP'ye ANAP'tan biraz daha fazla oy çekmesini, ya da Zonguldak'ta Ecevit'in baraja yaklaşmasını, emekçilerin "sim bilinci"nin işlediğini gösteren olumlu ipuçları söylemeye çalışılar, ama nâfile. Türkiye çapında, sosyal demokratların oyları CHP ortalamasının üstüne çıkmadığı gibi, ne ağırlığını SHP'den yana koyan "oturaklı sosyalistler" kantarın topunu bir milim yerinden oynatabildi ne de "bağımsız sosyalistler" simgesel anlamda da olsa, insanı biraz yüreklendirecek kadar oy alabildi.

Kuşkusuz 1980 öncesi dönemin, henüz belleklerden silinmemiş tedirgin edici anılarına, bunca baskiya, yıldırmaya ve TV gibi etkili bir kitle iletişim aracının sonuna kadar egemen ideolojinin hizmetinde kullanılmasına karşın, sosyal demokrat oyların % 30'u geçmesi demokrasi adına azımsanmayacak bir umut kaynağı sayılabilir. Ama hangi çevreden, gruptan, partiden olursa olsunlar, sosyalistlerin, "oy" biçiminde kendini gösteren ulusal iradenin önemlendirilmesinde sınırlılık fazla bir "kiymeti harbiyeleri" olmadığını görmeleri, marjinallığı açık yürekliiyle kabul etmeleri gerek. Bunun neden böyle olduğu ayrı bir tartışma konusu. Ama sosyalistler, kendi dışındaki sosyalistler için çoğu zaman isabetle koydukları bu tanımın, herhalde kendileri için de geçerli olduğunu kavramak, bu gerçekliği iyi tanımk ve onu aşmanın yolunu aramak durumlardır.

Sosyalizmin daha sınımden tarihin arşivine kaldırıldığı ileri şuren "elvedacılar" için böyle bir çaba anlamsız bir inatçılık sayılabilir. Öte yandan, içten içe doğruluğunu kabul etseler bile, bu tesbitin açıkça dile getirilmesi, bazı sosyalistleri de rahatsız edebilir.

Arkalarında, sadece belli engeller yüzünden ayağa çıkmayan, bir halk desteği varlığını düşleyerek inançlarını ayakta tutanlar için, bu tesbit kutsal kavramlara dil uzatmak anlamına gelebilir. Sosyalistlerin sık sık "taşlı, sopaklı" saldırılara uğradığı geçmiş günlerde, bu kutsallık zaman zaman sarsılı gibi olur ama türlü savunma mekanizmaları harekete geçirilerek, saldırının, ya halkla hiç ilgisi olmayan, "gözü donmuş birkaç fasist" ya da henüz sosyalizmin büyülü nefesi kulaklarına üflenmemiş zavallı saf insanlar olduğu kabul edilir ve iman tazelenirdi. Sosyalist ahlakin, sosyalist edebiyatın, sosyalist stratejinin temelinde, özde sosyalist olduğu halde sadece korkuları yüzünden bu üzlemi dile getiremeyen ya da sırf aldatıldığı için karşı cephede kalan bir halk kavramı vardı. Aradaki sis perdesi bir dağılsa, onun sosyalistleri başına basacağından kuşku duyulmazdı. "Ne de olsa halk çocuğudur" diyerek "jandarma" bile, dokunaklı türkülerle saflara çağrıldı:

"Jandarma biz

Sosyalistiz

Biziz yalnız dost sana

Kurtuluşun bizimlidir

Elini uzatsana..."

Halkın dinsel inançlarına saygıda kusur etmemek için, olmadık ikiyüzlülükler göze alarak "tanrıtanımaزlık" gizlenir, milliyetçi duygularını rencide etmemek için "internasyonalist" düşünceler ağıza alınmaz, ahlak anlayışına karşı gelmemek için cinselik ve kadın-erkek ilişkisi dar kalıplar içine hapsediliyor. Böylece yavaş yavaş sosyalizmin o doğurgan, utopyacı coşkusunun yerini, tatsız, kuru, sağ ve kabız bir memur ideolojisinin büküntü kuralcılığı aldı. Halka şirin görünmek ulla, ufuklar daraldı, düşgündü dumura uğradı. Bunca ödün karşın ne halkın güveni kazanıldı ne de sosyalizmin yeni kuşaklar için bir çekim merkezi olma özelliği korunabildi.

Böyle bir dünyanın kucagında yetişen yeni kuşaklar içinde, zaman zaman bayixeren "delidolu" çıkışlar, hiçbir yerde kalıcı bir başarı elde edemedi. Türkiye'de ise aynı "halk" efsanesine, biraz acı, biraz "yığıltık" ve birkaç ağıt eklemekten öteye gidemedi.

Kurak vadİ

Kuşkusuz bu yıpranma süreci sadece Türkiye'ye sınırlı değildi. Sosyalizm, başta sosyalist ülkelerde olmak üzere, uzun bir süre itibar kaybediyor, sosyalist uygulamalar değişik yollardan geçerek aynı kurak vadide sıkışıp kalyordu. Eksik olan sadece ekonomik kalkınma, özgürlük ve demokrasi değil. Sosyalizmin insanoğlunun geleceğine sahip çıkma coşkusunu kırılmış, "dünyayı değiştirmek" bir yana, onu "anlamak ve yorumlamak" isteği bile, taşınması zor bir yük

haline gelmişti. Toplumsal hareketliliğin onculuğu, yeşiller, feministler, radikaliler vb. bağımsız odakların eline geçti. Sosyalist siyasetler ise bu hareketlerin gündemindeki sorunlara kuşkuyla yaklaşıyor, onları "büyücülük"le suçluyordu.

Sovyetler Birliği'nde başlayan son gelişmeler, sosyalizmin bu "global" çıkmazdan kurtulmasını ne oranda sağlayabilir, henüz bilmiyoruz. Ama daha şimdiden bu yolla iki önemli adının atıldığı söyleyebiliriz. Buna biri, Sovyet toplumunun "nükleer silahsızlanma" konusundaki içtenliğine, dünya kamuoyunu inandırması, ikincisi ise sosyalist uygulamaların katı, monolitik yapılarının sarsılmaya başlamasıdır. Birinci evrensel sorumluluk duygusunun, diğeri ise özeleştirici ve yenilenme yeteneğinin yok olmadığını göstergesidir.

Yeni dönem

Artık her ülkeye göre sosyalizm kalıpları hazırlayan merkezler yok. Bir merkeze bağlı parti modelleri, belki de ilk kez "patriyarkal" bağımlılığın rahatlığından ve ataletinden kurtularak, ülkelerinin somut gerçekleriyle yüz yüze gelecekler. Bu süreç bazı sağ ve sol savrulmalara yol açacak ama mutlaka bir canlılık ve arayış dönemini başlatacaktır.

Türkiye'de de böyle bir dönemin başlamakta olduğunu söyleyebiliriz. Politik tavırlarda çarpıcı değişiklikler ortaya çıkmaktır, sosyalist odaklar arasında (yakın zamanlara kadar kemikleşmiş sayılan) anlaşmalar büyük ölçüde ortadan kalmakta, siyasal mevzilerde değişmekte, atmosfer yenilenmektedir.

Türkiye'deki sosyalistlerin şimdi yapacakları şey önce marjinallığı kabul edip söyle bir nefeslenmek olmalıdır. Legalitede öncülüğü kaptırma endişesine düşmemek, aceleliğin yol açabileceğini yelpalamalardan kaçınmak gereklidir. Hiçbir siyasal grubun arkasında "bir işaret bekleyen" kitleseler yok. Halkımız "sosyalistler bir an önce gelip bizi kurtarsın" diyede beklemiyor.

Olumsuz gibi görünen koşulların belirdiği bu dönem sosyalizme, çağdaş insanı kucaklayan yeni ve zengin bir içerik kazandırmak uğruna harcanabilir. Günlük yaşamın kiyisinde, yeni ve iddiasız varoluş alanları yaratılabilir, küçük boyutlu "çözümtem" örnekleri gerçekleştirilebilir. Bunun için sosyalistler önce "çok scsilig!" bir zaaf değil, tıkanıklığa çözüm getirme potansiyelini içinde taşıyan bir avantaj olarak görmeli. Marjinallikten kurtulmanın tek yolu, marjinallerin kendi kimliklerini koruyarak dergilerde, gazetelerde, derneklerde, hatta partilerde yan yana gelmeyi öğrenmeleri ve bu mozaik yapıyla, yeni sosyalist toplum projeleri üretmeleridir. Daha özgür, daha demokratik, daha çok renkli, daha katılımcı, daha eşitlikçi, daha barışçı, daha dayanışmacı, daha utopya-

Illustrasyon: Ügurcan Ataoğlu

Lodosçuluk T.A.S.

Benim bildığım iki tür çöp toplayıcılığı var: Birinci tür çöp tenekelerini, ya da belediye kamyonlarının boşaltına ya da çöplüğe karıştırarak yapıyor. Tetkik ettim için billyorum. Çöp deyip geçmemek gerek. Kağıt, paçavra, plastik, cam ve değerli metaller toplanıyor çöplükten. Degerli kastim bakır, çinko, kurşun. Altın, gümüş olacak değil ya! Hem çöp toplayanları hırpanlı haline bakıp da aldatmamak lazımdır. Toplayana değil toplatana bak demisler. Çöp toplayan mersedesten inmez. Şamdan'da yemek yer, soranlara da "sanayiciyim" der. Böyle demesi toplumda yanlış değer yargıları yüzünden. Çöp toplayıcılığım dese herkes dedik büker. Oysa adam doğanın en önemli kanununun gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.

Varolan hiçbir şey yok olmaz. Hiçbir şey yoktan varedilemez!

Şimdi, kağıdı, plastiği, neyi olduğu yerde bırakırsan, cürürt toprağa karışır değerini yitirir. Demek ki ne olur? Yok olur. İşte bunları ekonomiye kazandırmaya çöp toplayıcılığı deniyor.

Bir de lodosçuluk var. Lodosun kıyıyla vurduğu çöpleri topluyorsun. Denizin kıyıyla ne vuracağı Allah in takdirine kalmış. Ona biz karışamayız. Ama hangi semtdeki çöpten ne bulacağımız takdir i illa hiye bağlı değil. Suadiye, Nişantaşı, Bebek ya da Kavaklıdere, Cankaya çöpü başkadır. Kecikiran, Tuzluçayır, Gülsuyu, Fikirtepe çöpü başkadır. Afedersiniz yanıma ama "ne ka yivorsan, o ka çöpün olur."

Şimdilik yine soracaksınız "bu işi bu kadar iyi nasıl biliyorsun?" diye. Dedim ya tetkik ettim. Tetkik ettim çünkü bu işi yapmayı düşündüm. Ama daha önce düşününenler olmuş ki yollar keskti. Toplayıcıları çöp krallarının depolarına bağlanmıştı. Yeni

topluyıcılar bulmayı düşündüm ama adamağızları ferdi gün birçaklarla valla! Sonra benim başma da bir şeyler gelebilirdi doğrusu.

Ama bu sefer jeton önce bende düştü. Derhal faaliyete geçiyorum. Bugün Alman Konsolosluğu'na başvurdum. Sordum, daha önce böyle bir başvuru yapılmış mı. Dedim size, bu sefer geç kalmadımlı.

Dün gördüğüm gazetede, bugün saat dokuzda konsolosluklığındır. Bu işerde atak olacaksın. Efenim mesele şu: Almanya çöplerini koyacak yer bulamıyor, bu iş için Bandırma'da fornî çöp depoları yapılacakmış ve Alman çöpleri burada depolanacakmış. Alman çöpü bu! Tuzluçayır çöpü değil! Yanında Suadiye çöpü mahcup düşer. Bilyorum bazı münafıklar "caz yapacaklar" ama onlar liberal ekonomiden anladıkları gibi memleketin gerçek çakarlarını da bilmezler. Şimdi bizim çöpler açık araziye dökülüyör mu? Dökülüyorum. Bundan ne zarar görür ki? Ben talibim. Depo masrafına da gerek yok. Alman çöplerine ben talibim. Adamlar çöp başlarından atmak istiyor. Bedavadan alınız. Nakliye ücretini bile üstlenebilirim. Karıştırır, karıştırır dişe dokunur ne varsa değerlendirez. Kalan artığı belediye çöplüğe boca! Belediye'ye bir dış kırısı da veriveriz canım. Bu işten memlekete büyük fayda gelir. Hem, işi geliştirdip tüm Avrupa'nın çöpüne talip olmayı da düşünüyorum. Nasıl ama?

ULUSLARARASI LODOSÇULUK T.A.S.
İdare meclisi reisi bendeniz.

İstanbul Sanayi Odası'nda meslek grubu (Antik Değerlendirme Sektoru Meslek Grubu) başkanlığım hazır.

Murahhas azalık içi birkaç emekli general anıyorum şimdii.

İskender'in Kılıcı

Tabu olan ordunun kendisi mi, yoksa Türkiye'nin kendine özgü "devlet gerçekliği"nden kaynaklanan belli bir ordu politikası mı?

GÖRÜŞ'ün Aralık sayısında O.B. Canatan'ın başlığının son cümlesine kadar son dörtçe ilginç ve isabetli görüşler içeren bir yazısı yayınladı. Yazının önesi, Türkiye'nin gündeminden hiç eksik olmayan ala konuların birini şu canlısı yaklaşımına irdelmesinden ileri geliyor: "... devlet protokolu" devlet gerçekliğinin de kendisidir. Protokolün değişmesi gerçekliğin değiştirilmesinden geçer. Aynı yaklaşım doğultusunda daha genel bazı vurgulamaların konuya biraz daha açıklık getireceğini sanıyorum.

Tabuya siz dokunmadığınız sürece tabu dokunulmazlığını sürdürmeyecektir, evet. Ne ki dokunulacak tabuyu da doğru seçmek gerekiyor. Tabu olan ordunun kendisi mi, yoksa Türkiye'nin kendine özgü "devlet gerçekliği"nden kaynaklanan belli bir ordu politikası mı?

Daha doğru olun, O.B. Canatan'ın yazısında da belirtildiği gibi, ikincisidir sanıyorum. Çeşitli konularda ordu katında ya da ordu adına ortaya konulan "hassasiyet", gerçekte Türkiye'nin özgürlük koşullarında, bütün burjuva iktidarlarca sürdürülebilen belli bir politik tutumun geroğıdır. Ordunun hassasiyeti, ordunun doğrudan kendisinin değil, burjuvazının hakim mührakarının özellikle hassas olduğunu bir alanda ortaya konuyor. Bu bağlamda "ordunun hassasiyeti" ne sık sık sahip olmayı meslek edinmiş matem politik çevrelerde kimi "uzman" yorumcuların yaptıkları da ordunun sözçülüğü degildir. Onların işlevi, ordunun politikadaki yerî ve işlevî konusunda, burjuvazının sınıf egemenliği adına kamuoyunu yönlendirmek, "aydinlatmak"tır.

Orduya atfedilen dokunulmazlık orduyu yüklenen işlevden ve o işlevé ülke politikasında olmazsa olmaz düzeyinde atfedilen hayatı öneminden kaynaklanıyor. Bu işlevin, Türkiye için özgür bir yan var burjuva iktidarın, bası sıvışlığı anlarında ayağına dolanan körдögümleri İskender'in yaptığı gibi çözmesini sağlamak. Dolayısıyla dokunulmazlığın da bir işlevi var: her defasında belli bir çözümün kendisini degişleBILE çözüm olusunu ve çözüm aracını tartışılmak. Özellikle araca hiçbir surette toz konurmamak ve kondurtmamak. Çözümün kendisi (çözüm adına yapılanlar, vb.) değişen koşullarda su ya da bu ölçüde ya da düzlemede tartışmaya açık bırakılabilir; çeşitli alanlarda çözüm uygulamalarının isabeti eleştirilebilir; giderek, çözümün aracı da zamana ve koşullara göre sahnenin önünden gen-

lere çekilebilir... tartışmalar "kabul edilebilirlik" alanın ve haddini aşığında işlevin ve aracın filen ya da ortülü baskı ve ulyan düzeyinde devreye sokulabilmesi için dokunulmazlığın sürmesi şartıyla! Bu bakımdan ordunun dokunulmazlık zırhı, burjuvazının genel çıkarlarını koruyan ve kollayan "mesriyet içi" zorlamlardan "olağanüstü" durumlann emriyakillerine kadar tüm tartışmalı tasarruflann politik meşruiyet kalkanıdır.

Ordunun ordu olma niteliği, orduda başı çekenlerin yetişme tarzı, kala yapısı, belirli konularda hassasiyet göstermeye yatkınlıklar, vb., işin içine hiç girmiyor değil elbette. Ne ki *belirleyici* olan onlar değil. Asıl *belirleyici* olan, toplumda genel kabul gören de değil, topluma *dayatılan* belli bir "devlet gerçekliği"dir. "Asker"in "kendine" özgü düşünme ve davranış alışkanlıkları, kendine yakıştırıldığı özel "misyon", vb., o gerçekliğin bir ürünüdür. O gerçeklige dokunulmadan, dolayısıyla zaman zaman ordunun "hassasiyeti"nde ifadesini bulan belli bir ordu politikasının temelini / politik temeline dokunulmadan salt o hassasiyetle uğraşmanın havanda su dövmekten başka bir şey olmadığını anlamak gerekiyor. E var ki, o "devlet gerçekliği"ni de zaman içinde tezahürlerinde heften taşlaşmış, kendi içinde çelişkilerin çesitlilikmasına, hareketliliğe ve değişimye kapalı sanmak da yanlış olur. Öylesse, gerçekleştiği görünüşe ya da subjektif değerlendirmeye karıştırmaktan, hedef şartsızından başka sonuç vermeyecektir. TC tarihî bunun sürekli tekraclaran ömekleriyle doludur.

Türk ordusunun demokratik ve uygar normlara uydurulması *Türk ordusunun özgürlük* ilişkili bir sorun değil. Ordunun kendi özü ve o öz doğrultusunda, kendi kendini *belirleyen* bir işlevi yoktur. Ordunun "uygar norm"lara uyup uymamasını ya da uydurulup uydurulamamasını toplumda güç dengelerini oluştururan süreçler belirler. Tabuya dokunamıyorsanız, dokunmak istemediğinizden, ya da isteyip de dokunmadığınızdan. Dokunmadığınızda da bunun tek değil ama en önemli belirleyici nedeni, ister seçime gelmiş başbakan, ister milyonlarca oy destekli muhalefet lideri, ister sıradan yurttaş olun, kendi konumunu burjuvazının iktidar konumuya koşturmayı isteyenlerdir. Yani toplumda güç dengelerinin belirlenmesinde ve gelişimi süreci içinde sürdürülmesinde söz konusu dokunulmazlığa toz kondurmayanların gücüne güç katmaya her zaman razı ve hazır olduğunuzdandır. 12 Eylül'de aşasını edilen iktidar partisinin ve ana muhalefet partisinin başları yedi yıl boyunca kalan makam durumundan kaldırılar onca maduriyetten sonra, kendilerini deviren emekli generalin karşısında, "Devletin başı r" diyecekten hazır olda duruyorlarsa, yanı 12 Eylül'de ve yedi yıldır olanlardan sonra iş buna varmissa,

o devlet gerçekliği ve onun resmiyetten de öte icaplarıyla bir alıp veremedikleri yok demektir. Kenci kişilikleri adına değil, temsil ettileri çıkarlar ve politikalar adına!

Ne ki böylesi *onlar* için çok normal de, konuları ve özlemleri bakımdan hiç de *onlar* gibi olmayan çoğu rejim muhaliflerinin de üç aşağı beş yukarı aynı tutumu benimseleri hiç normal değil. Böyleleri burjuva politikacılarından ayrıldıkları noktalardan çok, onlara *birleşikleri* noktaların birincine vardıkları ve bunun sonucunu gözle alabildikleri ölçüde rejime muhaliflerinin ayagi belki yere basacaktır.

Türkiye'nin özgürlük koşulları *burada kendini belli ediyor*; ordunun yapısında, alışkanlıklarında, geleneklerinde, hatta toplumda pek köklü olduğu söylenilip duran "ordu millet" anlayışında değil. *Bunları belirleyen* Türkiye'de kapitalizmin ve burjuva iktidarın maddi varlık koşullarının, o koşullar temelinde iç ve dış dinamiklerle iç içe belirlenen devlet gerçekliğinin özgürlüğündür. Bu devlet gerçekliği hedef alınmadıkça demokrasiyi kazanma yolunda bir yere varlamayacağını görevlilik için yalnız ordu ile ilgili konularla değil, her alanda burjuvazının iktidar konumundan kopumak gereki. Türkiye de insan hakları ve demokratik hak ve özgürlükler adına - gerek "sol" adına - rejime muhalifet en "keskin" ifadesinde dahil son kerdede bir türlü o devlet gerçekliğine muhalifetle çıkışmıyorsa, bunun esas nedeni, o muhalifetin son kerdede kendini *o gerçekliğin bir uzantısı* gibi görmesiidir. Bunun içindir ki demokrasi hedefi, rejimin tüm emirivâillerine rağmen büyük bir "tutarlilik"la, devletin toplumsal / politik özgürlüğü değiştirmeksiz - demokrasi anlayışının adım adım kemale ermesine bağlanıyor. Ve sonucta doğal olarak, havancı su dövülüyor.

ÖB. Canatan'ın "... devlet protokolu" devlet gerçekliğinin de kendisidir... protokolün değişmesi, gerçekliğin değiştirilmesinden geçer" deyişini yadırgayanlar, aşın ya da keşkin, basıte indirgerneki bulanlar ya da arabayı atlarıne ötürüne koşmaya benzeterler olacakları sanıyor. Doğrular. Demokratikleşme yolunda, sahiden ilerleneceksel, demokratikleşmenin anlamı protokooller nezaket anlayışına indirgenmeyecekse, önce, arabanın atları önde bir engel olduğunu kavramak gerekiyor.

100 SORUDA
**OSMANLI-TÜRKİYE İKTİSADI TARİHİ
1500-1914**
SEVKET PAMUK

GERÇEK YAYNEVİ

Doç. Dr. Şevket Pamuk, OSMANLI-TÜRKİYE İKTİSADI TARİHİ 1500 - 1914, Gerçek Yaynevi, "100 Soruda" dizisi, İstanbul, 1988, 240 s.

Doç. Dr. Şevket Pamuk, 16. yılının başından 1914'e kadar uzanan sürede Osmanlı İktisadi Tarihini dört döneme ayıarak inceliyor: "Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan 15. yüzyılın son çeyreğine kadar süren ilk dönemin temel özelliğinin toplumsal kuruluş içindeki iki üretim tarzının egemenlik mücadelesi"dir. Yerel aristokrasının temsil etiği feudal üretim tarzı ile devşirme devlet memurlarının temsil etiği feodal üretim tarzı arasındaki mücadele 15. yüzyıl sonlarına kadar yoğun bir biçimde sürdü. (...) 15. yüzyılın son çeyreğinden 16. yüzyıl sonlarına kadar geçen süre, Osmanlı İktisadi Tarihinin ikinci dönemini oluşturuyor. Bu dönemde toprakta devlet mülkiyetine ve kentlerin, londaların, ticaretin denetimine dayanan vergisel üretim tarzının gücü doğuştan 16. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl baslarına kadar süren üçüncü dönemde Osmanlı toplumsal kuruluşu enflasyon, dış ticaret, savaş teknolojisinde değişiklikler gibi bir dizi dış kaynaklı gelişmenin etkisiyle kaldırıldı; bu gelişmeler Osmanlı toplumsal kuruluşunun iç çelişkilerini hâlekete geçirerek merkezi devletin ve egemen üretim tarzının zayıflamasına yol açtı. 19. yüzyılın basından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yüz yılın süresi ise son dönemini oluşturur. Bu dönemde damgasını vuran temel süreç, vergisel üretim tarzının her şeye rağmen egemenliğini sürdürdüğü bir toplumsal kuruluşun dünya kapitalizmine açılmıştır. Ancak, kapitalizmin giderek artan ağırlığı, vergisel üretim tarzına alt yapılarının silinip yok olması sonucunu getirmemiş, tersine bu yapılar uzun bir süre kapitalizme birlikte yaşayabilmişlerdir. Kapitalizmin varolan yapılarla ilişkileri ise yeni çelişkiler ve çkar bireyleri yaratmış, ekonomik, devlet, hukuk ve ideoloji alanlarında pek çok dönüşümü de beraberinde getirmiştir."

Osmani-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, herkesin kolaylıkla okuyabileceği aydınlatıcı bir dile yazılmıştır.

Kendi tarihimize bilimsel açıdan öğrenmenin önemli ve gerekliliği konusunda okurlara bir uyarı: Tarihizyonda gösterilmeye başlanan *KURULUS* adlı dizisi (*Eser ve senaryo: Tarık Buğra*) izlerken Tarık Buğra'nın Osmanlı'nın "kurulus"una bakışını Doç. Dr. Şevket Pamuk'un kitabındaki şu üç soru ile karşılaştırmak çok ilginç olacaktır: "Osmani

Devleti 400 çadırlık bir aşiretten mi çıktı?" (Soru 9); "Türkmen boylarının Anadolu'ya göçlerinin demografik, iktisadi ve toplumsal sonuçları nelerdir?" (Soru 10) ve "Osmanlı-Bizans etkileşiminin Osmanlı toplumsal kuruluşu üzerinde ne gibi sonuçları olmuştur?" (Soru 11). ■

Gencay Şaylan, İSLAMIYET VE SİYASET, V. Taymlan, Ankara, 1987, 159 s.

Dünyanın içeriği içerikli yapıtlar sayılmasa, İslam üzerindeki bilimsel araştırmalar, yayın hayatımızda oldukça az bir yer tutar. Konuya, uzun süre daha çok laiklik açısından yaklaşılmış ve genellikle militanca görüşler üretilmiştir. Toplumsal oluşumlar karşısındaki gizlilik veya açık İslamiyet kaynaklı tepkiler, ya incelemeye değer bulunmamış ya da inceleme konusu olduğu zaman söz konusu incelemeler, toplumbilim en açık kurallarını bile gözardı etmede pok tereddüt göstermemiştir. Adeta çölü andıran bu görünümün ancak birkaç İslamsa ile renklenmediğini söyleyebilir.

İslamsızlar arasında sayılmasa gereken ilk yapıt herhalde Ulgener'in İnni 'İktisadi İnhâf Tarihîmizin Ahiâk ve Zihniyet Meseleleri' olsa gerek. Oru, Şenil Mardin'in 'Din ve İdeoloji' si izliyor. Ahmet Yücekök'ün 'Orgütlendirilmiş Dinin Sosyo-ekonomik Tabanı' adlı çalışması ise, görgül veriler üzerinde duran ve yakın dönemin önemini bir başka araştırmacı. Modernleşme döneminin düşündürme hayatında İslâma ilişkinin tartışma metinlerine gelince, yakın zamana kadar bu metinler bile derilenmiş değilci. Bu çabayı da İsmail Kara'nın iki cilt olarak yayınlanan ve orijinal metinler içeren "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi" kitabına borçluyuz.

Bu liste Ekm 1987'de yayınlanan Gencay Şaylan'ın "İslamiyet ve Siyaset, Türkiye Orneği" başlıklı çalışması sürdürür. Daha önce bir bölümde günlük bir gazetedeki dizi yazısı halinde okurlara sunulan Şaylan'ın bu çalışmasını, V. Yayınları'nın girişimi sayesinde kitap olarak el altında bulundurmak artık bugün mümkün.

Şaylan, Türk okurunun tanıdığı bir kalemdir. Daha çok örgüt sosyolojisi ve bürokrasi konularındaki araştırmaların uzmanı. Dolayısıyla toplumbilim yazısına eşin. Genel olarak din konusunda ve İslamiyet üzerinde konuşken iyi nüfuz ettiği kuramsal bir alanın bilgilenni ustalıkla kullanıyor. Kitabın giriş bölümündeki kuramsal tartışmaların özetin özelleştirme din sosyolojisi alanında okurları aydınlatıcı nitelikte. Ancak, gezenken belirtelim ki, Max Weber'i yorumlamasına bütünüyle katılmak biraz zor. Yazar'a göre, örneğin Weber, Protestant ahlâk ile kapitalizmin doğuşu arasında nedensel ilişkisi kurmaktadır (s.9-10). Oysa bizim bildigimizde Weber'in böyle bir yaklaşım söz konusu değildir. Alman sosyolog bunu ünlü yapısında israfı ve açıkça belirtir. Nedense bu alandaki toplumbilim yazısının büyük bir bölümü gibi, Şaylan da aksını düşünmektedir. "Protestanlığın ve kapitalizmin tarih sahnesine eşzamanlı olarak çıktığini belirtme" özünü göstermiş olmasına (s.11) bakarak, Şaylan'ın yorumunda gene de duyarlı davranışını söyleyebiliriz.

Bizce "İslamiyet ve Siyaset" yazısının okurunu çok yakından ilgilendirmesi gereken şartı, fikirlik tartışmaları karşısındaki tavrı ile ilgili. Şaylan, alışmış ve kısır sabırların terkedilmesi gerektiğini ustalıkla vurguluyor. Türk düşüncesinde, oı vurguya fazlaıyla ihtiyaç olduğunda hiç kimse kimse kusus yok.

Kitap, din sosyolojisindeki kuramsal tartışmaları, modernleşmenin yaratığı toplumsal bunalımların dinsel itadeferinin nasıl açıkladığını ve genel olarak İslâmiyet'in siyaset karşısındaki yaklaşımı eleştirel bir gözle öğrenmek isteyenlerin başvurması gereklili bir araştırmadır. ■

Cemil Oktay

Haldun Gülpalp, GELİŞME STRATEJİLERİ VE GELİŞME İDEOLOJİLERİ, Yurt Yayınları, Ankara 1987, 141 s.

GELİŞME STRATEJİLERİ VE GELİŞME İDEOLOJİLERİ'nde Haldun Gülpalp, Türkiye'nin iktisadi tarihini yeni bir kavramsal çerçeveye içinde yorumlama denemesinde bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde değişik dönemlerde izlenen farklı gelişme stratejilerini olgusal ve kuramsal düzeyde ele alan yazar, bu sürecin belirli bir evrensel "model" kapsamında değerlendirilebileceği savını geliştirmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Gülpalp, Türkiye tarihinin geneliksel yorumlanmasına temel olan "gelişmeci" ideolojiyi kavramsal bir eleştirden geçirmekte, bu ideolojinin Türkiye'deki biçimlerinin ortak bir modeli paylaştığımız ülkelerle koşullu olduğunu belirlemektedir. ■

İlhan Tekeli, Selim İlkin, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SERBEST ÜRETİM BÖLGELERİNİN DOĞUŞ VE DÖNÜŞMÜ, Yurt Yayınları, Ankara 1987, 171 s.

Sekiz kısımdan oluşan kitabın ilk beş kısmı serbest bölge kuramları ve dünya deneyi üzerinde duruyor. Serbest Bölgeler konusundaki tartışmaları yeni bilgiler taşımayı amaçlıyor. Son üç bölüm ise Türkiye deneyi üzerinde duruyor. Çok ayrıntılı bir biçimde Serbest Bölgelere ilişkin kararları nasıl gelişti ve hangi etkilerle yönlendirildiği inceleniyor. Türkiye'de karar süreçlerinin yorumlanmasına yardımcı olabilecek bir örnek olay ortaya konulmaya çalışılıyor.

**BİLAR A.Ş. BİLİM MERKEZİ
ÇALIŞMA YAŞAMI VE SENDİKACILIK
SORUNLARI PROGRAMI**

SEMINER VE PANELLER (I. BÖLÜM)

6 Şubat Prof.Dr. Alpaslan Işaklı, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK'IN GELECEĞİ

13 Şubat Yıldırım Koç, TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK'IN BUGÜNKÜ DURUMU VE GELECEĞİ

20 Şubat Sendikacılık ve Demokrasi Paneli

27 Şubat Prof.Dr. Cevat Geray, KOOPERATİFLİKLİK VE İŞÇİLER

5 Mart Dr. Tülin Hoşgör, KATILIM VE ÇALIŞMA DEMOKRASİSİ

12 Mart Prof.Dr. Alpaslan Işaklı, TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK'IN ÖZGÜN YANLARI

19 Mart Uluslararası Sendikacılık Hareketi ve DAYANIŞMA Paneli

26 Mart Doç.Dr. M.Fatih Gürmuş, KAPITALİZM VE İŞÇİLER

**Davetiyeler ve kayıt için başvuru: Bilar A.Ş. GMK
Balvan, Onur İşhâm 8. Kat, No:148, Kızılay.
Tel: 117 58 43**

VER PA VERSO PAZARLAMA

V YAYINLARI
TEORİ YAYINLARI
KUZEY YAYINLARI
BİREY VE TOPLUM YAYINLARI'nın

BÜTÜN KİTAPLARI

VERSO PAZARLAMA
KONUR SOKAK 13/7 KIZILAY-ANKARA
125 68 95 - 118 56 74